

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Institutiones Dialecticæ

Dieterich, Conrad

Giessæ Hessorum, 1611

Libri Primi Dialecticæ, De Inventione.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56580](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56580)

LIBRI PRIMI
DIALECTICÆ,
DE INVENTIONE.
CAPUT I.

De Definitione Dialecticæ.

DIALECTICÆ est ars ratione bene utendi.

Definitum hic est Dialecticæ. Dicitur I. Dialecticæ

Græco verbo Διαλέξασθαι, quod idem est ac λογίζεσθαι, seu τῷ λόγῳ χρῆσθαι, hoc est, ut Plato loquitur, ratione bene uti, sive ratiocinari. Philippus

Διάλεξασθαι est differere sive colloqui cum aliis collatis opinionibus, Germanicè: Sich mit etlichen andern vnderreden: vel: Engentlich von einem ding reden/ Unde nomen Διαλεκτική. Germ. etiam

Vnderredkunst/ ein Vnderrichtkunst. At notatio hæc angustior est, quia Dialecticæ natura & essentia non consistit tantum in colloquendo, sed potissimum in ratiocinando: sive id fiat μετὰ ἑτέρου cum alio, externo sermone

sive μετὰ ἑαυτῶν, intus, secum, in seipso, ad sese, pro seipso & semetipso, solitaria mentis cogitatione variè discurrendo.

Respicit verò Philippus Dialecticæ usum principalem externum, qui est in interrogando & respondendo, opponendo, resolvendo & docendo. Ramus autem operationem ejusdem internam, quæ absolvitur ratiocinando.

Eodem sensu dicitur & Logica.

A Gra

ut sit, ut esse. 12

quo fertur Diali.

Φ
24
sign
orat
ma
tu
D
diff
xor
men
Et
sui
prop
lien
ca
cip
Di
qu
gn
Di
na
ali
fin
di
co
&
ex
ci
pra
lec
sen
VI
lib

A Gracâ voce λόγος, qua & sermonem θεω-
 ϕοεικόν externum, seu orationem, & præcipue εν-
 Νεφρον internum, seu rationem sive ratiocinationem
 significat. Vnde primario ars rationis, secundario vero ars
 orationis erit. Hec enim Symbolum rationis est, & de ratione
 manat. Germanicè vero non male dixeris ein Vernunft-
 kunst / verständiglich ein ding nach Sinn vñnd
 Vernunft zu handeln. Quia omnes rationis vires in
 differendo complectitur, & præceptis suis explicat. Dicitur &
 ναρ εζοχλω à sine & usu organum. Quia est ars instru-
 menta differendi ad res quas vis bene cognoscendas fabricans,
 Et ηρω & παιδίας, ηδη διδάξεως, modus insti-
 tutionis & doctrina, quo omnes artes & scientia tradi ac
 proponi rectè queant. (Qua tamen postrema denotationes a-
 lieniores aliquantum videntur.)

[Ceterum hic observanda duo. I. vocis Dialecti-
 cae & Logicae πολυσημία I. Logica generalissimè ac-
 cipitur pro tribus artibus generalibus. Grammatica,
 Dialectica & Rhetorica. Quae vulgò artes Logicae, eò
 quod vox λόγος tum rationem, tum orationem si-
 gnificat, appellantur. II. Utraque tum Logica tum
 Dialectica accipitur generaliter pro naturali ac in-
 nata vi sive aptitudine ratione utendi. Quae dicitur
 aliàs Dialectica sive Logica naturalis, qua homines
 sine artium præceptis differunt. III. Pro tota arte
 differendi, præceptis ordine & methodicè dispositis
 constante. Quae dicitur aliàs Dialectica Artificialis
 & Docens. IV. Specialiter pro habitu, praxi & usu,
 ex præceptionibus Dialecticis comparato. Quae di-
 citur aliàs Logica operans seu utens: quod applicet
 præcepta ad praxin & usum. V. pro præceptis Dia-
 lecticae ac Logicae ab autore aliquo conscriptis. Quo
 sensu dicitur Logica Rami, Dialectica Philippi, &c.
 VI. præfissimè pro doctrina differendi ex probabi-
 libus sive pro Syllogismo communi ac contingentibus

qui propterea in specie dicitur Dialecticus sive Logicus. Itaq; II. observandum: Quod Ramo Dialectica & Logica eodem sensu dicuntur, idq; per Synecdochē generis pro specie: At Philippo & Aristotelicis hoc modo differunt: Dialectica est ars differendi de quolibet rhemate ex probabilibus, cujus methodum Aristoteles tradidit in Topicis. Logica verò est ars differendi tum ex probabilibus tum ex necessariis. Quamquam non in propriā, sed in latiori significatione Dialectica nonnunquam pro universā Logica ab ipsis etiam Aristotelicis sumitur.]

Ars quid

Definitio ipsa constat Genere, Forma & Fine. I. Genere vicem obtinet particula Ars. Ars est, quia ei Definitio artis competit: quatenus Ars est Methodica comprehensio & dispositio preceptorum homogeneorum, catholicorum, perpetuorum, ad finem utilem in vita tendentium: seu cum Luciano & Quintiliano. Τέχνη ἐστὶ σὺν μακροῦ ἀψέων ἐγγεγραμμένων μένων πρὸς τὸ τέλος. ὁ δὲ χεῖρον τῶν ἐν βίῳ: Ars est ordo certarum propositionum executione cognitarum ad finem utilem in vita. Quod si Ars accipitur in stricta significatione, quatenus definitur ab Aristotele l. 6. Ethic. c. 4. habitus cum vera ratione effectivus competit tantum propriè artibus mechanicis. Et ita Logica non est ars, sed arti similis: considerata scilicet respectu τῆς ἐχούσης seu artificis & ratione preceptorum, quæ omnium reliquarum artium tractationem constituunt. Itaq; 1. nec Logica propriè est scientia, nisi quatenus latè pro quavis cognitione sumitur, cum propriè & strictè scientia sit habitus demonstrativus ex causis. Ita Logica non scientia, sed τὸ ὅτι ἢ ἰνσχυρὸς modus scientia erit. Nec 2. est propriè habitus, nisi quatenus Logica in mente artificis operantis, vel respectu habitus consideratur: cum quæ est comprehensio methodica preceptorum &c. Habitus genus sit remotius. Nec 3. est propriè Instrumentum, nisi ratione finis & usus: cum Logica sit in predicamento Qualitatis: Instrumentum verò in predicamento Relationis. Definitio autem

& definitum debent esse in eodem predicamento. II. For- ”
ma sive Differentia specifica consistit in ratione bene utendo. ”
 Hoc ipso enim 1. Dialectica absolvitur, & in eo esse suum to- ”
 tum habet: nec non. 2. ab aliis omnino artibus & scientiis ”
 discernitur: Sola namq; Dialectica docet rationem & viam, ”
 quomodo ratione bene uti, differere, ratiocinari, docere possi- ”
 mus. Artem bene differendi non nominamus: tum quod 2333
multi in verbo differere trahi concurrunt: tum quod necessa- 333
rio aliud nil hic significet quam τὸν λόγον καὶ οὐδ' αὖτὴν ratione 33
uti. Quid juvat ergo adhibere in definitionibus verba im-
 propria, cum habeamus maximè propria. Bene additur, non
 ad generalem artis ὡς ἀρετῆς exprimendam: verum 1.
 ad differentiam Logice Artificialis & Naturalis. Omnes e- 33
 nim homines natura differunt sed non bene, rectè, perspicue,
 constanti rationis usu. 2. ad differentiam Sophistica. Sophi- 31
 ste namq; etiam ratione utuntur & differunt, sed non bene:
 Verum perversè ac malè, cum studio decipiendi ac fallendi,
 III. Finis Dialecticæ cum forma coincidit. Adequatus
 namq; proprius & essentialis Logice finis est bene ratione uti, 30
 quia omnes Dialecticæ præceptiones ad hunc scopum ultimum
 tendunt ac aspirant, ut bene ratione uti doceant, quo ipso et-
 iam consumuntur & absolvuntur. Quod verò Philippus for-
 mam & finem Dialecticæ constituit in rectè, ordine, & perspi-
 cuitè docendo: eo ipso usum Dialecticæ præcipuè externum re-
 spexit, non internam perfectionem expressit.

CAPUT II.

 DE DIVISIONE DIALECTICÆ;
 & Inventionis ac Argumenti Defi-
 nitione.

I. Partes Dialecticæ duæ sunt: In-
 ventio, sive Inventrix: & Judi-
 cium, sive Judicatrix.

Illā directrix est Notionum mentis simplicium: Hac vero directrix notionum mentis conjunctarum.

Distributio hac est legitima. 1. quia partes ejus cum toto recipiuntur. 2. quia singula rationis officia complectitur. Tot enim sunt Logica partes constituenda, quot rationis sunt officia (Logica enim ars rationis est.) At officia rationis tantum sunt duo. Vel enim naturaliter de rebus primum cogitamus, easque simpliciter invenimus & apprehendimus (quā est Inventio) vel dispositis iisdem judicamus (quā est dispositio & judicium.) Dna ergo & non plures Logica partes sunt. Aristotelici juxta tres Rationis actus tres Logica partes constituunt: ut 1. agat de apprehensione simplicium terminorum (quā nobis est Inventio) 2. de formatione integrā sententiā in Enunciationibus. 3. de Dianōia seu discursu, syllogismo sc. & methodo. Verum quia utraq; pars posterior de terminis complexis sive compositis agit, quod sine Iudicio fieri nequit: duos hos rationis actus sub generali nomine Iudicii nos comprehendimus. Observa autem Inventionem & Iudicium accipi tripliciter. 1. pro facultate naturali inveniendi & judicandi. Ita iudicium univēsa Logica est: sed sic sub artē non cadit. 2. pro doctrina Inveniendi & Iudicandi, hac artis propria est. 3. pro habitu inveniendi: & sic ad usum Logica pertinet, & aliud nil quā Logica operatio est.)

2. Inventio est prior pars Dialecticæ de inveniendis argumentis.

[Dicitur alius Τὸ μὲν, quod Locos inveniendorum argumentorum continet, proponit & explicat, Locus enim, Boethio definitore, sedes & receptaculum est argumentorum. Quæcunq; ergo res tractanda, harum argumenta in his ipsīs Locis investiganda & ex iisdem desumenda erunt. Præcedit autem hac pars Inventrix Iudicatricem. 1. Quia prior ordine natura. Iudicium enim ex Inventionē componitur: compositum autem est natura posterius simplici. 2. quia prior ordine doctrina. Inventionis enim cognitio ad Iudicium cogni-

agnitionem requiritur. Atq; ita 3. est Generalior. Generalia autem procedunt, specialiora sequuntur. Quod Etymologia; & Syntaxeos Grammatica ordine liquet.]

3. Argumentum est, quod ad aliquid arguendum affectum est.

[Argumentum definitur à conjugatis. Nomen enim habet ab arguendo. Arguere autem hic in genere significat idem quod indicare, explicare, declarare, illustrare, probare, confirmare & demonstrare, seu, ut Libavius loquitur, vim quandam habere, qua alterum accipiat aliquam lucem, ut appareat quale sit, & quomodo ejus seratio habeat. Argumentum verò non accipitur eodem modo, sed variè. I. Generaliter pronuntiatione secunda; termino simplici; ratione simplici; termino nudo; conceptu incompleto, quo quo vis modo ad arguendum affectum est, siue id fiat extra dispositionem: investigando rei alicujus vel causam, vel effectum, subjectum, adjunctum, disparata, relata, &c. vel in dispositione, aut axiomaticè aliquid explicando & declarando; aut syllogisticè demonstrando & probando; quo sensu à Ramo hic accipitur. II. Specialiter, pro argumentatione siue integro Syllogismo, ut cum in Scholis vulgò dicunt, tale est argumentum Dn. Opponentis. Quæ acceptio est Synecdochica. III. Specialissime pro medio termino, seu probatione rei dubiæ faciente fidem. Quo sensu accipitur ab Aristotele & Philippi: Ramo verò dicitur argumentum tertium. IV. Abusivè apud autores usurpatur pro iudicio, itemq; pro summa & materia circa quam quis versatur: ita summa libri vel capituli alicujus dicitur Argumentum.]

Ex hac argumenti definitione in genere resultant sequentes Notæ sive

CANONES.

I. Omne argumentum refertur ad aliquod quod arguit, & à quo vicissim arguitur. Id quod arguit, dicitur argumentum: Quod arguitur

guitur dicitur *argutum*: item *res arguta* sive *affecta*.

NB [*Alii Thema nominant. Est autem Thema duplex, vel Simplex vel conjunctum. Simplex est unica quæpiam seu singularis notio ad quam non responderi potest ita vel non: ut Anima (argutum, res arguta, thema) est mortalis (argumentum) Conjunctum est Quæstio dubia, qua confirmanda est vel refutanda: ut An virtus sit summum bonum.*]

II. Quæ inter duo argumenta intercedit affectio, vocatur Relatio: Quæ semper est inter duo, actu vel potentia.

Declaro hæc exemplo: Homo est mortalis. Hic duo sunt argumenta: Homo - Mortalis; Quorum alterum arguitur (Mortalis) alterum arguit (Homo) Inter hæc verò duo intercedit arguendi habitudo sive affectio, ut affectio hominis ad arguendam mortalitatem, est subjectum: & vicissim, affectio mortalitatis ad arguendum hominem, est adjunctum. Subjectum igitur & Adjunctum hæc argumenta sunt. Hæc ipsa verò affectio arguendi, quæ inter hæc duo intercedit, est relatio. Qualis enim est affectio subjecti ad adjunctum: & vicissim contra: Talis etiam est inter hominem & Mortalem esse. Ita examinanda & sequentia Exempla. Deus condidit mundum. Virgilius est Poëta. Temperantia est colenda. Albus non est niger. Semper verò inter duo argumenta ista relatio est, si non actu, certè potentia. Ideò definitur argumentum, non quod arguat (semper actu,) sed quod ad arguendum affectum sit, id est, aptum, accommodatum, naturâ dispositum sit, & potentiam ad arguendum habeat.]

Itaq; &

III. Omnia argumenta sunt Relata.

[*Causa enim est sui effecti causa, & effectum à causâ est effectum: Subjectum est sui adjuncti subjectum, & vicissim contra. Ideoq; non nisi ad correlatum suum referuntur, ut causa non arguitur nisi ab effecto, effectum non nisi à causa, (non ab adjuncto aut aduerso) species non nisi à genere, &c.*

Hic

Hic nota omnia argumenta esse relata, secundum Dici; non secundum esse. Tituli argumentorum, ut in Logica Inventionem prescribuntur, sunt Relata; non autem res ipsa, qua sub titulis sive locis istis continentur, ut sunt exempla, ad argumentorum precepta illustranda adducta.]

IV. Singula argumenta propriæ affectionis vi seorsim, extra ullam dispositionem, ad arguendum se affecta sunt.

[Hoc intendit Ramus, ubi immediatè definitioni Argumenti subjungit; Quales sunt singulæ rationes solæ & per se consideratæ. Qualibet ergò notiones in rebus à mente concepta, etiam extra dispositionem problematicam & syllogisticam, seorsim, in se, per se, separatim consideratæ, argumenta sunt, suamq; ad se in vicem propriam affectionem habent, ut Deus-Mundus: Homo-doctus: Formosus-Facundus, &c. Hic si mundum conferas cum Deo, habes duo argumenta, qua extra ullam dispositionem nudè sic proponuntur. Mundus-Deus. Inter mundum verò & Deum, est quædam affectio sive relatio, cujus gratiâ Deus mundum arguit, & mundus arguitur. Illa est affectio mutua cause ad effectum. Deus est causa efficiens, quia mundum condidit. Mundus est effectum, quia à Deo conditus est. Atqui hæ sunt rationes singulæ, qua aliàs noëmata, notiones, termini & conceptus simplices dicuntur: ad quorum considerationem dispositione nullâ opus est, sed secundum suas definitiones & regulas per se spectantur. Qui quidem argumentorum sive noëmatum, & terminorum horum simplicium usus solius Inventionis proprius, vnde & dicitur Topicus.]

V. Argumentum si disponatur cum argumento, (arguto) vel rhemate, constituit axioma simplex: *Deus-Mundus: Hinc Axioma, Deus condidit mundum: uno verò vel pluribus dispositione additis, faciet axioma compositum, ut: Deus mundū & condidit & conservat, &c.*

Que ipsa dein dispositioni Syllogistica inserviunt, ut, Deus est omnipotens: Quia mundum condidit: Atq; hic usus est Argumentorum Criticus.

[Criticus argumentorum usus est, quo argumenta Legitimè connectuntur & disponuntur. Estq; pro diversitate subjecti duplex. Vel Axiomaticus: quo argumenta axiomatice disponuntur, declarantur, explicantur. Vnde & dicitur Declarativus, Explicativus, Problematicus, Enunciativus. Vel Syllogisticus, quo Syllogisticè Axiomata disponuntur ad probandum & demonstrandum. Vnde & dicitur Demonstrativus.]

VI. Quælibet res pro diversa consideratione aliud atq; aliud argumenti nomen adsciscere potest.

Sic homo si consideretur respectu Dei, est effectum. Idem homo collatus cum effectis rebus suis est efficiens. Est idem subjectum, ratione virtutum vel vitiorum. Est adjunctum, ratione loci, in quo consistit. Est dissentaneum, ratione canis, leonis, bestia. Est comparatum, ratione bullæ vel graminis. Est ortum, si comparatur cum humo, &c.

VII. In argumentis non æstimandæ sunt voces, sed considerandæ notiones. Fieri enim potest, ut unum argumentum pluribus vocibus interdum describatur.

Vt; Didicisse fideliter artes; Emollit mores nec sinit esse feros. Hic duæ tantum sunt notiones sive argumenta, causa & effectum, pluribus verbis denotata. Sic; Bonum est fugienda aspicere in alieno malo.

IX. Nonnunquam argumenta illustrantur sive determinantur consignantibus, videlicet epithetis, adverbis, vel similibus, quæ vulgò *μεροειψα* seu Syncategoremata appellantur.

[obser

[*Observa hac omnia post principalem affectionem spectanda esse. Exempli gratia. Fortitudo quæ pericula propellit est virtus eximia. Hic principalis affectio est generis & speciei. Virtus enim ad fortitudinem habet se ut genus ad speciem. Hæc verò proprio effectu (pericula propellit:) illa autem adjuncto (eximia) illustratur, quæ sunt affectiones minus principales & syncategoremata. Idem judica de hoc. Exemplo: Pœtætarum princeps Virgilius eleganter bellum Trojanum descripsit.]*

IX. Omnia argumenta pro ratione affectionis suæ enuncianda sunt: Causa sc. causaliter effectum effective, definitio definirive.

Ut cum quæro: Quid est homo, non debes respondere: est ex humo desumptus: vel non est bestia: vel constat duabus partibus, corpore & animo, sed cum quæstio sit definitionis, definitione etiam respondebis: est animal rationale.

X. Deniq; Cùm nulla prorsus in argumento & arguto est affectio: seu, cùm pro argumento quippiam assumitur, quod nullâ cum Themate sive quæstione affectionem habet, dicitur Ignoratio Elenchi. Cùm autem pro argumento vero, vel manifestè falsum, vel speciem veri præ se ferens aliud profertur, dicitur Elenchus ejus argumenti, cujus similitudinem gerit. Ut cum falsa causa ponitur pro verâ, dicitur elenchus causa: cùm falsum effectum dicitur elenchus effecti, & ita deinceps.

[*De his in singulis inventionis Locis speciatim agemus.*]

CAPUT III.

De Argumenti distributione.

1. **A**rgumentum est vel Artificiale
vel Inartificiale. *Illud*

Illud Infitum & Intrinsecum dicitur. Quod vi sua sibi insita & innata ex arte arguat, demonstret, explanet. Hoc verò assumptum & extrinsecum. Quod foris assumpta vi, ab aliquo sc. artificiali, arguat. Est enim ejus expers, & non nisi propter alia ei creditur, nempe propter testes.

2. Artificiale est, quod ex sese arguit.

Artificialia argumenta sunt reliqua omnia, prater unum Testimonium, quod est Inartificiale.

3. Estq; primum vel à primo ortum,

4. Primum est, quod est suæ originis.

Talia sunt; Consentanea, Dissentanea & Comparata.

5. Ortum est, quod è primis originem trahit.

Talia sunt, Conjugata, Notatio, Distributio & Definitio.

6. Primum est Simplex vel Comparatum;

7. Simplex est, quod simpliciter & absolutè consideratur. (*Citra sc. collationem Comparatorum.*)

Talia sunt Consentanea & Dissentanea.

8. Comparatum est, quo res comparatione quantitatis & qualitatis cōsiderantur.

Talia sunt Paria, Imparia, sive Majora & Minora, Similia, Dissimilia.

9. Simplex est Consentaneum, vel Dissentaneum.

10. Consentaneum est, quod cum re, quam arguit, consentit.

Talia

Talia sunt *Causa, Effectum, Subiectum & Adjunctum.*

11. Dissentaneum est, quod à re, quã arguit, dissentit.

Talia sunt, Diversa, Disparata, Adversa, Relata, Contradicentia & Privantia.

12. Consentaneum est vel absolutè, vel modo quodam.

13. Absolutè Consentaneum est, quod absolutè cum re, quam arguit, consentit, ut *Causa & Effectum.*

14. Modo quodam consentaneum est, quod modo quodam cum re, quam arguit, consentit, ut *Subiectum & Adjunctum.*

Absolutè consentire, est perfectissimè & arctissimè convenire, ita ut unum alteri sit essenziale: alterum verò essentialiam ab altero accipiat. Modo quodam consentire, est ita consentire, ut alterum alteri essenziale non sit, verùm præter essentialiam ratione quapiam jungatur.

OS (*) SO

Argu

[Ex his distributionibus argumenta ordine excerpta sunt
Consentanea septem: Causa efficiens, materia, forma,
finis, effectum, subjectum, adjunctum.

Dissentanea sex. Diversa, disparata, relata, adversa,
privantia, contradicentia.

Comparata quinque: paria, majora, minora, similia,
dissimilia.

Orta octo: Conjugata, Notatio, Distributio ex cau-
sis, Distributio ex effectis, Distributio ex subjectis,
Distributio ex adjunctis, Definitio, Descriptio.

Inartificiale unum: Testimonium.

Philipp. Distinguit inter locos rerum & personarum Lo-
ci rerum sunt ipsa argumenta Inventionis. Et horum nu-
merat XXVIII. Loci personarum sunt, quibus persona
describuntur. Quales sunt, 1. parria. 2. sexus. 3. parentes. 4.
educatio. 5. mores. 6. vita & genus. 7. eventus. 8. aetas. 9. mors.
Verum distributio hac, cum habeat partes ratione saltem
diversitatis distinctas, merito ut imperfecta rejicitur. Quia
singula commodissime ad decem ordines argumentorum e-
numeratos referri possunt. Quod in locis rerum planum est,
in locis personarum similiter.]

CAPUT IV.

CAUSA.

1. CAUSA est argumentum absolu-
tè consentaneum, cujus vi (virtu-
te vel facultate) res (causatum sive effe-
ctum) est, (existit.)

[Causarum tractatio vel generalis est, vel specialis.
Generalis est vel $\alpha\epsilon\gamma\gamma\mu\alpha\lambda\eta\eta$ Realis, qua est Meta-
phys. Hac enim de causis quatenus communissima sunt En-
tium attributa atq; differentia agit vel $\nu\omicron\eta\mu\alpha\tau\iota\kappa\eta$; ratio-
nalis, qua est Logica. Hac enim considerat, quæ sunt ter-
mini technologici sive artis, definitiones & distributiones:
specia-

specialis tractatio ad certum Ens restricta singularum est disciplinarum, ut Physicæ, rerum Physicarum (principia generationis) Ethicæ, Ethicarum, (qua sint virtutum, qua vitiorum causa, &c. II. Causa merito primus locus Inventionis tribuitur. Quia 1. est absolute consentaneum suo effecto. Absolute autem consentanea constituunt essentiam. 2. Quia impossibile est intelligere accidens sine causis. 3. Quia subjectum & Adjunctum, id ipsum quod sunt, per causas sunt. 4. Quia causa & effectum sunt simpliciora, simpliciora autem sunt compositis priora. III. Causa accipitur variis modis 1. pro ente absoluto, ut cum Deus dicitur causa mundi. 2. *συμπεριληπτικῶς* & in significatione Grammatica, ut cum dico causas habeo graves. 3. pro Controversia, ita in Rhetor. dicuntur esse quatuor genera Causarum, hoc est, controversiarum forensium. 4. latissime pro quovis principio. Et 5. pro termino artis, seu Notione secunda, sicut hoc loco. IV. Causa & principium sumuntur sapissime ab Aristot. pro uno & eodem. Sed tamen accurate loquendo differunt, ut genus & species, latius & strictius. Omnis enim causa est principium, sed non omne principium est causa. Principium namq; significat rem unamquamlibet, qua alia res emanat, sive ab eadem dependeat, sive non. Causa verò semper dependendi respectum habet. Principium loci, temporis, corona vel rei alterius non est causa productionis aut constitutionis loci, temporis, corona aut rei.]

2. Causæ sunt quatuor, 1. Efficiens, 2. Materia, 3. Forma, 4. Finis.

Ex quibus Materia & Forma, dicuntur interna (intrinseca, essentielles, immanentes,) quia ipsam rei essentiam ingrediuntur & constituunt; Efficiens & Finis externa (extrinseca,) quia manent extra rei essentiam, & extrinsecus rem constituunt.

Causarum Generales sunt hi

CANONES.

I. Omnis causa est scientia.

[Scire

[Scire enim est rem per causas cognoscere: & sciri id dicitur, cuius causa est perfectò cognita.]

II. Omnis causa prior est suo effecto, ut:
Pater prior est filio. Gallina ovo.

[Intellige ordine Naturæ, nam temporis ordine simul esse possunt: ut, Lux & dies. Ignis & ustio.]

III. Causa notior est suo effecto.

[Intellige ἀπλῶς καὶ φύσει naturā quia effecti cognitio à causā dependet. Notius verò effectum est causā κατ' ἀόριστον, quoad nos, quoad sensum nostrum; Causa verò posterior, quia interior & à sensibus remotior.]

IV. Posita causa ponitur effectus (si non actu, tamen potentia.) Et,
Sublata vel cessante causa, cessat effectus.

[Hic Canon semper verus est, 1. si de omni causa conjunctim intelligatur, sc. de Efficiente, Materia, Formā & Fine. 2. si de mutua καὶ φύσει sive relatione inter causam & effectum intelligatur, 3. In specie de causa formali, ut cessante fide, cessant bona opera. 4. De effecto quod dicitur ἀπλῶς ἐν πράξει actio, operatio, seu quatenus in ipsa actione jam versatur: non verò de effecto, quod dicitur ἐν ἐργῷ ἢ ἐν τέλει, ipsum opus, quod antea operatione & actione causa effectum est. Nam hac ratione extincto architecto manet domus. Mortuo patre superstes est filius.]

IV. Qualis est causa, tale etiam est effectum: & contrà.

[Valet Canon. I. in causis solitariis, principalibus & propriis ut; Deus est justus & bonus. Ergo omnia à Deo creata iusta & bona sunt. V. C. quia Deus est causa efficiens solitaria, principalis & propria. 2. valet in formalibus, & iis quæ essentiam participant, ut Pater est rationalis, Ergo & filius. Non verò valet in iis, quæ sunt secundum accidētia sive adjuncta communia, ut, Pater est doctus, Ergo etiam filius. Sartor iste est pius & bonus. Ergo etiam bonam vestem suet. 2. non valet in effectis iis, quæ essentiam non participant,

icipant, sed diversam à causis habent. ut, *Architectus est intelligens, Ergo & edificium.* Itaq;

VI. *Causa non est toto genere deterior suo effecto.*

NB:

VII. *Quicquid est causa causæ, (subalterna) est etiam causa causati, ut: Avus tuus est causa patris tui, Ergo etiam est causa tui.*

[*Valet Canon de causis in eodem genere & ordine existentibus, hoc est, in causis essentialiter subordinatis. Fallit verò alicubi, in causis voluntariè agentibus, itemq; in causis contingenter subordinatis sive deficientibus, ubi causa inferior effectum non ex suâ naturâ arguit, sed ex accidente defectum producit; ut, valet conseq. Deus causa est voluntatis humanæ. Voluntas est causa actionum bonarum, Ergo & Deus est causa actionum bonarum. Hic causa manent in eodem ordine essentialiter subordinata: Sed non valet conseq. Deus est causa voluntatis humanæ; Voluntas est causa actionum malarum. Ergo & Deus est causa actionum malarum. Quia hic causa intermedia ex accidente effectum, sive potius defectum, producit.*]

IX. *In causis non datur progressus in infinitum. Is enim in natura dari non debet.*

Itaq; causa causarum Deus est, cetera causata.

CAPUT V.

EFFICIENS PROCREANS ET Conservans.

I. **E**FFICIENS causa est, à quâ res (effectum) est.

Ponitur efficiens primo loco, quia reliquarum quasi origo est, quâ primus motus actionis proficiscitur.

Ejus sunt hi Generales

CANONES.

I. *Nihil fit sine causa efficiente.*

Quic

Quicquid enim est, ab alio est: &:

Nihil est causa sui ipsius.

[Excipe Deum, qui est Ens independens, qui à nullo, & à quo omnia.]

II. Omnis efficiens agit propter certum finem. *Natura enim nihil facit frustra.*

[Deus omnia facit propter seipsum. Creatura vero sui perficiendi gratia.]

III. Causa efficiens (*weius* propriè dicta) non efficit nisi in se bonum.

Agit enim propter finem certum. At finis propriè dictus non est nisi bonus.

Itaq;

IV. Efficiens quò ralis non producit defectum (effectum deficientem.)

Semper enim in se bonum quid efficit; Bonum autem est Ens. Mala autem sunt Entium defectus.

Itaq;

Malorum non est causa efficiens, sed deficientis.

Peccati non est causa efficiens, cum sit defectus. Monstri non est causa efficiens, sed deficientis, sc. defectus vel excessus materiae.

V. Ab esse effectus, ad esse efficientis sive actualis sive potentialis non V. C. *ut non valet.*

Domus est, Ergo superstes est architectus: Sed hoc sequitur, Domus est: Ergo necesse est architectum esse vel fuisse.

VI. Causa efficiens nobilior est suo effecto.

[Intellige de causa efficiente principali. Minus enim principales sapè effecto inferiores, ut semen comparatione proles, calor respectu ignis.]

2. Causæ efficientis sunt tres modi.

3. Primus est; Efficiens est vel procreans, vel conservans.

D 2

4. Pro-

4. Procreans est, quæ rem primò efficit (procreat.)

Effectum ejus dicitur propriè procreatum.

Usus Topicus.

Procreans ——— Procreatum.

Spiritus Sanctus ——— Charitas, pax, gaudium, lenitas, mansuetudo, fides, temperantia.

Timor Domini ——— Sapientia.

Sol ——— Dies.

Deus ——— Mundus.

Romulus ——— Roma.

Hæc sunt argumenta singula seorsim considerata, non Axiomata, quòd si vinculo connectantur, erunt Axiomata ex causis efficientibus & effectis procreatis.

Fructus Spiritus S. est charitas, pax, gaudium, lenitas, mansuetudo, fides, temperantia. Sol toto cœlo diffusus diem efficit. Deus creavit mundum. Romulus condidit Romam. Atque is est usus horum Argumentorum problematicus.

Usus Syllogisticus.

Eadem adhibentur ad fidem Quæstioni sive themati dubio faciendam, argumento tertio ducto ab efficiente procreante. *Thema*: Charitas, pax, gaudium, sunt in credentibus. Quia, Spiritus sanctus in iisdem ea operatur. Toto cœlo lux diffusa est: Quia, Sol ortus est. Mundus non casu exitit: Quia, Deus eum creavit.

Vicissim eadem disputantur argumento ducto ab effecto procreato. *Thema*: Spiritus sanctus non est in credentibus otiosus. Quia, ejus fructus est charitas, pax, &c Sol ortus est; Quia, lux toto cœlo diffusa est. Deus omnipotens est. Quia, ab eo mundus creatus est. Sic examinentur & hæc exempla. In hac urbe sunt liberi: Quia, sunt parentes. In Paulo est viva fides: Quia, Spiritu sancto donatus est.

Consequentia Syllogistica sunt hi

CANONES.

I. Si causa procreans est, effectum etiam esse potest, ut; *Si sol est, dies effici potest. Si parentes sunt, procreari liberi possunt: & contra.*

II. Si effectum est procreatum, à procreante procreatum esse necesse est, ut: *Si dies est, à sole fit necesse est. Si liberi sunt, à parentibus procreati sunt, necesse est.*

§. Conservans est, quæ rem procreatam conservat ac tuetur.

Effectum ejus dicitur propriè conservatum.

Usus Topicus sive Termini Simples.

Conservans ————— Conservatum.

Deus ————— Mundus.

Sal ————— Carnes à putredine tueri.

Consules & Imperatores ————— Roma.

Otium ————— Amor.

Usus Axiomaticus.

Hinc efficiuntur enunciata. Deus mundum à se creatum cōservat. Sal carnes à putredine tuetur. Consules & Imperatores Romani Romam conservârunt. Otium est causa conservans amoris.

Usus Syllogisticus.

Eadem sic disputantur Argumento tertio à Causa conservante. *Thema: Non facile hæc caro computrescet. Quia Sal putredinem arceat. Mundus hic non corruet. Quia Deus eum conservat. Amor Paridis non flaccescet. Quia otio deditus est.*

Vicissim ab effecto conservato ad arguendam causam. Deus est omnipotens & sapiens. Quia mundus ab eodem conservatur. Sal omnium condimentorum utilissimum, Quia putredinem carnis arceat. Paris otio deditus non est, Quia amori non vacat. Magistratus est colendus: Quia Deus ejus est autor & conservator.

[*Causa conservanti opponitur corrumpens, à quâ res vel diminuitur vel destruitur, estq; tum, diminuens, ut: discordia civium labefactat Rempubl. Nihil est quod non aliquando con-*

do consumat vetustas: tum in nihilum redigens, quæ an-
nihilans dicitur, ut: Mors in nihilum redigit corpora. Igni
ligna.]

Conservantis sunt hi

CANONES.

I. Si conservans est, effectum tutum & sal-
vum manere potest: Et contra. *Si Deus custodit*
civitatem, salva erit; sin minus, peribit. Si consules
& senatores prudentes sunt, Respubl. in flore ma-
nebit.

II. Ex quo aliquid productum est, per idē
etiam conservatur. *Artes usu & experientia pro-*
ducta. Ergo & iisdem inter nos conservantur.

Vnde Scaliger: Conservatio est essendi continuatio
& quædam perpetua generatio.

III. Interdum una eademq; causa, & pro-
creans & conservans est, ut: *Parentes gignunt*
liberos & eosdem fovent. Deus mundum condidit
& conservat. Spiritus sancti virtute fides in nobis
procreatur & conservatur.

Sic fuit Primus modus, sequitur Secundus.

CAPUT VI.

EFFICIENS SOLA ET CUM
ALIIS.

I. EFFICIENS vel sola efficit, vel cum
aliis,

Illa dicitur Solitaria, Totalis, ὀλική: hæc vero
Socia, Partialis & μερική.

2. Sola est, quæ rem solam sine alte-
rius adminiculo efficit: seu, quæ sola
effectum producit.

Effe-

Effectum ejus dicitur Solitarium.

[Sola dicitur, non quòd alias nullas socias habeat, sed quòd pares non habeat; Sola enim non excludit subordinationem, sed paritatem saltem societatis & conjunctionis. Alii tria faciunt ejus genera, 1. quòd agat sine ullo auxilio, tale agens Deus est. 2. sine ullo instrumento, ut Simson portas civitatis solus deportans. 3. sine administralia, ut Nisus in interficiendis Rutilis.]

*Vsus Topicus.*Causa solitaria
sive Totalis.

Effect. solitar.

Deus ————— remittere posse peccata.
 Christus ————— redimere à peccatis.
 Fides ————— Iustificatio.
 Simson ————— cades mille Philistæorum.

Vsus Problematicus.

Hæc ita enunciantur; Solus Deus potest remittere peccata. Christus solus nos redemit à peccatis. Sola fide justificatur homo. Solus Simson mille Philistæos occidit.

Vsus Syllogisticus.

Disputantur eadem argumento tertio à Causa Solitaria. *Thema*; Romanus Pontifex non potest peccata condonare. Quia, solus Deus peccata remittit. Nos non meremur ex nobis remissionem peccatorum. Quia, Christus solus nos redemit à peccatis. Non justificamur operibus, Quia sola fide.

*Vicissim contrà ab Effecto Solitario
ad illustrandam causam.*

Christus est verus Deus, Quia peccata remittit. Christus est unicus Redemptor noster, Quia nos à peccatis redemit. Samson est fortissimus heros, quia mille Philistæos occidit. *Alia*; Solus Deus est omnipotens, quia solus mirabilia facit. Cæsaris Clementiæ laus propria est, Quia ejus solius autor. Nisus solus puniendus est, quia solus cædem fecit.

Solitaria sunt hi

CANONES.

D 4

I. So-

I. Solitaria & Totalis causa, si est, ejus motu res existere potest: Sin minus, non potest, ut: *Si sol ortus est, dies est. Sin minus, dies non est.*

II. Solitariae causae solitarius est effectus, ut: *Sola fides justificat: Ergo & justificatio nostra soli fidei adscribenda.* Itaq;

III. Cui tribuitur effectus solitarius, eadem tribuetur & causa solitaria, & contra: ut, *Christo tribuitur potestas remittendi peccata: Ergo & Deus si necesse erit.*

IV. Impossibile est causam efficientem totalem sive solitariam esse toto genere deteriore suo effecto. *Homo est intelligens, misericors, approbans justitiam: Ergo & Deus.*

3. Causa cum aliis est, quæ aliorum adjumento rem efficit;

Seu; quæ cum aliis agit; vel, ad producendum effectum concurrat.

Dicitur etiam concausa, causa socia, Partialis, Effectum verò ejus socium vel partiale.

Vsus Topicus.

Causa socia,
Partialis.

Effectum socium
partiale.

Natura, ars, exercitatio ————— artificem efficere.

Imperator, exercitus, decuriones, ————— Victoria belli.

Centuriones milites.

Vsus enunciativus.

Hæc axiomaticè sic enunciantur; Natura, ars, exercitatio artificem faciunt. Imperator, exercitus, decuriones, milites, &c. in obtinenda belli victoria laborant.

Vsus Syllogisticus.

Disputantur verò Syllogisticè argumento tertio à causa Socia ad arguendum effectum Partiale. Excel-

lens

lens est artifex. Quia natura, arte, exercitatione instructus est. Vicissim ab effecto Socio ad illustrandam causam. Natura, ars, exercitatio conjungenda sunt. Quia conjuncta artificem faciunt.

Exempla alia. Christianorum fides est vera. Quia à Spiritu sancto per verbum excitatur. Gloria bellica multis est communis, Quia à multis parta. Non est suspectus tutor. Quia ejus crimen non colligitur ex mendacio, dolo, & alimentorum denegatione. Mahumentana fides non est vera. Quia ab hominum & Diaboli comento pendet.

Ejus sunt hæ

CANONES.

I. *Partialis causæ partialis est effectus, ut: In victoria obtinenda non solus Imperator, sed & milites sudant. Ergò nec soli Imperatori adscribenda.* Itaq;

II. *Ab una causa partiali effectum totale inferri non potest, ut: Ille habet bonum ingenium. E. est doctus.*

III. *Positis causis sufficientibus in actu sequitur effectus; & contra, ut: Habeo multos libros & preceptores doctos. Ergò ero doctus. N. V.*

C. *Quia plura requiruntur ad doctrinam, nempe ingeni acumen, diligentia & labor, &c.*

[Dicitur I. in Actu. Quia ad causam divè ptes, non sequitur effectus. Dicitur II. sufficientibus: Quia insufficientibus causis positis, effectus non sequitur. Porro Causa sociæ sive cum aliis, vel pares & æquales sunt, vel inæquales. Pares sunt, quæ pari vi efficiunt: seu quæ in societate æqualis sunt efficacia. Sic par est vis & potestas in condendo mundo Patris, filii, & Spiritus sancti. Inæquales sunt, quæ impari vi efficiunt.]

4. Harum alia est Principalis; aliæ

minus principales sive adjuvantes.

5. Efficiens Principalis est, quæ plus cæteris efficit.

Dicitur & causa Primaria, Princeps, autor, κὺ εἰς αὐτὸν αἰτία.
Quia una cæteris in operando antecellit, ejusq; prima pars sunt in agendo.

6. Minus Principales seu Adjuvantes sunt, quæ principalem adjuvant.

Dicitur adjuvans aliàs etiam concausa συν αἰτία, cooperans οὐνεργον, interdum subserviens ὑπονεργον.

7. Ad Adjuvantem refertur & Instrumentum sive causa Instrumentalis.

8. Causa instrumentalis est, cujus ministerio effectum producitur.

Instrumenta verò sunt organa extra naturam cause principalis, quæ applicata & mota ab aliis actionem adjuvant.

Exempla causarum agentium cum aliis.

Causæ efficiētes cum aliis		Effectum.
Principalis	Spiritus S.	} Conversio hominis.
Adjuvantes	Prophetæ, Apostoli, Pastores.	
Instrumentalis	Verbum Dei.	
Principalis	Angelus.	}eductio Israëlitarum ex Ægypto.
Adjuvantes	Moses, Aaron.	
Instrumentales	Currus, jumenta.	
Principalis	Architectus.	} edificium.
Adjuvan.	Operarii.	
Ministra		
Instrumentales	ferra, malleus, dolabra, machinæ, &c.	

Usus Axiomaticus.

Hæc ita enuntiantur: *Conversio hominis virtute Spiritus Sancti, per verbi divini prædicationem, operâ pastorum, Prophetarum & Apostolorum perficitur. Israëlita ex Ægypto à Deo, præeunte Angelo, ducente Mose & Aarone, curribus atq; jumentis educti sunt. Architectus cum operariis suis, ferris, malleis, dolabris, aliisque machinis adificium extruxit.*

Usus Syllogisticus.

Disputantur eadem Argumento tertio ducto ab efficiente principali. *Iudas & Saul non convertuntur; Quia nulla Spiritus Sancti vis & operatio in illis deprehenditur. Aedificium extrui non potest; Quia deest architectus.*

Vicissim à causis adjuvantibus & instrumentalibus. *Saul non conversus est; Quia Prophetam Samuelem & verbum Dei contempsit. Architectus adificium perficere nequit; Quia operarios non habet, & ferramenta, securis, serra, malleus, aliisque machina ei desunt. Exempla alia. Papa Romanus non est caput Ecclesie. Quia nec à Christo, nec ab Apostolis, nec ab Ecclesia, neq; verbo Dei constitutus est. Simson est heros. Quia, maxillâ asini mille Philistæos occidit. Paulus plantavit, Apollo rigavit, Christus benedixit, 1. Cor. 3. Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei.*

Harum sunt hi

CANONES.

I. Efficientis principalis principale est effectum, ut: *in conversione hominis principaliter Spiritus S. operatur. Ergo & conversio principale Spiritus S. effectum est.*

II. Una & eadem causa habet rationem & instrumenti & primarii efficientis, diverso respectu. ut: *Omnes cause secunda sunt Dei instrumentales & οὐκ αὐτὰ: principes autem cause sunt & αὐτὰ instrumentorum sibi subordinatorum.*

III. Causa principalis non excludit causas minus principales sive administras. Ut, non va-
let: *Plus*

let: *Pluvia sunt causa diluvii, ergo non Deus.*
 Et vicissim. *Deus est causa diluvii, ergo non pluvia.*

IV. Causa adjuvans ad producendum effectum non est sufficiens: ut, *Multitudo librorum non facit te doctum.* Itaq.

V. Positâ causâ minus principali una, non excluduntur aut removentur administræ reliquæ; ut: *N.V.C. natura facit Poëtam.* Ergo *non exercitatio. Requiritur enim utraq.*

VI. Instrumentum totum subservit actioni principalis agentis, à quo dirigitur.

Accipit enim à principali suo agente actionis determinationem: ut, *calamus scriptoris vim habet pingendi literas: ut tamen certo modo & ordine pingat, id omne à scribentis determinatione dependet.*

[*Habent autem instrumenta duplicem vim Activam & Passivam: vel internam & externam. Non movent igitur instrumenta, sed moventur, vi externa: Movent respectu vis internæ quam habent à sua forma: Vnde dicit Thomas:*

Omne instrumentum agere dispositivè ad virtutem agentis principalis.]

VII. Essentia instrumenti consistit in usu. Itaque, Instrumenta otiosa & extra usum posita, instrumenti nomen non propriè, sed ἐπιωνύμως saltem, sortiuntur: ut, *oculus erutus manus resecta.*

VIII. Remotis & negatis instrumentis ad rem efficiendam necessariis, removeretur etiam effectum: & contra:

Datis instrumentis effectum esse potest. ut:

*ere dispositivè
hoc de manu
natis dicit.*

Nep

Non habeo atramentum neque pennam, neque papyrus. Ergo non possum scribere. Pistor habet fornacem, farinam & ligna. Ergo potest pinsere panem. Ille non habuit gladium, neque cultrum, neque securim. Ergo alium vulnerare non potuit.

[*Varia sunt causarum Efficientium imprimis Sociarum distinctiones maxime utiles & necessaria. I. Quaedam enim sunt essentialiter & necessariò subordinatæ, sive cum aliis copulatæ, quibus omnibus ad producendum effectum necessariò opus est, ut sol, homo, mas, foemina, in generando homine: Quaedam accidentaliter sive contingenter, quibus omnibus ad producendum effectum opus non est. Ut duo vel tres equi, trahentes currum, quem unus vel duo trahere possent. Harum sunt hi Canones. I. Causæ essentialiter ordinatæ stant pro una. Itaq; II. Ad producendum effectum ut sit, simul poni necesse est: Accidentaliter ordinatas non item. In subordinatis quedam est Prima, quæ in causando primum locum habet. Et quidem Prima vel absolutè & simpliciter, quæ est causa causarum, ipsa sine causa, ut Deus: vel definitè, in suo tantum genere, ut primi coeli motus est causa prima naturalium. Quaedam Secunda, quæ absq; concursu primæ operari non potest, ut natura est causa secunda, per quam Deus agit. Illa dicitur & universalis: hæc particularis. Sic Sol ut causa universalis generat hominem: homo ut particularis. Harum sunt hi Canones: I. Causa prima potest operari & effectum producere sine secunda agente: Itaq; II. Posita causa prima, non est necesse removeri secundam; & posita causa secunda, non est removenda illicò prima. Non igitur V.C. Deus efficit pluvias, Ergo non cause physica. Deus est causa vitæ longævæ. Ergo non refectio naturalis per cibum. Et III. Causa particularis nihil potest sine universali (sustentante & modum agendi per naturam inditum conservante) seu; Causa inferior nihil potest absque superiori (puta in subordinatis & moventibus per se: Non verò per Accidens.) III. Quaedam est propinqua, quæ propius effectum attingit: Quaedam remota, inter quam & effectum alia causa inter-*

intercedunt. Sic sol est causa hominis remota, homo propinqua. Panis materia propinqua, est farina, remota, frumentum. IV. Quaedam immediata, qua effectum proximum absque intermediis intervenientibus attingit. Unde dicitur Proxima, est causa actu. Sic proxima causa ridendi potentia in homine est humana natura. Quaedam Mediata, que intervenientibus aliis effectum attingit. Sic motus coeli est causa terra nascentium. Dicitur aliam causa in potentia, & futuro (quia ea posita effectus ultimus nondum est, sed inchoat esse potest.) Harum sunt hi Canones. I. Ex causis motioribus efficientibus infirma est concludendi ratio. Quae enim sunt effectuum causa proxima, ut N. C. Bibit vinum, Ergo est ebrius. Vinum enim remotior causa ebrietatis. II. Saepemotae causa in pari gradu habentur cum propinquis. Nam juxta Ictorum Regulam: Quod quis per alium facit, per se ipsum fecisse putandus est: ut sicarium conducens ad homicidium, eodem cum homicida poena reus est. III. Unumquodque tum esse dicitur cum actu est, magis quam cum potentia est. V. Quaedam *ἄνευ* impulsiva interior, qua est dispositio sive inclinatio interior ab exteriori producendum effectum irritata. Quaedam est *ἄνευ* impulsiva exterior, interiori irritans. Unde *ἄνευ* irritatrix, impellens, extrinsecus impellens, incipientia dicitur. Sic interior impulsiva dysenteria est bilis excrementum in toto corpore corrupta, & facta acrior & venenatior: eorum largior potus in astu, crudi fructus, qui putrescenti augentur ac movent venenatam bilem. Sic misericordia Dei est interior impulsiva justificationis nostra: Exterior miseria nostra. VI. Quaedam est efficiens per transmutationem, qua constanti transmutatione seu motu agit in aliquid contra se positum. Sic, Gallina est efficiens transmutativa, quae producit pullum per motum. Pullificatio enim non est in gallina, sed in ovo, in patiente quod transmutatur. Sic ventriculus agit per transmutationem in cibum. Quaedam efficiens per emanationem, ex qua effectus sine notabili transmutatione quasi effluit & emanat: Sic, Sol est efficiens emanativa potentia: Anima potentiarum sentiendi, videndi, &c.

ere
hoc
nat

in Sole luminis; nec in anima, nec in animali istarum potentiarum productio aliquam mutationem efficit. Illius est hic Canon. Efficiens transmutativum semper producit effectum extra positum. Idem enim non agit in seipsum. Hoc modo ignis agit in aquam, & elementa in se mutuo per qualitates, &c. Zabar. l. 1. de propos. necess. c. 11. VII. Quædam est Univoca, quæ effectus specie sibi similes producit: ut ignis ignem, homo hominem. Quædam Equivoca, quæ effectus specie dissimiles producit: ut, calor solis generat muscas, insecta, vermes. Quanquam hæc & alia distinctiones vel non usque adeo omnes ac singula exactæ & accuratæ sunt, vel ex specialioribus scientiis melius cognosci possunt.]

Sic fuit modus efficientis secundus; sequitur Tertius.

CAPUT VII.

EFFICIENS PER SE ET

per Accidens.

1. CAUSA efficiens vel per se efficit, vel per accidens.

2. Efficiens per se est, quæ sua facultate (propria & insita, non aliena) efficit, (effectum producit.)

Dicitur Aristoteli κατ' αὐτὸν. Alias etiam proxima, & primum tangens appellatur.

3. Agit verò vel naturâ; vel consilio.

[Natura agere dicuntur, quæ rationis expertia, solo instinctu naturali & quadam agendi facultate in creatione ipsis à Deo indita, efficiunt, ut omnia bruta & creatura rationis expertes. Consilio agere dicuntur natura rationales, in quibus voluntas & deliberandi facultas inest, seu quæ libera mentis deliberatione à rationis prescripto agunt, ut Deus, angelus homines.] Itaque

4. Effi.

4. Efficiens per se vel est Naturalis vel Voluntaria.

5. Efficiens Naturalis est, quæ instinctu naturæ & facultate efficit.

Dicitur Aristoteli κατὰ τὴν εἰσίαν. Effectum vero dicitur Naturale.

Exempla inventionis.

Efficiens Naturalis	Effectum naturale
Magnes	Trahere ferrum.
Ignis	Urere.
Apes	mellificare.
Oculus	videre.
Auris	audire.
Animalia	foetus suos tuere.
Hamatites	sanguinem sistere.

E quibus axiomata è causa & effecto naturali conficiuntur ejusmodi. Magnes trahit ferrum. Ignis urit. Apes mellificanti: Oculus videt. Auris audit. Omnia animalia naturæ foetus suos tuentur. Hamatites sanguinem sistit.

Hac ipsa verò disputantur argumento tertio ducto à causa naturali, ad arguendum effectum naturale. Thema: Ferrum hoc movetur: Quia Magnes præsto est. Hec res urit: Quia ignis est. Videt: Quia oculo præditus est. Parentes educare debent liberos: Quia omnibus animalibus hoc instinctum est. Sanguis sistitur: Quia Hamatites corpori adhaerentus est.

Vicissim argumento ab effecto naturali ad arguendam causam. Naturalis quæpiam inter Magnetem & ferrum est. *Συμπύθει α;* Quia illud attrahit. Ignis est calidus; Quia urit. Apes sunt insecta utilissima; Quia mellificanti. Hamatites est siccus & adstringendi facultate præditus; Quia sanguinem sistit.

Sic. Venti naturæ spirant. Aurum sistit lepram. Homo natura vi sui similitem generat. Hirundo nidum construit. Formica grana colligit. Ventriculus cibum concoquit, & in chylum convertit.

Huc ergo omnium rerum naturalium tam animatarum, quam inanimatarum vires & actiones referenda sunt; itemque *Naturalis potentia & impotentia*. Sunt enim naturales potentia vires non accersitæ, aut arte in substantias transfusæ, sed in eis natæ, ut sint causæ certarum actionum. Similiter & *Affectus*, quia sunt motus naturales.

Ejus sunt hi

CANONES.

I. *Causa naturalis est determinata ad unum effectum.*
 ἡ φύσις ἐν τοῖς ἐν ταῖς φύσεσιν, ut: *Ignis non potest non calefacere, Aqua non potest non humectare.*

[*Efficiens naturale nonnunquam oppositum efficit: Sed ex accidenti.*]

Itaque

II. *Naturalis causa uno & eodem modo se habens, agit uno & eodem modo, pro diversitate subjectarum materialium, ut: Sol semper indurat luum: semper liquefacit ceram. Vinum semper calefacit. Ignis semper urit.*

[*Aristoteles hunc Canonem ita enuntiat. Idem similiter seu uno modo se habens semper idem efficit; & contra. Idem diversimodè se habens, potest esse causa contrariorum, ut, frigiditas temperata est συναιτιον generationis. Frigiditas exuberans est causa putredinis.*]

III. *Causa naturalis agit ad extremum suarum vitium, nec actionem suspendit.*

Hoc est, non adhibet ad suam actionem, moderationem, remissionem, moram, aut dilationem, ut, ignis non urit cum moderatione, sed extreme atque subito, & quasi in momento omnem suam vim exprimit, & admotas stipulas urit, nisi quid impediat.

IV. *Positis causis naturalibus sufficientibus & non impeditis, si sit admota materia, neces-*

E

neces-

necessario sequitur effectus. ut, *Stipulae sunt conjectae in ignem. Ergo comburentur.*

[Nota; Quando naturalis causa dissimiles apparent effectus, id fit non ratione causa, sed aut per accidens; ut, vinum naturam calefacit: frige facit per accidens. Nimum enim spiritum exiccat: exiccationem autem sequitur frigus: aut per impedimentum, cum naturalis vis impeditur artificio externo; ut, Magnes cum allinitur allio non trahit ferrum: aut à prima causa, ut ignis Babylonius: aut per dissimilitudinem objectorum, ut: Ignis comburit lignum, non Saltemandra.]

6. Efficiens Voluntaria est; quæ destinata consilio & libera voluntate efficit, (effectum producit.)

Dicitur Aristoteli ἀπὸν κατὰ θεοῦ αἰετοῦ, ἀπὸν ἐκείνου, ἀπὸ ἀγγέλων, θεοῦ Ἰουδαίου. Effectum vero esse appellatur voluntarium.

EXEMPLA INVENTIONIS.

Efficiens voluntaria	Effectum voluntarium
Deus	facere omnia.
David	committere adulterium.
Faber	tractare ferrum.
Diabolus	avertere se à veritate.
Ananias	mentiiri Spiritui S.
Pamphilus	vitiare virginem.

Hinc axiomata è causa & effecto voluntario conficiuntur istiusmodi: Deus omnia fecit ex consilio voluntatis suae. David sciens & volens adulterium committit. Faber pro arbitratu suo ferrum tractat. Diabolus suam sponte se à veritate avertit. Ananias liberam voluntate mentiiri est Spiritui S. Pamphilus & sciens & prudens vitiavit virginem.

Disputantur eadem argumento tertio ducto à Causa voluntaria. Thema: Non casu extiterunt omnia. Quia Deus ex consilio voluntatis suae fecit. David propter adulterium puniendus est. Quia sciens & volens commisit. Diaboli sunt

naturâ mendaces. Quia liberâ voluntate à veritate se aver-
terunt. Ananias non est excusandus. Quia spontè menti-
tus est Spiritui Sancto.

Vicissim ab effectu naturali ad arguendam causam. Deus
est agens liberrimum. Quia omnia fecit ex consilio volunta-
tis suæ. David sciens & volens peccavit, quia cum posset ab-
stinere, nihilominus adulterium commisit. Diabolus liberâ
voluntate perit, quia cum Angelus lucis manere posset, ta-
men à Deo se avertit. Ananias sponte suâ occisus est. Quia
liberè Spiritui Sancto mentitus est. Exempla alia. Homo
sponte suâ comedit de arbore vetita. Deus cuius vult mise-
retur, quem autem vult, indurat. Cicero volens & sciens
Pompei partes secutus est. Quàm magnifica sunt opera tua
Domine, omnia fecisti in sapientia Psal. 104. 24. Deus om-
nia que voluit fecit, Psal. 115. 3.

[Observandæ I. obiter in hoc modo phrasæ, quæ
notæ sunt causæ voluntariæ: consilio, iudicio, voluntate,
spontè, ultro, non vocatus, per se, à se, &c. & quæ ex his con-
jungiuntur: suâ sponte & voluntate, suâ sponte, suo iudicio,
studio ac voluntate, iudicio meo ac voluntate, meo consilio at-
que iudicio, &c. Quorum exempla habet Dn. Beurhus.
pedag. Log. part. 3. c. 4. Quæ omnia propriè saltem
de naturis rationalibus dicuntur. Causa enim volun-
taria in bruta non cadit, quia non dicuntur velle, sed
instigari: Scal. exerc. 307. s. 4. II. Sicut appetitus refer-
tur ad agentia Naturalia: Sic ars referretur ad agentia
voluntaria. Est enim habitus intellectus.]

Ejus sunt hi

CANONES.

I. Causa voluntaria determinata est ad ut-
rumque oppositorum:
Est libera & indifferens ad actionem:
Potest agere & non agere:
Potest suspendere actionem, ut, Pistor modo
prensit, modo non. Homo modo loquitur, modo ta-
cet. Pistor modo dealbat, modo denigrat.

[Schegkius hunc Canonem ita profert: Efficiencia logica (*rationalia*) ad oppositos effectus aut objecta selesse proferre possunt. Subjectum autem participat iis oppositis non simul & semel, sed vicissim & alternatim.]

II. Posita causa voluntaria, non est necesse poni effectum. Non igitur V. C. Deus est ab aeterno. Ergo & mundus. Hic dissolutus vivit. Ergo semper dissolutus erit. Faber habet ferrum & instrumenta. Ergo fabricat gladium. Deus potest plumbum vertere in aurum. Ergo est aurum.

[Vnde & hic Canon. A possibili ad inesse non valet consequentia: ut, Titius potuit Sempronio donare centum aureos. Ergo donavit. Bellarminus potest fieri Pontifex Maximus. Ergo est Pontifex.]

III. Voluntaria causa non posita in actu, non sequitur effectus, ut: Pistore non presente, non fit panis. Architecto non edificante, non fit domus.

IV. Si voluntas & consilium est, etsi res non redditur prorsus effecta, ut efficiatur tamen tentari potest: ut, Catilina Romam funditus evertere animus fuit, quanquam, Cicerone obstante, nefarius conatus exitum sortiri non potuit. Jesuita saepius regem Gallia interficere attentarunt. Quanquam eventus aliter cecidit, quam sperarunt.

[Hinc persona commendantur ob animi conatum honestum, ad quem effectum tamen non consecutum: & vicissim ob turpia scelera qua animo saltem meditati fuerant, vituperantur.]

V. Voluntatis divinae, quae est immutabiliter bona, omnes effectus sunt boni, ut: Deus instituit conjugium polittas, &c. Ergo bona sunt.

Hac

Hæc de causa efficiente per se.

7. Efficiens per accidens est, quæ aliena (alterius) facultate efficit.

Dicitur Aristoteli αἰτιον κατὰ συμβεβηκός
Causa ad quam accidit effectum sequi, 6. Metaph. t. 5. Effectum vero ejus appellatur Accidentarium.

[Diverſo respectu Accidens est causa : diverſo efficientis est adjunctum. Adjunctum est, quatenus efficienti præter essentiam accedit. Causa est, quatenus vim quoque suam ad proprium suum effectum producendum confert. Sic hostis cum Pheræum interficere vellet, gladio vomitæ ei aliâ insanabilem aperuit, e qua apertione sanatus fuit. Hæc apertio vulneris collata cum Pheræo adjunctum est accidentarium : collata vero ad sanationem Pheræi causa est fortuita. Sanatio vero effectum accidentarium.]

Ejus sunt sequentes generales

CANONES.

I. Omnis effectus causæ per accidens reducendus est ad aliquam causam per se.

[Plerique autem eventus accidentarii & fortuiti referri possunt vel 1. ad Deum. vel 2. ad Angelos. vel 3. Diabolos. vel 4. mores hominum, vel 5. inconstantiam materia elementaris.]

II. Quæ per accidens fiunt, non sunt curæ arti.

Causæ enim per accidens sunt infinitæ.

[Itaque & inordinatæ. At disciplinarum & artium præcepta debent esse ordinata, perpetua, constantia, κατὰ πάντος vera. Et in definitione nihil ponitur, quod contingens est, nihil quod non necessarium est. Zab. i. de prop. necess. c. 12.]

III. Unius rei potest esse causa efficiens per se, & per accidens; diverſo tamen respectu: Sic Evangelium est odor vitæ ad vitam, his qui salvantur. Idem est odor mortis ad mortem, his qui pereunt.

IV. Ab eo quod inest per se, ad id quod per accidens accedit, non valet consequentia.

A causa efficiente per se ad efficientem per accidens N. V. C.

A causis per accidens N. V. C. ut, Temperantia est bona (per se.) Febris affert Temperantiam (per accidens.) Ergo febris est bona. Piscatores Milesii invenerunt aureum tripodem. Ergo & alii piscatores aureum tripodem invenient.

8. Efficiens per accidens est in illis quæ fiunt vel necessitate, vel fortuna,

[Necessitas alia est physica, quæ ab insita vi & innata facultate in rebus naturalibus provenit. Sic lapis necessitate sua tendit deorsum. Ignis urit. Hac huius loci non est. Alia est Necessitas violenta sive coactionis, quæ ab externi principio violente provenit, & naturali inclinationi repugnat. Sic lapis necessitate violenta movetur sursum. Hac huius propria est. Necessitate igitur agunt & fiunt, quæ violenta quæpiam externa impelluntur & coguntur ad effectum. Fortuna vero agere dicuntur, quæ præter scopum & consilium agunt: & Fortuna fieri, quæ præter propositum agentis eveniunt.]

9. Est vel Necessaria vel Fortuita.

10. Efficiens Necessaria est, quæ necessitate & vi efficientem ad effectum cogit.

[Hoc est, quando efficiens vi natura & motu voluntate vel consilio aliter & posset & vellet agere, sed tamen præter consilium contra voluntatem vi extrinsecus adventantis cause cui resistere non potest ad aliud effectum cogitur.]

Exempla inventionis.

Causa Efficiens Necessaria. — Effectum Necessarium
Lucretia ————— succumbere Tarquinio.
Lapis ————— sursum moveri.

Fur _____ ad carcerem trahi.
 Eleazarus _____ carne suilla vesci.
 Bos _____ ad macellum duci.

Ex quibus conficiuntur axiomata ejusmodi.

Lucretia coacta Tarquinio succubuit. Lapis violento motu sursum movetur. Fur nolens volens à pretore ad carcerem trahitur. Eleazarus vi coactus carne suilla vescitur. Bos invitus ad macellum ducitur.

Unde disputantur Quæstiones dubiæ, argumento tertio sumpto à causa efficiente necessaria, ad arguendum effectum necessarium. *Thema*: Lucretia veniam mereatur. *Quia* vi ad stuprum coacta est. *Fur* iste furti reus est: *Quia* nolens volens in carcerem coniectus est. *Eleazarus* excusandus est. *Quia* coactus carnem suillam comedit.

Vicissim ab effectu necessario ad efficientem necessariam. *Lucretia* Tarquinio per vim stuprum intulit. *Quia* coacta paruit. *Eleazarus* temeritate in legem Dei non deliquit. *Quia* vi diducto ore carnem suillam edit. *Paulus* ad peccandum natura vitiositate cogitur. *Quia* invitus peccat.

Exempla alia. *Negligens* discipulus coactus à præceptore discit. *Non quod volo, hoc ago, sed quod odi hoc facio.* Rom. 7. *Judæi* ex divino decreto Christum trucidarunt. *Seneca* coactus à Nerone mortem sibi infert. *Osius* Episcopus Cordubensis vi & necessitate à Constantino compulsus est ad subscribendum formulæ fidei Sirmiensi. *Catonem* impatientia; *Iudam* desperatio ad inferendas sibi violentas manus impulit: Sic *ventus* impulsu aëris haliuosi adificia evertit. *Fulmen* culmina prosternit. *Sol* stat, retrogreditur, &c.

Ejus sunt hi

CANONES.

I. Si necessaria causa sit, necessarius etiam est effectus. ut. *Mundi hujus conflagratio divinitus decreta est. Ergo omnino etiam eveniet.*

II. Si necessitas urget, res ob impendentem necessitatem efficitur.

Necessitas enim durum telum est. Sic hortatur *Catiline* exercitum suum ad fortiter pugnandum à necessitate;

Hostium, inquit, duo sunt; alter ab urbe, alter à Gallia; frumentum aliarumque rerum egestas obstat; quocumque ire placeat, ferro iter aperiendum est. Ergo fortiter pugnandum est.

II. **Causa Fortuita est, cum præter consilium & propositum efficienti aliquid evenit.**

[*Variè accipitur Fortuna. 1. pro causa efficiente fortuita cum efficiens non intendit in id, quod tamen postea accidit. Sic fossio dicitur fortuna, id est, inventio thesauri causa fortuita. Quæ significatio est huius loci propria.* 2. pro ipso eventu seu effectu fortuito; quo sensu causam dici potest minimè. 3. latè quatenus etiam comprehendit sub se casum. Alioquin Aristoteles ita distinguit; ut Casus in agente naturali; Fortuna verò in agente rationali spectetur: & casu efficiens sit, cujus actio sortitur aliquem eventum rariorem præter naturam institutum. Fortuna verò efficiens sit, cujus actio sortitur aliquem eventum rariorem præter ejus opinionem & consilium. 4. Pro causâ efficienti per se, sed occulta & nobis ignota: pro numine aut providentiâ divinâ; ut: cum poëta dicit, Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat;

Item

Nullum numen abest si sit prudentia: sed re
Nos facimus Fortuna Deam cæloque locamus.
Si fortuna volet, fies de consule Rhetor. &c.

[*Quamquam verò Fortuna nihil sit, nempe respectu Dei, quæ omnia gubernat: est tamen aliquid respectu hominum, quæ cum causas veras effectus fortuiti ignorant, fortuna tanquam causa fortuita vim illam adscribunt.*]

Exempla inventionis.

Causa Fortuita	—————	Effectum fortuitum.
Piscatores Milesii	—————	invenire aureum tripodem.
Hostis pugnans	—————	sanare Iasonem Pheræum.
Vinitor plantans	—————	Invenire thesaurum.

Ex quibus conficiuntur axiomata
ejusmodi.

Hostis pugnans cum Iasone Pheræo ense despecto-

ca

tam ejus vomicam, quam Medici curare non poterant, aperuit, & præter spem Jasonem Pheræum sanavit. Vinitor plantans vineam effodiendo thesaurum præter intentionem suam invenit.

Sed hujusmodi actiones verè esse fortuitas, ex vero scopo & sine effodientium intelligitur & disputatur, ut; Piscatores Mileli præter expectationem invenerunt aureum tripodem. Quia eo saltem fine, ut pisces caperent, piscabantur. Hostis pugnans cum Jasone præter spem, desperatâ ejus vomicâ apertâ, Jasonem sanavit. Quia eum in finem, ut ipsum interimeret, pugnabat. Vinitor præter omnem opinionem, thesaurum invenit. Quia propterea saltem; ut vineam plantaret, terram effodiebat.

Sic Deinaria Herculem, quod minimè sperarat, missa tunica sanguine Centauri tincta interficit, Cicero l. 3. de nat. Deor. Iudas Ischarioth, fortuita, Pharisei & Iudæi fuerunt causa nostre salutis. Quia nihil minus interficiendo Christum cogitarunt, quàm promoverè salutem nostram.

Ad causam fortuitam refertur & efficiens per ignorantiam & imprudentiam, cum temerè imprudenter & ignoranter quid committimus.

Vt si quis telum collimet inferam: hominem autem eo in loco, ubi sera esse creditur, latentem occidat: dicitur is agere imprudenter & ignoranter, & efficiens est homicidii per ignorantiam. Sic si super caput viatoris decidens bipennis illum occidat: lignator est efficiens per imprudentiam, &c.

Ex his facti venia peti, & deprecatio sumi solet, ut Cic. pro Lig. Ignosce pater, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac. Ille imprudens peccavit. Ergo illi se boni viri faciliores præbent. Causæ fortuitæ in specie sunt hi CANONES.

I. Quæ fortunâ & casu fiunt, rara sunt.

Casus & fortuna sunt extra semper & frequenter: ut, rarissimè terram pastinans invenit auri scoriâ. Rarissimè inveniunt piscatores auri scoriâ.

reum tripodem.

II. A causa fortuita N.V.C. ut, *Iste abierit Francofurtum invenit in via thesaurum. Ergo abibo Francofurtum. Ergo inveniam etiam thesaurum.*

[Ad causam refertur etiam causa sine qua non. Quae tamen revera nomen cause, non rem habet. Eius enim vim non est. Aut si habet etiam vim efficiendi, ad veras causas reduci debet. Alias verius Conditio sine qua non effectui produci potest, sive adjunctum efficientis, quam causa dicitur. Ut secet ferra, duram esse necesse est. Nam sine duritia non fieret sectio: Et tamen duritia non secat, sed motus ad sectandum apti corporis. Sine vestitu in forum non procedimus, sed tamen vestitus non est causa itionis. Medium in visione est conditio sine qua non fit visio, sed tamen visionis vera causa non est.]

ELENCHUS

Causae efficientis est, cum causa efficiens ad demonstrandum effectum adducitur, quae tamen vera causa non est.

Dicitur Fallacia, τὸ ἀναρτῆς ὡς αἰτίης sectio, dum non causam, ut causam. (Quamquam haec in genere omnibus omnino causis attribui potest.)

Ut cum I. genera causarum pervertuntur, ut cum finalis ponitur pro efficiente impulsiva: vel efficiens pro formali, aut materiali: ut, prodigalitate movet in prode, ut det tutorem. Ergo prodigalitas est finis constitutionis tutoris.

Hic confunditur efficiens impulsiva et finis. Prodigalitas enim non finis, sed causa impulsiva est constitutionis tutoris.

Justificamur propter fidem. E. non per fidem.

Hic confunditur causa instrumentalis cum impulsiva et merito.

II. Cum procreans ponitur, quae procreans vera non est. ut, infantes carent actu intelligendi. Ergo creati non possunt. Et per consequens nec baptizandi sunt.

[Est elenchus cause procreantis. Quia actus intelligendi

non est causa fidei procreans, sed potius impediens. Vera enim & principalis fidei causa est Spiritus Sanctus, qui fidem per lavacrum regenerationis in infantibus operatur. Tit. 3. Iohan. 3.]

III. Cùm ponuntur causæ insufficientes pro sufficientibus: vel solitaria pro concausis. ut, habeo magnum exercitum. Ergo vincam. Ille habet multos libros. Ergo est doctus. Non est doctus, Ergo non habuit fidelem præceptorem. Mansfeldius Dux Strigonium occupavit. Ergo non exercitus ejus.

[Elenchus est concausarum, quia plura requiruntur ad victoriam, eruditionem & doctrinam quam exercitus, Dux, libri, præceptor.]

Huc pertinet & Epicuri illatio. Deus non habuit ministros neque instrumenta ad fabricandum mundum idonea. Ergo mundum condere non potuit.

[Elenchus est causa instrumentalis, & adjuvantium. Deus enim solitaria seu absoluta & immediata mundi causa est.]

IV. Cùm confunduntur causæ per se & per accidens, ut, quidam ex Theologis male vivunt. Ergo Theologia mala est. Quidam ex scholasticis sunt immorigeri & nequam. Ergo disciplina nulla est.

[Est elenchus cause per se & per accidens. Theologi enim quod male vivunt fit per accidens. Theologia bona est per se. Sic quod scholastici quidam immorigeri sunt, ex accidenti fit. Idem elenchus est, cum quod ex accidenti convenit cause, transferitur etiam ad effectum, ut: Orator est improbus. Ergo & oratio ejus improba est. Est enim improbus ex accidenti. At qua ex accidenti cause insunt, ea in effecta transferri non est necesse.]

Hactenus de causa efficiente ejusq; modis. Sequitur Materia.

CAPUT VIII.

I. **M**ateria est causa, ex qua res (qualiscunq;) est (fit, existit, constat, facta est, fiet.)

Dicitur

Dicitur Græcè ὕλη. Effectum verò ejus in specie appellatur Materiatum.

[Materia consideratio pro diverso considerandi modo pertinet, 1. ad Metaphysicam, quatenus est principium Entis, ut Ens est. 2. ad Logicam, quatenus est principium cognoscendi. 3. ad Phisicam, quatenus est principium generationis & corruptionis. II. Aristotelici Materiam sciunt Triplicem. 1. ex qua. 2. in qua. 3. circa quam. quibus tamen Materia ex qua verè causa, quia interna rei essentialis, quia cum forma rei essentialiam constituit. Res qua verò ad subjectum referuntur. Et quidem Materia ex qua (quam solam accidentia habent) est subjectum recipientis. Materia circa quam, est subjectum occupans, vulgò obiectum. III. Materia prior est naturà quam forma respectu originis. Est enim fundamentum, ac quasi vehiculum, subjectum & receptaculum formarum. Omne autem subiectum prius est iis qua ei insunt. Perer. l. 5. c. 2. Forma autem potest dici materià respectu naturæ intendentis; Est enim nobilior. IV. Propria nota adeoq; forma Materia est, Ex qua res est. Quanquam hac tribuitur etiam aliquando Efficienti: Sed tum significat vel idem quod A, vel Ab, ut cum dico Ex patre & matre procreantur liberi: ex ebrietate gignuntur cades: vel idem quod Pro, vel secundum, ut, age ex arbitrio vel idem quod post, ut, ex die fit nox, ex puero vir. Vel idem quod Per, ut regeneramur ex verbo Dei. Nonnunquam etiam tribuitur Formæ; ut cum dico, res Phisica constant ex materia & forma. Quod verum est, quatenus res phisica accipiuntur conjunctim, non verò quatenus sumuntur separativim: seu compositum constat ex materia & forma, non quia forma est, sed quatenus compositi pars est. Alii dicunt Materia esse rem confusè, indistinctè, dare rei initium: Forma verò esse rem distinctè & determinatè; dare rei perfectionem & exedificationem.]

2. Estq; vel sensilis vel intelligibilis
3. Sensilis est, ex qua constat materiatum compositum. Dicitur alias οὐρανός

πικη.

4. Estq;

4. Estq; vel compositionis, vel transmutationis.

5. Compositionis est, quæ actu manet in materiato: ut aurum est poculi aurei materia actu immanēs. Lana lanei panni.

[Dicitur aliàs & constitutionis, siue immanens vel permanens, quod ex ea permanente res componatur. Permanens autem dicitur secundum substantiam: Sed non permanens secundum accidens mutabile, i. Physic. text. 59. ut as in statua permanet: sed cum ex indocto fit doctus non permanet indoctus. Itaq; permanet materia natura, itemq; substantialis: non materia artis, & accidentalis.]

6. Materia transmutationis est, quæ non nisi potentia est in materiato: ut, ex semine transmutato nascitur animal, ex sanguine generatur caro, ex vino fit acetum.

[Dicitur transmutationis materia, quod ex ea prius transmutata res fit, aliàs etiam Transiens appellatur.]

7. Materia Intelligibilis est, ex qua materiatum in corporeum constat. Dicitur aliàs ἀσώματὸν &. Sic orationis materia sunt dictiones. Syllogismi materia sunt tres propositiones: sic intelligibilem materiam habent res Mathematica, triangulum, quadrangulum.

[Materia ab aliis distinguitur in primam, mediam & ultimam. Prima est, ex qua primo omnium fit aliquid. Dicitur aliàs remota Estq; prima vel absolute, vel certi generis. Illa vel est creationis, quæ proprie nulla materia actu, sed simpliciter non ens, quo Deus universam creaturam condidit: Vel naturæ siue generationis. Prima simpliciter analogia intelligitur, quando comparatur cum artis operibus vel remotiore omnium ceterorum. Certi generis prima vel est univoca, quæ est ejusdem generis, ut semen animalis

malis & sanguis in his qua sunt sanguinea est univoca materia animalium. Ex argento vivo fiunt metalla; Vel æquivoca, cum ex genere diverso fit diversum, ut ex carne vermis ex verme musca. Media materia est, ex qua post primam fit transitus in ultimam; ut ex cibo sanguis, ex sanguine (materia media) caro. Ultima est, ex qua uli inò res constatur aurum poculi aurei. Hac ex Dn. Libavio.]

Exempla inventionis
promiscua.

Materia	_____	Materiatum
Corium	_____	calceus.
Farina	_____	Panis.
Costa Adami	_____	Eva.
Pannus	_____	Vestis.
Ferrum	_____	gladius.
Humus	_____	homo.
Aurum, pyropus,		
Ebur, argentum	_____	Regia Solis.
Præcepta		
Dialectica	_____	Dialectica.

Quæ ita enuntiantur: Ex corio fit calceus; ex farina panis; ex panno vestis; ex ferro gladius. Eva ex costa Adami facta est. Homo ex humo desumptus est. Regia Solis est aurea, argentea, ex pyropo & ebore. Dialectica materia sunt præcepta Dialectica.

Disputantur ex his quæstiones dubiæ argumentum tertio sumpto à Materia ad inferendum Materiatum. Thema: Eva recte dicitur Virago. Quia ex costa Adami facta est. Panis hic est triticeus. Quia è triticea farina confectus est. Gladius est præstantissimus. Quia è præstantissimo ferro confectus est. Regia Solis tota splendidißima est. Quia è puro, argento, pyropo & ebore micat.

Vicissim à Materiato ad arguendam materiam. Eva est costa Adami desumpta est. Quia virago est. Farina triticea est omnium excellentissima. Quia panis triticeus inde conficitur. Ferrum est metallum præstantissimum. Quia gladii inde præstantissimi fabricantur. Aurum, argentum, pyropus

pyropus & ebur sunt natura fulgidissima. Quia Regia Solis
lucidissima ex illis extracta.

Sic: Adamus ex rubra terra efformatus est. Ex nihilo
mundus creatus est. Omnis pullus ex ovo nascitur. Cerevi-
sia è hordeo, aqua & lupulo constat. Ex quaestione & argumen-
to tertio Syllogismus extruitur. Navis sunt faciendæ ex cu-
presso, aut pinu domestica, aut ex larice sylvestri, aut ex abie-
te & ex areis clavus potius, quàm ferreis. Veget. Ex jaspide,
saphiro, smaragdo, sardio, chrysolido, chalcedonio, sardonice,
beryllo, topazio, chrysopraso, hyacintho, amethysto duodecim
margaritu, & auro novo Hierosolyma extracta est, &c. Ma-
teria sunt hi CANONES.

I. Unius rei potest esse una materia, aut
plures. Ut poculi aurei merum aurum: vel au-
rum aliqua portione argenti, eris, stanni mixtum:

II. Si materia est, materiatur esse potest:
& contra: Si materia non est, materiatur
(res, Physicè & ordinariè) fieri non potest. Ex
nihilo enim nil fit. Ut habeo farinam & a-
quam. Ergo possum pinsere panem. Non habeo
ferrum. Ergo non possum condere gladium.

[Dicitur potest, & non est. Est enim Canon intelligendus
non de actu, sed de potentia. Potest enim materia esse in-
ers & efficiens otiosum. Dico Physicè: Quia valet iste Canon
tantum in Artificialibus & Physicis. Deus hic exemptus est,
qui non est alligatus ad causas secundas, ideoq; absq; præexi-
stente materia condere potest.]

III. A materia affirmativè & negativè va-
let consequentia; ut, Lignum est. Ergo potest
esse mensa lignea. Lignum non est. Ergo nec men-
sa lignea.

[Negatè à materia arguimus firmiter: Affirmatè non
item nisi potestate.]

IV. Remota (negata) materia permanen-
te, removeretur (negatur) etiam effectum ma-
teria

teriatum. Aurum non est. Ergo nec poculum aureum.

[Secus autem fit in transeunte. Nam non valet. Non est farina. Ergo non est panis. Sed si valet. Non fuit farina. Ergo non est panis.]

V. Posito effectu materiato permanente ponitur ipsa etiam materia: ut, mensa lignea est. Ergo lignum est. Contra autem, Posito effectu materiato transeunte, necesse est materiato ipsam præcessisse: ut, Panis est. Ergo aquam & farinam adfuisse necesse est.

[Verum conseq. negativè non valet à negatione actus in existentia in utraque materia: Non enim valet. Mensa non est. E. lignum non est. Valet autem si negetur tantum potentia possibilitasq., ut, lignum non potest esse, Ergo mensa non est.]

VI. Negata materia, negatur & materiaturum: ut, non habeo panes. Ergo tot homines satiare non possum.

[Valet hic canon tantum in generatione & natura in creatione.]

VII. Qualis est materia, tale etiam est materiaturum. Nam

Materiae qualitate arguitur materiaturum. Idola sunt ex lignis. Ergo & ipsa ligna sunt. Aurum est corruptibile. Quia constat ex materia corruptibili.

[Corruptibile materia est corruptibilis, æternorum autem non. Intelligitur autem canon de materia absolute & respectu sui considerata.]

VIII. Diversæ materiae variant rerum dignitatem. ut, gemma preciosior est silice. Pannus Anglicus præstat Giesseno.

Pro materia namq; præstantia & qualitate materiati natura estimatur.

IX. Cui tribuitur materia, eidem etiam tribuuntur & partes & proprietates materiæ:
 & contra.

Cui adimitur materia, eidem adimuntur & partes & accidentia propria materiæ. ut, Angeli non habent corpus. Ergo nec carnem, nec ossa (partes corporis) nec ire, nec dormire, nec vigilare possunt (quæ sunt proprietates corporis.) Animæ non sunt constatae ex elementis. Ergo nec corruptioni obnoxia. Vas hoc est vitreum. Ergo fragile. Cælum constat ex materiæ concretionibus. Ergo est corruptibile.

X. Unum & idem rationem habere potest & materiæ & efficientis, sed non secundum idem & ad idem. Sic filius Dei & materia efficiens est redemptionis generis humani. Efficiens quidem ut persona $\text{Ἰεσὺς ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς}$ placans patrem. Materia verò respectu sanguinis pro nobis effusi.

ELENCHUS

Materiæ committitur quando I. Aut pro vera falsam assignamus; Aut 2. materiæ falsum materiatum attribuimus: ut, Ethica Aristotelis continet præstantissima præcepta de moribus. Ergo maximè prodest ad erigendas scientias.

[Est Fallac. Materia, quia præcepta Aristot. non suppediant materiam consolationis, sed illa ex solo Evangelio haberienda est.]

Aut 3. ex parte materiæ totum materiatum arguimus. Ut, res terrena in sacramentis est visibilis. Ergo totum sacramentum est visibile. Ille habet hordeum & aquam.

F

Ergo

Ergo habet bonam cerevisiam. Maxima enim pars adstritur lupulo bono.

Aut 4. quando materiae confunduntur: permanet cum transeunte, intelligibilis cum sensibili, substantialis cum accidentali: ut, Aurum manet in poculo exauro facto. Ergo & aqua manet in aëre ex aqua facto. Materialis non est sensibilis. Ergo & materia panni, non est sensibilis. Sic fuit Materia, sequitur Forma.

CAPIT IX.

1. **F**orma est causa, per quam res est id quod est.

Græcè dicitur μορφή. Effectum verò ejus formatum.

2. Formæ officia duo sunt, i. rem per essentiam constituere & informare. rem per essentiam constitutam ab aliis distinguere.

Sic anima rationalis est forma hominis, & per eam homo est homo, & ab aliis simul creaturis omnibus distinguitur.

[Prius illud officium forma principale est. Ab eo enim & nomen & essentiam sive esse suum habet. Unde & ab informando informans dicitur, quia materiam informat, & sic perficit & determinat. Itemque entelechia actus sive perfectio: & λόγος & εἶσις ratio essentia seu quidditatis, qui aret essentiam & quidditatem absque. Posterius officium minus principale, adeoque consequens. Hoc ipso namque dum rem constituit, eandem ab aliis rebus omnibus discernit & essentialiter distinguit. Unde & differentia dicitur specifica sive διαγετανὴ divisiva, dividens à differendo, quod formatum differre faciat, sive ab aliis vidat & discernat. Quanquam enim etiam accidentia ab aliis distinguunt, id tamen fit non essentialiter, quod proprium forma est, sed accidentaliter.]

3. Est autem forma duplex: alia interna sive substantialis vel essentialis: alia externa sive accidentalis.

4. Forma interna sive essentialis est, quæ ipsam rei essentiã constituit. Quæ datur rei. Per quam res habet suum esse: est id primario quod est.

5. Estq; vel singularis vel communis.

6. *Singularis* est, quæ incommunicabilis est & certi individui propria. Ut *forma hujus Petri, Pauli. Dicitur etiam Numerica, & individuifica.*

7. *Communis* est, quæ aliis est communicabilis.

8. Estq; vel generica vel specifica.

9. *Generica* est, quæ multis speciebus competit. Seu: quam formatum habet à suo genere: ut, Anima Vegetans & Sensiens est forma generica, quia tum homini, tum bestiis communis est.

10. *Specifica* est, quæ multis individuis competit. Seu; per quam formatum in certa specie constituitur.

Dicitur Græce εἰδοποιητική. ut: Rationale est forma hominis, quæ multis individuis, Ciceroni, Petro, Paulo, &c. communis est.

11. Externa sive Accidentalisa forma est

ma est exterior cujuslibet rei effigies
*sic color corporis, scientia animi, figura exterior
 hominis, animalis, scamni, mensae, lapidis, &c.*

[Alii definiunt dispositionem aut qualitatem quantum ad totum vel formam vel materiam sequentem. Hac tamen proprie forma non est, sed potius accidens sive adjunctum. Et alia divisiones forma. Alia sunt separabiles à materia. Et illa quidem vel per se subsistunt; ut spirituales essentiae absoluta: vel dependentiam ad corpus habent; ut materia hominis à corpore soluta. Alia inseparabiles, quae materiae & subjectum existere non possunt; ut animalium, bestiarum, formae lapidum, colorum &c. Alii addunt formam exemplarem, qualis est idea in mente artificis, cuius imitationem ipse operatur: & assistentem, quae intelligentiam dicunt esse formam caeli, similem nauae quidem informanti, sed assistendo regenti navem. Verum haec duo ad causam efficientem operantem & tuentem sive seruantem pertinent. Non enim rem constituunt, sed rebus constitutis & esse completum habenti, superueniunt. Vnde obiter hoc observandum: Formam & finem non potest concurrere. Sic anima est forma hominis, quatenus per eam corpus vivit. Est finis, quatenus corpus vivit propter animam. II. Formam respectu operationum & effectuum naturalium esse causam efficientem: respectu ipsius formae: respectu generationis finem, propter hanc enim adducitur: eadem est effectum respectu primi efficientis: & est respectu effecti formati. Per eandem res est & conservatio interne. Per efficientem res est, & conservatur interne.]

Exempla inventionis.

Forma	_____	Formatum.
Anima rationalis	_____	Homo.
Omnium partium configurationatio & dispositio	_____	Corpus humanum.
Actio honestas	_____	Virtus.
Methodica dispositio	_____	Ars.
Praeceptorum	_____	globus.
Absoluta rotunditas	_____	

Ex quibus componuntur axiomata è forma & formato huiusmodi: *Homo est rationalis. Corpus humanum omnium partium configuratione & dispositione constat. Virtus est actionis honestas. Ars est methodica preceptorum dispositio. Globus absolute rotundus est.*

Disputantur eadem argumento tertio à Forma ad arguendum formatum. *Thema: Homo est disciplina capax. Quia rationalis est. Corpus humanum est elegantissimi fabricatum. Quia omnium membrorum dispositione & configuratione constat exquisitissima. Virtus in se est laudabilis. Quia actionis est honestas. Dialectica est ars. Quia constat methodica preceptorum dispositione. Globus in quamlibet partem est volubilis. Quia absolute rotundus est.*

Vicissim à Formato ad arguendam Formam. *Anima rationalis est imago Dei. Quia homo est imago Dei. Omnium membrorum configuratio & dispositio in hoc corpore est exquisitissima. Quia est corpus humanum. Actionis honestas inter duo extrema consistit. Quia est virtus. Dialectica constat methodica preceptorum dispositione. Quia est ars. Figura absolute rotunda est volubilis. Quia globus.*

Sic *Figura calcei, vestis, turris, est forma calcei, vestis, turris. Deus per se iustus, verax, misericors est. Domus est quadrangularis. Stella non habent animam vegetativam & sensitivam. Iustitia suum cuique tribuit. Pigmæ non sunt homines, quia animam rationalem non habent. Humano capiti cervicem pictor equinam jungere si velit, & varias inducere plumas undique collatis membris, ut turpiter atrum, desinat in piscem mulier formosa superne. Horat. Formæ sunt hi CANONES.*

I. Posita sive affirmata forma substantiali, ponitur & affirmatur res ipsa: & contra: Destructa (cessante, remota) sive negata forma, destruitur (cessat, removetur) sive negatur res ipsa.

Forma enim dat esse rei. & Per formam res est id quod est: ut, Bucephalus habet animam sentientem. Est animal.

Petrus habet animam rationalem. Ergo est homo. Nihil
 a Rhodofori non est tributa forma bestialis. Ergo nec mutatur
 in bestiam. Quadrangulus non est rotundus. Ergo non
 globus. Vita hic est. Ergo animatum est. Vita non est. Ergo
 nec animatum est.

[Huc pertinet & hac regula: Actus sine forma nullus
 est. Intelligi, essentiali. Potest enim esse sine forma acciden-
 tali: ut Baptismi forma substantialis, est ipsa immersio
 aspersio qua fit in nomine SS. Trinitatis: sine hac Baptismi
 actus nullus est. At immersio trina, item Exorcismus, sunt
 de forma accidentali. Ergo sine his validus baptismus esse
 potest. Valet ergo conseq. Nuptia sine consensu parentum
 legitima copulatione peracta sunt. Ergo non rata sunt.]

II. Causa formalis (sive forma) simul
 cum suo effectu (re formata.)

Est enim rei formatae ὁμοῦρον & αὐτὴ ὁμοῦρον
 congenita & simul existens. Sic sanitas est
 forma hominis sani, quatenus sanus est.

Homo non est prius sanus quam habet sanitatem;
 prius habet sanitatem quam sit sanus. Corium calcei
 effiguratum calceus demum dicitur. Vicissim ubi calcei datus
 sunt nomine hoc indignum est.

III. Unius rei unica tantum est forma
 sentialis seu specifica, (determinata certa ma-
 ria, vel completiva.)

[Intellige de forma totius, non partium. Sic, bene
 forma eidοντινὴν specifica est facultas ratio-
 nandi: licet oculus, aures, nares, habeant inter se formas
 tiales plures. Sic: non potest simul esse aliquid homo
 quis: aer & aqua, calidum & frigidum. Mortale & ratio-
 nale non sunt forma hominis specifica, quia mortale rebus
 competit communiter.]

IV. Qui dat formam, dat etiam omni
 consequentia formam.

[Sunt autem consequentia illa triplicia. I. esse rei. II.
 distinctio rei. III. operatio propria. Sic quidam unum
 animalium
 nis ac
 riden
 hac r
 verū
 For
 ca, c
 eunt
 V
 [I
 fectio
 prior
 quid
 V
 ma
 I
 quid
 form
 V
 rit in
 [S
 tibus
 tion
 tang
 V
 a fo
 [S
 sunt
 Ali
 [S
 form
 potest
 X
 bilis
 [C

anima cum corpore, dat esse hominis; dat distinctionem hominis ab aliis rebus; dat item operationes proprias potentiam scilicet videndi, loquendi, ratiocinandi, &c. Huc igitur pertinet & hac regula; Posita forma non tantum esse rei ponitur, verum etiam proprietates & differentia specifica. Item, Formam sequuntur proprietates formales & specificæ, quas occultas, totiusque naturæ & crascos in mistis dicunt.]

V. Forma est perfectior & prior materia.

[Perfectior, intentione naturæ. Materia enim imperfectionem expolit, & facit ut res sic accipiat speciem. Prior, prioritate dignitatis & præstantiæ. Est enim optimum quid bonum expectendum, Arist. l. i. physic.]

VI. A forma est perfectissima & exactissima rei scientia & demonstratio.

[In omni enim perfecta cognitione, oportet cognoscere quidditatem & essentiam rei. Hac autem aliunde non, nisi à forma, per eam enim res est, quod est.]

VII. Forma non conspicitur: non incurrit in sensus.

[Sensuum objecta sunt qualitates. Forma autem qualitativis non sunt prædita. Sunt enim purus purus actus. Si rationalitas in homine non incurrit in sensus, non videtur, non tangitur: nisi à posteriori, per operationes logísticas.]

VIII. Omnis operatio & omnis actio est à forma.

[Materia proprium est pati & moveri; Passiones igitur sunt propria materia. Forma autem est agere & movere. Actiones igitur propriae sunt forma.]

IX. Forma non habet formam.

[Si enim haberet formam, etiam forma forma haberet formam, & sic progressus daretur in infinitum. Qui dari non potest.]

X. Omnis forma (specifica) est indivisibilis & incommunicabilis.

[Omne quantum est divisibile, 5. Metaph. t. 18. Nulla forma

forma est quanta (omnis enim quantitas à materia dependet.) Per accidens tamen forma dividi potest ratione subiecti in quo est, sive ratione materia. Sicut etiam ratione materiae dicitur pati. Zabbar lib. de gener. & corr. c. 9. Est incommunicabilis, ita scilicet determinata, ut suam tantum materiam informet, non alienam, neve de una in alteram migrare, in duabus distinctis materiis simul inesse possit. Ergo absurdi sunt, qui asserunt animas hominum migrare in corpora bestiarum, ut puta lycanthroporum, &c.]

XI. Forma non variatur gradibus, non recipit magis & minus, nec majus & minus.

Sic rationalitas non est magis forma hominis in hoc, magis in illo.

XII. Formæ diacriticæ specificæ & propriæ non tollunt formam ουσΙΕΥΣΙΝ communem sive generalem, sed eandem præsupponunt. Sic sentiens in animali bruto non tollit vitam. Non enim sequitur: sentit; ergo non vivit. & Rationale in homine non tollit αιθανειν sentiens. Formæ corporis humani non tollit formam misti.

XIII. Non est absurdum, eandem formam diverso respectu esse genericam & specificam: Sic forma mistionis in vivente est generica. Quia etiam convenit non viventibus. Sed in cadavere evadit specifica, dum distinguitur a vivo corpore.

ELENCHUS

Formæ committitur. I. cum forma falsa ponitur pro vera. Ut, *impii non habent formam sacramenti* (pro vera.) Ergo etiam rem ipsam non habent (sacramentum ipsum.) Fides enim non est forma sacramenti: Quia non dat esse rei, nec tum re ipsa ingeneratur.

II. Cum forma communis sive generica ponitur

pro specifica seu propria, ut, *Equus habet animam sentientem. Ergo est homo.*

III. *Cum accidentalis ponitur pro substantiali. Ut, sine summo calore ignis esse non potest. Ergo summus calor ignis forma est. Calor enim summus tantum adjunctum ignis est, non forma.*

Sic fuit Forma: restat Finis.

CAPUT X.

I. **F**inis est causa, cujus gratiâ (propter quam) res est.

Dicitur Græcè $\tau\epsilon\lambda\omicron\varsigma$, & $\epsilon\upsilon\epsilon\kappa\alpha$: Effectum verò ejus finitum, quod vi finis existit, appellatur, sive destinatum: Et est id quod ad finem spectat.

[Finis consideratur dupliciter, vel quatenus movet efficientem (movet autem non verè, sed metaphoricè, asserente Scalig. quatenus agenti injicit desiderium & amorem) vel quatenus est rei jam causis suis constituta & usus. Priori modo Finis omnes causas antecedit. At tum intentio tantum est sive cogitatio de fine; non causa, non finis ipse, sed efficientis quoddam adjunctum. Posteriori modo Finis prior non est, sed reliquas causas sequitur; quia est ipse usus rei. Usus autem est ultimus. Quanquam alii distinguant inter finem & usum, negant enim inhabitationem esse finem domus, sed usum. Melanchthon distinguit inter finem & causam finalem. Fidis, dicit, est ipse usus rei: ut finis calcei est munire pedem. Causa finalis est cogitatio de fine, deliberatio de usu, qua movetur agens in opere instituendo, ut fabricans navim movetur cogitatione de usu, ut talem fabricet, que sit idonea, transactioni earum rerum, quibus indiget. Differunt etiam Finis & Eventus. Eventus est in causa per accidens. Finis est in causa per se. Differunt similiter finis & effectum, quod his exemplis patet: Ex conjugio procreantur liberi; effectum est. Conjugium inter homines constitutum est, ut procreent liberos; Finis est.]

F 5

2. Est q:

2. Estq; duplex, vel finis δ , Cujus
vel finis δ , Cui.

[Definitio Finis tantum competit fini Cujus, qui vere
proprie finis est. Finis vero Cui rectius ad subjectum, cui
nitum adjungitur, referetur. Ut constructionis domus
cujus est inhabitatio: Finis cui est civis cui domus extru-
tur. Vbi civem subjectum esse apparet. Interim tamen
gratia distinctionem istam retinere saltem propter usum
volumus.]

3. Finis δ Cujus est, quem efficiens
intendit assequi.

4. Estq; principalis, vel minus prin-
cipalis,

5. Principalis est, qui primario
efficiente intenditur, ut procreatio sobo-
lis finis conjugii principalis est.

6. Estq; vel ultimus sive summus
vel subordinatus (ultimo) sive interme-
dius.

7. Ultimus sive summus est, ad quem
reliqui omnes referuntur (& in quo
quiescunt:) ut, Gloria Dei, artium: Bene-
fatione uti, Dialectica: Bene loqui, Grammatica
Bene dicere, Rhetorica finis summus est.

8. Subordinatus est, super quem
summus; seu, qui tanquam interme-
dius ad ultimum refertur: ut, fines inter-
medii Logica sunt argumenta invenire & in-
ta disponere: Rhetorica, elocutio & pronun-
tio. Artium fines intermedii sunt propagatio
glefia, sustentatio honesta.

9. Finis minùs principalis est, qui secundariò ab efficiente intenditur: ut, *Coniugii finis minùs principalis est solatium vite, vitatio pravarum cupiditatum, &c.*

10. Finis Cui est id, cui finis Cuius intenditur: *Sic ager est finis cui sanitas destinatur. Homo finis rerum naturalium.*

[Alii distinguunt finem in proprium seu adæquatum: & communem, ut, omnia propter hominem creata sunt: homo propter Deum. 2. In propinquum & remotum. *Vestis finis propinquus est corpus tegere, fovere, munire: remota, ornare, in tempore necessitatis possessorem liberare.* 3. In finem per se, & per accidens, ut templum extruitur ad sacros cultus peragendos per se. Ex accidenti destinatur usibus sepeliendi. 4. In internum & externum: ille effectiois, hic rei effectæ, dicitur. *Sic finis artis duplex est, unus interius seu productionis operis, & est forma rei arte elaborata: Alter externus seu operis producti, & est utilitas quam tale opus prestat.* 5. Inter finem operis seu generationis, cuius gratia operatio suscipitur, & finem operantis seu rei effectæ, qui est ipse rei usus, &c.]

Exempla inventionis promiscua.

Finis	_____	Finitum seu destinatum.
Peccatores salvare	_____	Christi in mundum adventus.
Liberos procreare	_____	Coniugii institutio.
Sitim extinguere	_____	Potus.
Corpus nutrire	_____	cibus.
Disciplina	_____	castigatio.
Eruditio	_____	studia nostra.

Equus conficiuntur propositiones five Enuntiationes e fine & finito huiusmodi: *Christus venit in hunc mundum, non ut perderet, sed ut peccatores salvaret. Coniugium ad procreandos liberos institutum est. Ad sitim expellendum potus est. Propter nutritionem corporis cibus assumitur. Castigatio ad disciplinam conservandam instituitur.*

Studia

Studia nostra propterea persequimur, ut eruditionem inde consequi possimus.

Hinc etiam disputantur Quæstiones dubiæ argumento tertio à fine sumpto. Christi in hunc mundum adventus maximè fuit necessarius. Quia, ut peccatores saltem faceret, venit. Conjugiū institutio humano generi est necessaria. Quia ad propagationem sobolis institutum. Castigatio puerorum non temerè adhibenda. Quia ad disciplinam conservandam instituitur. Studia nostra diligenter pertractanda. Quia idèò persequimur, ut eruditionem consequamur.

Sic: Paulus Rom. 1. 16. ait: Non me pudet Evangelizari, quia est enim potentia Dei ad salutem omni credenti, 1. Cor. 13. Oportet esse hæses, ut qui probati sunt, manifesti fiant. Le introiit, ut offensa augetur. Hac commone, testificans coram Domino ne contendat. Ad nihil enim utile est, nisi ad conversionem audientium, 2. Tim. 2. 14. Omnis Scriptura utilis inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, corrigendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, 2. Tim. 3. 16. Ut possent homines, surgunt de nocte latrones. Horat. lib. 1. pist. 2. &c. Finis sunt hi CANONES.

I. Si finis est, etiam destinatum seu finitum erit:

Posito fine, ponuntur etiam ipsa destinata seu media ad finem, & contra: Sublato fine (principali) tolluntur & destinata. ut, Si vis æterna vita potiri, via Christus est: Si Christum auferas, vitam æternam consequi non potes. Quia mihi divitiæ, si non conceditur uti? hoc est, si finem, id est, usum divitiarum & ipsas divitiæ sustuleris.

[Huc pertinet & hic Canon: Qui destinatus ad finem destinatus etiam ad media (ad finem scilicet illum deducenda.) Vbi tamen advertere illum tantum alere de fine potest & in eodem ordine permanente. Vel, si media sua natura ad hunc finem sint ordinata. Ut, V. C. Quos Deus ad vitam

ad vitam eternam destinat, illos etiam ad fidem & bona opera destinat, ad finem illum deducunt. Sed non V. C. Impii destinantur ad eternam damnationem propter peccata. Ergo etiam Deus illos ad peccata destinat. Fit enim hoc per accidens, non per se, &c.]

II. Finis principalis non tollit minus principalem (accessorium.) Ut N. V. C. Doctor Ecclesie debet docere, ut gloriam Dei illustret. (Finis principalis.) Ergo non debet accipere stipendium (minus principalis.) Uxor ducenda est procreanda sobolis gratia. Ergo uxor seni ducenda non est.

III. Unius rei possunt esse plures fines, sed subordinati (ordine certo concurrentes, vel gradibus differentes.) Itaq;

Uno fine remoto, non est necesse tolli quoque reliquos. Ut, Adulescens iste nobilis non studet propter adminiculum vite. Ergo studia ei sunt abijcienda. Opera bona non exiguntur a nobis, ut per ea justificemur coram Deo. Ergo omnino prestanda non sunt. Sunt enim alii plures tum studiorum tum bonorum nostrorum faciendorum fines.

IV. Propter quod unumquodque tale est (expetitur) illud magis tale est (magis expetitur & prestantius habetur.)

Finis namque semper est prestantior & nobilior destinato sive mediis ad finem: ut, Ille appetit vetulam propter pecuniam. Ergo pecuniam magis appetit. Sic victoria est prestantior bello.

[Attende Canonem hunc certum & verum esse I. Si affectio secundum quam duo comparantur, ambobus insit. II. Si affectio recipiat magis & minus. III. Si id quod inest utriusque

urique sit synonymum. Valet itaque de fine universaliter. Itemque in causis sufficientibus totalibus per se, ut propter eruditionem vigilias aliosque labores expetit. Ergo eruditionem magis appetit. Aeternus pater nos diligit propter filium. Ergo Filium magis diligit. Non verò valet. 1. in causa formali. ut, homo est propter animam. Ergo anima magis est homo. 2. neque in causa materiali, ut, hac domo lignea Ergo lignum est magis ligneum. 3. neque in materia principalibus per accidens; ut, Eobanus Hessus est poeta propter preceptorem. Ergo preceptor est magis poeta. Illa sanat propter vinum. Ergo vinum magis insanit.]

V. Omnia quæ sunt & quæcunque agunt propter finem sunt & agunt.

[Deus enim & natura nil faciunt frustra, Arist. l. 1. anim. 5, Quod frustra est, finem non habet, Scal. exerc. lect. 1.]

VI. Omnis finis necessariò rationem boni habet.

Finis & bonum convertuntur.

[Finis est quod maximè volumus. Volumus autem semper per bonum (vel reuera, vel apparenter.) Omnia enim appetunt bonum, 1. Ethic. 1. Itaque in malis non rectè dicitur finis, nisi per translationem. 5. Metaph. 13. & totum omne caret efficiente & fine. Dionys. l. de div. nom.]

VII. Actiones distinguuntur finibus.

Qualis finis, talis actio.

Causæ finales faciunt discrimina actionum. Sic virtutes gentilium & Christianorum distinguuntur sine. Quia ista non directè ad gloriam Dei, &c. Itaque

VIII. Cuius finis bonus est, id ipsum etiam bonum esse censetur. Et contrà. Ut, finem artium boni sunt. Ergo & ipse artes bonæ erunt.

[Intellige autem hic bonum per se, non per accidens. Potest enim alterius rei finis bonus esse per accidens, &c.]

non res ipsa suo genere bona non est, ut, morbi, calamitates, mors, &c.

IX. Finis non ingreditur essendi rationē.

[Est enim causa externa & non interna essentiam constituens. Intellige, quatenus cum forma non coincidit.]

X. Acquisito fine, cessat ratio causandi.

In fine namque ultimo terminatur & appetitus & operatio efficientis. Ut, finis studiorum est eruditio, qua acquisita, studia negliguntur.

ELENCHUS

Finis committitur. I. Si ponitur falsus pro vero: ut, Adulterium Davidis, & incestus Loti in sacris literis commemorantur. Ergo sunt imitanda. N. V. C. Peccata enim sanctorum non sunt imitationis, sed emendationis; Ambros.

II. Cū finis principalis opponitur minus principali, sive secundario: ut, Deo gratis serviendum est. Ergo non conferenda sunt ministris Ecclesia stipendia.

III. Cū finis aberrans (abusus) transfertur ad rem ipsam (usum) tollendam: ut, vinum bibitur ut inebriet. Ergo malum est. Sophista utitur Dialectica ad fallendum. Ergo Dialectica est mala.

IV. Cū ē diversarum rerum finibus duobus aut pluribus unus apprehenditur, alter rejicitur: ut, Iudaei faciunt id quod Deus vult, dum Christum crucifigunt. Ergo non peccant. Christus versatur cum peccatoribus. Ergo & ipse peccator est.

V. Cū finis actionis absq; formali, seu vero modo agendi urgetur. ut, Multa bona opera sunt bona intentione in honorem Dei. Ergo sunt cultus Dei. At deest his formale, nempe fides, &c.

Hucusq; de causa; sequitur Effectum seu causatum;

CAPUT XI.

I. Effectum est argumentum absolute consentaneum, quod ex causis existit.

Græcō

Gracè dicitur αιπατον Causatum.

[Communiter dicitur promiscuè effectum vel effectum
Quamquam effectus videatur habere significationem
neraliorem, ut qui comprehendat effectum & motum
etiam rem, sed effectum specialius signat id quod existit, cau-
etiam cessantibus, Ita & eventus usurpatur & eventus
Dn. Libar.]

2. Estq; pro diversitate causarum
quadruplex: 1. In specie, effectum effici-
cientis. 2. Materiatum. 3. Formatum
4. Finitum seu Destinatum.

[Effectum accipitur dupliciter. 1. Specialiter &
prie competit tantum causa efficienti, quatenus scilicet
efficiente existit. 2. & sic pro modis efficientis, etiam
etum variat, ut sit conservatum, procreatum totale, partiale
&c. Generaliter per synecd. speciei pro genere, pro causa
quovis, quodè quavis causa existit; & ita respectu materiam
appellatur materiatum, respectu forma, formatum, respectu
finis, finitum.]

3. Effectum efficientis est, quod
causa efficiente existit.

Huc referuntur I. Motus & res motu
facta. Hæc enim effecta sunt efficientis quod
mover.

Sic creatio & conservatio mundi, angelorum & hominum,
num, sunt motus seu res motu facta, vel effectum Dei. Terra
fecundare, cælum illustrare & calore fervere, solis: procreare
liberos, parentum effectum sunt. Sic artes & instrumenta
mechanica quæ vis effectum sunt artificum sive auctorum
ea primum invenerunt.

[Motus accipitur hic generaliter pro cujuslibet rei commo-
tione. Sic edificatio est motus, ambulatio, cytharæ plura
tio &c. Non enim consideratur hic tantum quatenus effectum
naturalibus, verum etiam quatenus fingitur esse. Alii
ista motus species generatio, corruptio, &c. de quibus
supra]

suprà, in physicis naturaliter specialiterq; considerantur. In Logicis verò logicè: non quidem ut notiones secunda, seu termini logici, sed ut notionum exempla.]

II. Consilia, cogitationes sive deliberationes, etiam si ad exitum perductæ non fuerint.

Hæc enim effecta mentis sunt deliberantis, cogitantis, consulentis. Sic conjuratio de Imperio Romano evertendo est effectum Catilina, Lentuli, Cathegi, Gabinii & aliorum, à quibus prodiit. Senatusconsulta, leges, decreta sunt effecta Senatorum, Legislatorum, Principum.

III. Dicta & scripta, quæ effecta sunt eorum qui dicunt & scribunt.

Sic benedicere & scribere sunt effecta Demosthenis, Ciceronis. Nosce te ipsum, effectum est oraculi Delphici.

[Nota. Dicta & scripta cum proficiscuntur à suis autoribus dicentibus & scribentibus sunt effecta, & arguunt causam efficientem. Quod si verò dictis illis aut scriptis aliquid arguatur & probetur, arguunt testantem, & sic referuntur ad Testimonium.]

IV. Virtutum ac vitiorum operationes sive vires effecta etiam sunt.

Sic, suum cuiq; tribuere effectum est justitia: Operta recludere, spes jubere esse ratas, in pralia inermes trudere, animis timorem eximere, artes docere, &c. ebrietatis: dilapidatio opum & egestas, luxus.

V. Denique laudes & vituperationes, (propter virtutes vel vitia, res gestas bonas vel malas) ad effecta referuntur.

[Attende interim diversum respectum: Quatenus vi causarum laudes & vituperia existunt, eatenus effecta sunt. Quatenus verò præter essentiam alicui accedunt, adjuncta sunt. Sic quando tu laudaris, laus est adjunctum tuum: Quando verò tu alium ob virtutes suas laudas, laus tuum effectum est.]

4. Porro Effectum materiatum quod à materia existit. *Panis est materiatum farina: gladius ferri: Vestis panni: ceus corii, &c.*

5. Formatum est, quod à forma est. *Homo est formatum rationis sive animi rationalis. Actionis honestas, virtutis.*

6. Finitum est, quod ad finem ordinatum est. *Navigatio est finitum lucris: Conjugium procreationis liberorum.*

Exempla inventionis promiscua:

Effectum sive causatum	_____	Causa.
<i>Cecis visum, surdis au- ditum, &c. restituere</i>	_____	Messias.
<i>Emundare ab omni peccato</i>	_____	Sanguis Christi.
<i>Navim extruere</i>	_____	lignum.
<i>Homo</i>	_____	ratione prae- ditus.

Ex quibus enunciata è causa & causato conficitur. *Messias cecis visum, surdis auditum restituit. Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato. E ligno navis extruxit. Homo ratione prae-
ditus est.*

Iisdem disputantur Quaestiones dubiae argum-
dueto à causato. *Thema: Christus est Messias. Quia
visum, surdis auditum restituit. Sanguis Christi est pre-
siosissimus. Quia nos à peccatis emundat. Lignum habuit.
Quia navim extruxit. Ratione prae-
ditus est. Quia est homo.*

Sic: *Virga & correptio tribuit sapientiam. Puer
qui dimittitur voluntati suae, confundit matrem suam, Psal.
29. 15. Qui tundit lac, efficit butyrum. Qui valide emun-
dat, Ioh. 6. 63. Et genus & formam regina pecunia dicitur.
Horat. Plura exempla in causis singulis habuimus. Efficitur
seu causati sunt hi CANONES.*

I. ^{n. effecto} Posito causato necesse est causam esse vel fuisse: Ut domus est. Ergo necesse est esse materiam e qua constet. Ergo necesse est fuisse artifices. Est homo. Ergo habet corpus. Appetit navigationem. E. & lucrum.

[Esse in causis permanentibus, Fuisse in causis transeuntibus. Quia causa interdum durat cessante causato, Sic, sartor & sutor possunt esse, extinctis vestimentis & calceis. Et contra: Interdum causatum durat cessante causa. Ut adificium manet extincto architecto.]

II. Cujus effectus bonus est, id non potest esse toto genere malum. Ut eruditio honesta est & utilis. Ergo & schola & institutio. & contra: Cujus effectus malus est, id toto genere bonum esse non potest: ut, Fruges ex agro non nascuntur bone. Ergo nec fundus bonus est.

[Intellige prius, quatenus talibus efficientibus bonis conformantur, & non extrinsecus corrumpuntur: alius optimi patris potest esse pessimus filius.] Itaque

III. Impossibile est causam effectricem totalem genere suo deteriolem esse effectui: ut, V. C. Deus plantavit aurem, Psal. 94. Ergo & ipse audit. Creatura sunt intelligentes. Ergo & Deus creator intelligens erit.

[Huc pertinent & hi Canones. 1. Nullus effectus excedit virtutem suæ causæ. 2. Quicquid est in effectui, præexistit in causa (effectivè vel affectivè; formaliter vel virtualiter sive eminenter. Sic Sol licet formaliter non habet calorem, habet tamen eminenter, hoc est aliquid calore longè dignius, puriss scilicet lucem.) 3. Nihil dat quod non habet. 4. Nihil agit ultra speciem suam, seu essentia proportionem. 5. Talis effectus, qualis causa. Excipe, nisi fuerit per accidens & universalis. N. V. C. Deus est infinitus. Ergo & homo. Poeta est & bonus. Ergo

*bona poemata facit. Ibi enim Deus est causa universalis. Et
verò poeta & bonus per accidens coherent. 6. Effectum
deficientium non est quærenda causa efficiens, sed
efficiens. Peccatum non est effectus, sed defectus: deformatio
scilicet creatura Dei. Ejus igitur causa non est in causa pro
quærenda.]*

IV. Cui convenit effectus, eidem & causa
convenit. Et contra. Ut, ille tribuit unicuique
quod suum est. Ergo justitia præditus est. Ille con-
stituta absunit. Ergo prodigius est.

V. Posito effectu probabiliter instrumeta
ponuntur. Et contra. Ut, est doctus. Ergo
tribuit libros. Conscribit magnum exercitum. Ergo
habet commeatum.

[Probabiliter. Non enim est hæc argumentatio
ctica, sed probabilis. Potest enim aliter esse.]

ELENCHUS

Effectorum committitur, cum vitiosa effecta
veris ponuntur. ut, Dialectica Ramificat Calvinista.
Ergo in scholis non est docenda. Lutherani damnant
mortuorum. Ergo sunt hæretici: Divitiæ excludunt homines
è regno caelorum. Ergo sunt mala. Multas erogat elemosinas.
Ergo erit beatus. (Hic ponitur effectum accidentarium
pro per se.) Caro Christi non vivificat infideles. Ergo
infideles non accipiunt carnem Christi in cæna. Est elenchus
effecti, propter subjectum non idoneum. Caro enim Christi
semper vivificat, modo subjectum sit accommodatum & idoneum.
Vivificat non quoslibet, sed tantum credentes. At unum
rei cum opposita possint esse effecta, sed in diversis subjectis.
Effecto in adverso subjecto negato, res ipsa tamen, que est effecti
causa, negari non potest. Virium enim in subjecto est, non
in agente, Busch. l. 2. Sol. Sophis. cap. 3. Huc quadrat illud
Scalig. Omne receptivum recipit per modum receptivitatis,
non per modum imprimentis.

Hactenus de argumentis absolute consentaneis
causa & effecto: sequuntur modo quodam consentaneis
ne, subjectum & adjunctum.

CAPUT XII.

1. **S**ubjectum est argumentum modo quodam consentaneum, cui aliquid adjungitur.

Dicitur Græcè ὑποκείμενον: Subjectum verò à subjiciendo (quòd adjuncto tanquam fulcrum, cui innitatur subjiciatur & substernatur.)

[Accipitur subjectum dupliciter vel πρὸς ὑπαρξίν quoad existentiam, vel πρὸς τὴν κατηγορίαν quoad prædicationem, hoc est, quatenus in aliquo axioma subjicitur, & tum à Ramo appellatur axiomatis pars antecedens. Sicut prædicatum consequens. In priori significatione hic accipitur, altera ad iudicium pertinet. Philippus nominat speciem, sed valde improprie. Non autem subjectum tantum est substantia, & adjunctum tantum accidens. Differunt enim tanquam genus & species: Quia omnis substantia est quidem subjectum suorum accidentium: sed non omne subjectum est substantia. Sic virtus est subjectum laudis, locus rei locata. Et tamen nec virtus, nec locus substantia sunt, sed mera accidentia. Quando verò modo quodam consentanea dicuntur, consensio hæc accipienda est de consensu proximo post essentialem primum, ut sit consensus simplex, qui statim profuit ex absolute consentaneis, & sequitur substantiam, non autem est pars substantia, nec eam causando producit. Alioquin & alia argumenta consentanea dicenda essent, quod notat Dn. Libav. libr. 1. Dial. Phil. Ram. fol. 103.]

2. Estq; vel recipiens, vel occupans.
3. Recipiens est, quod adjunctum recipit.
4. Estq; vel recipiens in se, vel ad se.
5. Recipiens in se est, quod adjunctum

ctum recipit in se. Sic anima est subiectum scientia, ignorantia, virtutis, vitii, &c. Corpus pulchritudinis, deformitatis, sanitatis, morborum, roboris, &c.

[Dicitur aliis subiectum inhaerentiae, primum recipiens, seu receptivum.]

6. Estq; vel proprium, vel commune.

7. Proprium est, quod cum adjuncto reciprocatur. Sic, homo est subiectum risibilitatis. Ovis balatus, canis latratus.

[Dicitur Zabarell. subiectum adaequatum.]

8. Commune est, quod cum adjuncto non reciprocatur. Sic paries est subiectum albedinis, quae tamen aliis etiam subiectis disparatis tribui potest.

9. Subiectum recipiens ad se et quod adjunctum recipit, ad, vel circum se. Sic homo est subiectum divitiarum, paupertatis, honoris, vestitus. Dives, amicorum multorum. Christus corona spineae, arumnis, purpurae.

[Dicitur aliis subiectum adherentiae.]

Hae pertinet & locus, qui subiectum rei locatae. Sic Stella sunt in caelo tanquam subiecto loco: Volucres in aere: segetes in agro: civis in urbe: incola in regione: fenum in prato.

[Accipitur autem locus generaliter pro spacio cuiuslibet rei logicae. Huc ergo pertinent discrimina loci supra, infra, ad dextram, ad sinistram, ante, retrò, post. ut esse in m.

vi, in terra, procul à mari, propè mare, in ripa, in urbe, in scho-
la, &c.

10. Subjectum occupans est, circa quod adjunctum occupatur. Dicitur vulgò objectum vel materia circa quam.

Sic sensilia sunt objecta sensuum. Color est sub-
jectum visus: sonus auditus: sapor gustus: odor
olfactus: calor, frigus, humor & siccas tactus.

Sic res virtutibus & artibus propositæ virtutum,
& artium subjecta sunt: agri, fundi, vinea, &c.
litigantium: vina Bacchi: ignis Vulcani: bella
Martis: Poma Pomona, &c.

[Alii addunt distinctionem subjecti occupantis per se, cir-
ca quod adjunctum sua natura versatur, ut visus circa colo-
rem: & per accidens, circa quod ex accidenti versatur, ut,
voluntas circa malum sub persuasione boni. Alias enim sua
natura fertur semper ad bonum. Alias subjecti distinctiones
vide apud Dn. Libav. alleg. loco.]

Exempla inventionis promiscua.

Subjectum	_____	Adjunctum.
Virtus	_____	honestas.
Sol	_____	Lux.
Animus malitiosus	_____	crines rubri, nigri os, &c.
Ventus	_____	nauta.
Tauri	_____	arator.
Vulnera	_____	miles.
Oves	_____	Pastor.
Morbis	_____	medicus.

Ex his conficiuntur axiomata è subjecto & adjun-
cto. Virtus est honesta. Sol est lucidus. Animi malitiosi
indicium sunt crines rubri, &c.

Nauta de ventis, de tauris narrat arator.

Enumerat miles vulnera, pastor oves.

Morbis exercetur Medicus.

His ipsis disputantur Quæstiones dubiæ, argumen-
to ter.

to tertio à subjecto ad arguendum adjunctum & contra. *Thema: Honestas actionis facit viros laudabiles. Quia virtutis individua est Comes. Lux diem illustrans est omnia lucidissima. Quia est solis propria. Zoilus est malitiosus. Quia est crinis ruber, niger ore, brevis pede, lumine lapsus. Columbus fuit peritissimus nauta. Quia ventorum naturam perfectissimè novit enumerare, &c.*

Sic: Rom. 2. 15. *Gentes ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Rom. 7. 17. *Scio quòd in me non habitat bonum. Pigmei sunt scientia capaces, quia homines sunt.* *Forma bonum fragile: Est enim corporis. Infelix civitas ubi multi Medici & Icti sunt; Multam enim & interuenturiam & rixas in ea versari necesse est. In amore omnia haec vitia insunt injuria, suspiciones, inimicitia, inducia, bellum, pax rursus. Terent. in Eunuch. Tractant fabrum fabri Horat. Canes quia odores exquisitè sentiunt, sagaces mi sunt, &c.* Subjecti sunt hi CANONES.

I. Posito subjecto, necesse est poni adjunctum, ut, David est homo. Ergo est scientia capax. E. est naturali mentis corruptione praeclitus.

[*Alii ita efferunt: Cui tribuitur subjectum, eidem etiam tribuitur adjunctum. Intelligere non adjuncta omnia, sed imprimis propria & essentialia, quae cum subjecto recipiuntur. Communia vero ponuntur modo quoquam generaliter vago, & indeterminato.*]

II. Sublato seu destructo & negato subjecto, tolluntur & negantur etiam adjuncta, ut, Pigmei non sunt. E. non pugnant cum gruibus. Mortui non sunt (existunt.) Ergo nec miser sunt. Purgatorium non est. E. nec calidum est.

[*Huc pertinet & haec regula Philip. Destructo subjecto pereunt accidentia. ut, in statua non est mens. Ergo non notitia. Rei enim non existentis nulla sunt accidentia, nulla qualitates; & impossibilis est accidentium subsistentia sine subjecto.*]

III. Quale subjectum, tale etiam adjunctum.

Etum, ut, anima est incorporea. Ergo & scientia. Honor tribuitur artibus. Ergo & Magistris eas docentibus. Nam quod recte tribuitur subjecto, tribuitur etiam adjuncto.

IV. Si subiectum recipiens sit, res ei ad-
iungi poterit: Sin minus, non potest. ut, *se habes mentem, doctrine capax eris. Sin minus, non eris.*

V. Idem subiectum capax est contrario-
rum, sed tamen diverso tempore, & in gradi-
bus remissis. Sic, *corpus recipit in se motum & quietem. Anima amorem & odium, scientiam & ignorantiam. Aqua calorem & frigus.*

VI. Posito corpore (merè physico, aut alia
quacung, re finita,) necesse est eidem attribui
locum (Physicè.)

Nullum enim corpus Physicum seu res finita
simul esse potest in pluribus locis.

[Loquitur tanon de corpore merè physico, naturali & cor-
ruptibili. Alia autem est ratio corporis Christi, quod etsi sit
corpus verè naturale, tamen non est merè naturale, sed ipsius
filii Dei corpus.]

ELENCHUS

Subjectorum committitur, I. Cùm falsum subje-
ctum ponitur pro vero. ut, *Infantes Iudaorum & Tur-
carum non sunt nati ex parentibus fidelibus. Ergo non bap-
tizandi. Baptismus enim pertinet ad omnes qui sunt caro de
carne nati.*

II. Cùm confunditur subiectum proprium &
commune. ut, *Oratio pertinet ad Grammaticam. Ergo non
ad Rhetoricam. (Pertinet enim ad utramq, sed diverso re-
spectu.)*

III. Cùm confunditur subiectum inhærentiæ &
adhærentiæ. ut, *iste puer habet caput rotundum. Ergo erit
ad hunc*

doctus & sapiens. (Sapientia enim est in anima, non in corpore.)

IV. Cùm à subjecto contingente affirmamus & negamus adjunctum: ut, Eruditiolates in libris inauratis. Petrus non habet libros inauratos. Ergo non habet eruditionem. (Libri enim inaurati non necessarium sunt subjectum eruditionis, sed contingentem.)

V. Cùm confunduntur subjectum occupans se & ex accidenti: ut, Circa ligna occupatur. Ergo est fenerator lignarius. Vinum tractat. Ergo est Oenopola. Petrus est saturus Giessa. Ergo evasit doctus. (Non est affectio petri inter Giessam & eruditionem.) &c.

Hæc de Subjecto; sequitur Adjunctum.

CAPUT XIII.

1. **A**djunctum est argumentum modo quodam consentaneum, cuius aliquid subicitur.

[Dicitur ab adjungendo sive adjacendo. Subjecto enim adjungitur sive adjacet, eidemque vel inest, vel adest & circumstat, unde & Adjectum ab aliis dicitur, vel adjacens ita dicitur accidens. Quæquam alii adjuncta vocant, quæ foris adjacent, ut vestes, arma; Adjacentia verò locum & tempora quas circumstantias nominant. Accidens autem ad substantiam dici, ut sit id cui substantia subjacet.]

2. Estque vel receptum vel occupatum.

3. Receptum est, quod à subjecto recipitur.

4. Estque vel internum (inherens, receptum in se) vel externum (adherens, receptum ad, vel circum se.)

5. Internum est, quod ipsi subjecto inheret.

inhæret: vel, in subiecto existit. Sic, eruditio, scientia, virtus, vitia sunt adjuncta interna anime. Pulchritudo, sanitas, robur, deformitas, morbus, corporis.

6. Estq; vel proprium vel cōmune.

7. Proprium est, quod uni soli subiecto semper & necessariò inest.

Sic risibilitas est adjunctum proprium hominis: Mugitus taurorum: latratus canum: batus ovium: rugitus leonum: hinnitus equorum: cuculatus cuculi: sibilatus serpentis: bombilatus apis: gemitus columba: crocitus corvi: gratitatus anseris, &c.

[Ab aliis dicitur proprium simpliciter, quod uni per se & primum convenit. Proprium verò secundum quid dicitur, quod uni tantum convenit, sed non omni, vel etiam non semper, ut fieri heroicum bellatorem. Canescere competit uni homini, at non omni, neque semper. Vide sup. in predicab. Modos proprii. Ad proprium refertur & Essentiale, sic dictum, quod vel à subiecti essentia statim ebulliat, vel ab eadem separari non possit.]

8. Commune est, quod pluribus subiectis pariter, (sed contingenter) inest.

Sic albedo inest & cyano & parieti: nigredo & Ethiopi & corvo.

[Huc pertinet & Accidentale, quod rei accidit ita, ut liceat ab ea separari, nihil tamen necesse sit essentiam corrumpere.]

9. Estq; vel separabile, vel inseparabile.

10. Separabile est, quod facilè à subiecto separatur, ut, Calor ab aqua. Notitia à

ria à mente, sanitas & morbus à corpore

II. Inseparabile est, quod à subiecto separari non potest, (aut difficile potest.) *Vt nigredo à corvo: humiditas à aqua: calor ab igne.*

[Alii distinguunt inter commune perpetuum seu immutabile, quod à subiectis suis nunquam separatur, ut bipedem est adjunctum perpetuum hominis, umbra corporis opaci: gloria virtutis. Et mutabile, quod contingit subiectis pluribus mutabiliter. Philip. communiter dicitur Accidit ut albedo in cane, ligno, marmore.]

12. Adjunctum Externum est, quod subiecto adhæret vel circumstat. Quod à subiecto recipitur, ad, vel circum se. *Sic vestitus, divitiæ, paupertas, sunt adjuncta hominis externa. Premia virtutis Rubor vespertinus futura serenitatis.*

Ad adjunctum externum refertur & contentum, res locata, iisdemque adjacens tempus. Contentum enim, res locata, sunt adjuncta continentis & loci. *Tempus verò commune est adjunctum rerum omnium: & nihil aliud est quam duratio (spacium durationis) rerum præterita, præsens, & futura. Sic Adami adjunctum tempore res quedam gesta explicantur, Genes. Adamus erat natus Annos 150. quando genuit Seth, &c.*

[Tempus propriè pertinet ad Physicam. Hic verò consideratur, quatenus est commune adjunctum omnium rerum que facta sunt, fiunt, & futura sunt. Tractatur autem in Logica, non ut notio secunda, sed ut notionis secundæ exemplum singulare, quo præceptum adjuncti communis declaratur.]

tur. Alii hic per dichotomias distinguunt *Adjunctum* externum in conuexum, quod cum *subjecto* est vel fit, ut *ecclipsis Solis*, *passionis Christi*. Et comitans, quod rem comitatur. Et hoc vel *Antecedens*, quod rem antecedit, vel *Consequens*, quod rem consequitur. Vt *matutinus rubor* est signum *serotinae pluvie*. *Lunam albam* sequitur *serenitas*. Huc ergo pertinet locus à signis, quibus indicantur res signatæ. Et vulgò duplicia statuuntur *Necessaria*, *τεμπήρια*, qua vel semper vel ut plurimum rem signatam arguunt. Et *contingentia* seu *verisimilia*, *εὐλόγητα*, qua certitudine & fallacia se perinde habent. Item locus à *connexis*, *adjacentibus*; *utili & inutili*; *possibili & impossibili*; *necessario & contingenti*; à *priori & posteriori*; *honesto & absurdo*; *Antecedente & consequente*, (quanquam horum vis in varia etiam argumenta dispersa sit.) Similiter ex *pradicamentis* *Quantitas & Qualitas* simplex: *accidens relationis*, in quantum accidit, *Passio*, *Habere*, *Situs*. Ex *locis personarum*, *sexus*, *genus vite*, *disciplina*, *etas*, *mors*, *eventus post mortem*, &c. Nec non ex *Pradicabilibus*, *proprium*, *differentia specifica*, quatenus significat *rationem inharentem essentia rei*, *accidens*, &c. Hac enim omnia *adjuncta* sunt, *adjunctorumque* rationem habent.]

13. *Adjunctum occupatū est*, quod circa suum obiectum occupatur.

Sic *oculus est adjunctum occupatum colorum*.
Medicus agroti: preceptor discipuli: iudex iustitia: Grammatica puri sermonis: Rhetorica ornatus: Christus publicanorum & peccatorum. Sic omnes *artifices sunt adjuncta occupata subjectorum*, que sibi in arte sua tractanda sumunt.

Exempla inventionis promiscua.

Adjunctum	_____	Subjectum.
Scientia & virtus	_____	anima.
Honor, diuitia	_____	homo.
Rubor vespertinus	_____	castina serenitas.
Chirurgus	_____	vulnera.
Christus	_____	Publicani & peccatores.

Ex qui-

Ex quibus conficiuntur enunciata hujusmodi. *Scientia & virtute praeclara est anima. Homo est dives & honoratus. Crastina serenitatis index est rabor vespertina. Chirurgus in curandis vulneribus occupatur. Christus a peccatoribus & publicanis versatur.*

Iisdem disputantur Quaestiones dubiae, argumto tertio ducto ab adjunctis ad arguenda subiecta. *Thema: Anima ad imaginem Dei condita est. Quia scientia & virtutes divinae ei insunt. Homo ille est magnificus. Quia est honore insignitus & divitiis praeditus. Caelum erit coelum serenum. Quia vespere rubuit. Antonius vera curat. Quia est chirurgus. Christus publicanorum peccatorum salutem quasi vit. Quia cum iisdem fuit eandem finem conversatus. Adjunctorum sunt hi communi*

CANONES.

I. Posito adiuncto, necesse est praeterire subiectum: ut, *In Platone est scientia. Est anima.*

Adjuncta enim non possunt esse sine subiecto. impossibile est *ἄνευ* accidentium sine subiecto. *In Coena Domini manet panis sapor. Est verus etiam maneat necesse est. Et per consequens, impossibile est mere mera panis accidentia. Quia accidentium esse inesse.*

II. Negato vero adiuncto, non statim negatur vel tollitur subiectum. ut, *N.V.C. Nihil est doctus. Est non habet animam.*

[Remotis autem omnibus adjunctis, remouetur subiectum. Sic enim etiam remouendum esse adiunctum praeteressentiale.]

III. Ab *Est* tertii adiecti, ad *Est* secundi adiecti valet consequentia. ut, *Johannes est doctus. Est Johannes est (existit.)*

[*Est* tertii adiecti dicitur, quando verbum *Est* copulatiuum est, connectens subiectum & praedicatum. *Maria est genitrix. Est* secundi adiecti dicitur, quando

verbum Est in propositione obtinet locum prædicati, & significat idem quod existit. Sensus igitur canonis est: affirmato adjuncto (quod per copulam est affirmatè enunciatur de antecedente) etiam ipsum subjectum (ipsius antecedentis essentia) est affirmandum. Non valet autem canon hic: Si alterum prædicatum de subjecto dicatur per accidens, non per se ipsum, ut; *Virgilius est poeta. E. Virgilius est.* II. In privativis, quæ totalem destructionem subjecto inferunt (quæ nihil sunt privativè) ut, *Plato est mortuus. Ergo Plato est.* (nisi est mutetur in fuit) III. In iis quæ nihil sunt negativè: ut, *Purgatorium est calidum. E. est.* IV. De ideis seu speciebus & generibus mente conceptis. ut, *Rosa est planta. E. est.* V. Cùm variatur significatio termini; ut cùm in antecedente ponitur subjectum materialiter, pro notione secunda; in consequente verò pro ipsa, aut notione prima. ut, *Lutherus est sculptus. E. est.* Huc pertinet & hic Canon. Dicitur de aliquo requirit inesse; hoc est, competere. *Croesus est dives. E. divitias habet.* Item: Positis & affirmatis concretis, ponuntur etiam abstracta. ut, *Baldus Ictus est doctus. Est igitur in eo doctrina. Non autem sequitur; Iste est vestitus. E. vestes in eo sunt, &c.]*

IV. Unius adjuncti possunt esse plura subjecta. ut, *Bonitas inest tum virginitati, tum coniugio. Non ergo V. C. Virginitas est bona. E. coniugium non est bonum.*

V. A divisis ad conjuncta valet consequentia: si natura patitur conjungi accidentia. ut, *Demades est orator & facetus. Ergo est facetus orator.*

[Sensus est, cùm ea quæ in præmissis divisim ponuntur, in conclusione conjunguntur V. C. si non sint diversorum subjectorum accidentia, sed in uno eodemq; subjecto conjungi possint. Sic, oratorem esse & facetum esse adjuncta quidem sunt divisim, at tamen utrumque est accidens animi; & natura patitur conjungi. At cùm diversorum subj:

subjectorum accidentia sint, quæ natura non patitur
 conjungi, non V. C. ut, *Marculus est jejunus seu claudus*
 & *Poëta*. Ergo est jejunus & claudus Poëta. Hic enim
 junguntur accidentia anima & corporis. Nisi accipiantur
 taphorice jejunus & claudus, pro imperfecto.]

VI. Cui tribuitur proprium, quod uni
 essentiæ convenit, huic etiam ipsam essentiã
 tribui necesse est. & contra:

Negato aut sublato proprio, negatur
 ipsum subjectum.

Proprium enim cum suo subjecto (ex
 essentiã profluit, in quantum essentialiter in
 convertitur & recipitur. (quia inest, pro
 & per se, & fluit ab essentialibus principis
 iecti, emanat ab essentiã;) ut, *Petrus potest*
ridere. E. est homo. Et: Est homo. E. potest ridere.
Bucephalus non potest ridere. E. non est homo.
Sp. S. est omnipotens, omniscius, &c. E. est verus
Deus. *Dii gentilium non sunt omnipotentes, omni-*
scii, &c. E. non sunt verus Deus.

VII. Proprium non excedit suum sub-
jectum.

Omne proprium unius speciei est inco-
 municabile alteri realiter diversæ; puta, su-
 jectivè, vel essentialiter, aut formaliter.

[Loquitur Canon disertè de propriis subjectivè & essen-
 tialiter affectis, ita ut precise substantiam sui subjecti
 quantur & eam arguant. Itaq; in eodem semper sunt
 jectò: seu individuo, seu specie, seu genere. Sic anima prop-
 rietates semper sunt & manent anima propria, neq; corpori
 jectivè communicantur, aut migrant de subjecto in
 ctum. Sed attende, ne id quod ex accidente evenit, per
 naturã inesse putes. Licet enim propria sint incommuni-
 lia subjectivè & essentialiter, possunt tamen alio modo

verbaliter aut tropicè, sed reverà communicari: si se. sit sub-
 jectum συνδεδασμένον *conjunctum seu unium*:
 Sic vita communicatur corpori, qua est in anima: ferro igitur
 lux, qua est in igne. Quia communicatio non est μετέθεσις par-
 ticipatio, ita ut alterius definitionem & essentiam accipiat,
 sed συνδύασις seu συνδύασμὸς, *coniunctio seu uni-*
 tio, qua aliquid non communicatur subjecto non separato, sed
 cum altero copulatur. De quibus plura Theologi.]

VIII. Propriorum est æqualis participa-
 tio: Accidentium verò communium alia ma-
 jor est, alia minor.

*Propria enim non recipiunt gradus. Quia
 sunt paria essentia. ut, non possum dicere, hic
 homo magis est risibilis quam ille. Sed dicere pos-*
*sum, hic est magis vel minus doctus, candidus,
 niger.*

IX. *Nihil accidentaliter inest cuipiã, quod
 secundum essentiam non inest alicui primò &
 per se, quod ἰδιον vocant. Sic calor aqua inest
 accidentaliter, per participationem caloris, qui in
 igne est primò & per se (ut primò calido essen-*
*tialiter.) Vis urendi primò inest igni, eadem ut
 accidens separabile tribuitur ferro.*

X. In communiter accidentibus (*commu-*
nibus adiunctis,) si prius non fuerit, nec poste-
 rius erit, ut, *Fœmina ista non concepit. Ergo nec
 peperit.*

Itaque
 XI. A positione posterioris, ad positio-
 nem prioris valet conseq. affirmativè, ut, *Ar-*
bor ista habet fructum. E. fronduit & floruit.
 Contra: A positione prioris ad posterius con-
 seq. valet negativè, ut, *Arbor ista non fronduit.*
E. nec fructum habuit.

H

Non

[Non autem semper utriusque necessario concluditur, probabiliter. ut, *Arbor ista floruit. E. fructum habet. Puella hæc non habet lac in mamillis. E. cum viro non suevit.*]

XII. A signis necessariis valet consequentia perpetua. ut, *Nullus motus in arteriis percipitur. E. cordis vis prostrata est.* Contra

A signis non necessariis (communibus, & ternis, probabilibus) plerumque valet consequentia non semper. ut, *Est calvus. Ergo callidus. Culum manè fuit rubicundum. Ergo puer.*

XIII. Remoto tempore universalitatem movetur res ipsa. ut, *Homerus vixit ante tantam Romam. E. res Romanas non descripsit.*

XIV. De quo adiunctum circumstantiam occupatum affirmatur vel negatur, de eo subiectum (non necessario, sed probabiliter tantum & contingenter) affirmatur vel negatur. ut, *Spire sunt multi procuratores & causidici. & multa ibi sunt lites. Francofurti multi sunt Iudæi. E. & multa ibi fœnora exercentur.*

ELENCHUS

Adjunctorum committitur I. Cùm adjunctum falsum ponitur pro vero. ut, *Augustana confessio est vera. E. recipi non debet.*

[1. Non omnia nova sunt rejicienda, sed ea tantum, quæ mala, non quæ bona sunt. 2. Aug. confessio non est nova, antiquissima, quia ex scripturis Prophetis & Apostolis conscripta est.]

II. Cùm commune, contingens, mutabile, ponitur pro proprio, necessario, & perpetuo. ut, *Iste habet cultrum longum. Ergo est cocus. Ille delectatur potu. E. est Poëta.*

III. Cùm proprii facultates, gradus & potentie

confunduntur. ut, *Spectra loquuntur & ratiocinantur.*
Ergo sunt homines.

[Homo loquitur organicè, secundùm definitum hominis
modum, naturaliter. Spectra autem non humana facultate.]

Deus solus est justus, sapiens, bonus, &c. Ergo nullus homo
& angelus est justus, bonus.

[Deus originaliter, immutabiliter, infinitè: Homo
& alii participativè, definitè, mutabiliter boni sunt.]

Non semper rides & ploras. Ergo non es homo.

[Proprium potentiâ saltem competere satis est, licet non
actu semper.]

IV. Cùm malè junguntur accidentia corporis
& animi. ut, *Socrates est albus & Philosophus.* Ergo est al-
bus Philosophus.

V. Cùm substantia & accidens confunduntur. ut,
*Quam carnem heri emisti, edisti: Tu heri crudam carnem
emisti. Ergo & crudam carnem edisti:*

[Major loquitur de Substantia. Minor de qualitate. Est
igitur fallax. accidentis.]

Huc usque de Consentaneis; sequuntur Dissenta-
nea; & primò quidem Diverfa.

CAPUT XIV.

I. Dissentanea sunt argumenta sim-
plicia, quæ à re, quam arguunt,
dissentiant.

[Dissentaneum autem dicitur, quod non habet talem
cognitionem naturalem, ut consentire aut de altero affirmatè
dici possit, sed semper consequens de antecedente negatur, nec
idem de eodem dici, aut simul esse potest. Nomen habet à dis-
sensu, translatione Metaphorica à sensibus ad intellectum.
Dissentanea legitimo ordine sequuntur consentanea,
& præcedunt comparata ac orta. Quia I. ut in consen-
taneis est affirmatio, ita in dissentaneis est negatio. At affir-
matio est prior negatione, naturâ, cognitione, dignitate & exi-
stentiâ. Quia II. Comparatis sunt simpliciora. Simplex

autem est mensura compositi. Quia III. Ortum (effectum non potest esse prius illo, à quo oritur (causa)) Horum sunt hi generales CANONES.

I. Omnia Dissentanea enunciantur negando (sicut consentanea affirmando) & arguuntur negativè; nunquam affirmativè. ut, Lapis non est homo. Cæcus non videt. Albus non est niger. Pater non est filius. Est lapis. E. non est asinus. Est albus. E. non est niger, &c.

II. Dissentanea sunt æquè inter se nota & manifesta: hoc est, Dissentaneorum qui novit unum, novit & alterum. ut; si sciveris quid sit virtus (actionis honestas) noveris etiam quid sit vitium (actionis turpitudine:); si scis quid sit pater (qui habet filium) nosti etiam quid sit filius (qui habet patrem).

[Intelligendus tamen est hic Canon non de æquali essentia sive existentia (solis relatis exceptis:); sed de æquali notitia. Consentaneis quidem etiam æqualis notitia competit, verum non per se, quatenus simpliciter consentanea sunt, sed propter aliud, quatenus nimirum relata sunt atque dissentanea.]

III. Dissentaneorum alterum ab altero æqualiter arguitur; hoc est:

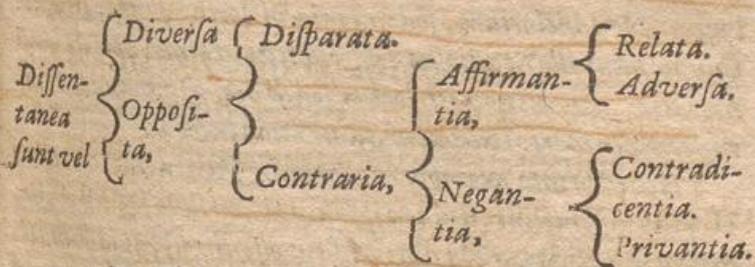
Quantum valet & arguit unum, tantum valet & alterum. Sic respectu terminorum relata oppositionis inter patrem & filium alter ab altero æqualiter arguitur. Licet interim respectu substantiæ naturalis pater prior sit filio.

IV. Dissentanea iuxta se posita clariùs elucidantur. Sic melius quis percipere potest, quæ sint mala belli & vitii, si contulerit cum commodis pacis & virtutis. Melius perspicias quæ sit natura

natura emphyteusews, si cum proprio dominio conferatur.

[Non est hic Canon contrarius secundo. Sunt enim dissentanea æque nota secundum naturam: clarius elucescunt quo ad nos, seu quoad sensum nostrum.]

Tabella Dissentaneorum.

2. Dissentanea sunt duplicia: Diverſa vel Opposita.

[Quoniam Dissentanea dividuntur in diverſa & opposita, non tamen hac se arguunt mutuò sicut causa & effectum, sed alterum alteri est diverſum vel oppositum. Itaque diverſum est diverſi diverſum, & à diverſo arguitur; oppositum ab opposito. Unde Regula: Omne diverſum & oppositum in se virtualiter includit diverſi & oppositi negationem. Dn Libav.]

3. Diverſa sunt argumenta dissentanea, quæ solâ ratione dissentiunt.

Ratione dissentiunt, quæ non re ipsa, sed tantum certo quodam respectu personæ vel rei alicujus dissentiunt. Quapropter quamvis simul non sint in hoc, possunt tamen per naturam simul esse in alio.

4. Notæ Diverſorum sunt hæ: Non hoc, sed illud: quoniam-tamen: Item: cum-tamen: etsi-tamen: ut & præterquam: Si non hoc, at illud: Non alibi, at hic, &c.

Exempla inventionis.

Diverſa Ratione sive respectu Diverſa.

Formosum esse. — Ulyssis, — Facundum esse.
 Victoriā reportare. — Syllae, — Insignia victoriā
 Bene moratum esse. — Studiosi, — eruditum esse.
 Doctum esse. — Petri, — Divitem esse.
 Media morte teneri. — Priami, — Tacere.

Hæc adhibitis suis propriis notis sive formulis
 nuntiantur ita: Non formosus erat, sed erat facundus
 Ulysses. Non victoriā, sed insignia victoriā Syllæ reportavit.
 Quamquam ille studiosus est eruditus, tamen non est
 moratus. Petrus non est doctus, sed dives. Quamquam Priamus
 media morte tenebatur, tamen non tacebat.

[Hic in primo exemplo facundia & formositas ratio
 Ulyssis dissentiant, quia in ipso simul non sunt, & ita dis-
 sa sunt: Aliās verò in aliis possunt esse simul, quia sunt
 juncta communiā: sicut in Demosthene, Pericle, Cicerone
 aliis, qui simul & facundi & formosi esse potuerunt. Sic
 minentur & hæc exempla. 2. Cor. 4. v. 8. Premimur quidem
 sed non opprimimur; astuamur, sed non exastuamur: con-
 mur, sed non deserimur: deijcitur, sed non perimus. Tit.
 16. Increduli etsi profitentur se scire Deum, tamen facti-
 gant. Rom. 1. 21. Gentes cum cognovissent Deum, non
 men ut Deum glorificaverunt. Interdum notæ diffi-
 lantur. ut, Dives fuit Croesus, at nihilominus à Cyro cap-
 Cunctator est Fabius, segnis non est.

Observandum hîc est discrimen inter
 versa, Adversa, & Dissimilia.

I. Diversa differunt tantum ratione: Ad-
 versa verò ratione & re dissentiant.

1. Adversorum affirmato uno, negatur
terum: & contra: At in diversis non ita
 V.C. Est bonus. Ergo non est malus. Est malus
Ergo non est bonus. At non: Est formosus. Ergo
non est facundus. Non est facundus. Ergo est fo-
mosus.

2. Adversa non possunt esse simul in alicui
 sub

subjecto: Diversa verò simul esse possunt, ut, Non potest quis simul esse bonus & malus. At potest quis simul esse formosus & facundus.

II. Diversa & Adversa simpliciter dissentiunt & se arguunt. Dissimilia verò comparatè, collatione inter bis binos terminos instituta.

III. In Diversis & Adversis alterum affirmatur, alterum negatur: In dissimilibus verò neutrum; sed alterum saltem ab altero distinguitur.

IV. Diversa & Adversa dicuntur de uno subjecto. Dissimilia verò de duobus: ut, Senex erat, & tamen fuga sibi quærebat salutem. Hic vides tantum duo (1. senem esse, 2. & fugere) simpliciter per se considerata, ratione saltem siue respectu dissentire. Ergò diversa sunt. At cum dico: Occasus solis est dissimilis morti hominum. Dissimilia hic sunt. Occurrunt enim bini termini: 1. occasus. 2. sol. qui dissimiliter comparantur cum binis aliis, scilicet, 1. morte, 2. & hominibus. Sic si dico, Nigra sum, formosa tamen: Diversa sunt: si dico, Non sum albus, sed niger; Adversa sunt: si dico: Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses: Dissimilia sunt.

[Diversorum primus inventor & auctor fuit Petrus Ramus, qui quidem prius ea ad dissimilia referit, postea verò ro penitus considerata suam ipsis peculiarem locum in Dissentaneis assignavit. Cum verò dicantur sola ratione dissentire, referenda huc fuerit distinctio Realis & Rationis. Realis est, qua citra cogitationem, intellectum & voluntatem nostram, in re distincta natura fundamentum habet. Estq; vel subordinativa, qua & formalis dicitur, eorum

qua separari non possunt: ut cum distinguitur qualitas a
 bilitate, color à nigredine: vel separativa, eorum qua separari
 possunt. ut, cum distinguitur accidens à substantia, aliter
 cygno. Rationis est, quæ fit sola nostra cogitatione, in
 et voluntate. Estq; vel pura, qua nec in re, nec in rei
 fundamentum habet, sed tantum in intellectu nostro. ut, cum
 in cælo distinguimus dextrum & sinistrum. Purus enim
 respectus est diversitatis, re manente eadem. Vel virtus
 qua in virtute rei fundamentum habet, seu, qua res sensibus
 distinctas, tantum in efficacis suis distinguit. Ut cum dis-
 tinguitur in igne vis lucendi, urendi, calefaciendi, siccandi,
 quendi, &c.] Diversorum sunt hi CANONES.

I. Diversorum usus præcipue est axioma-
 ticus. &: Diversa valent tantum ad distinguen-
 dum, non ad concludendum.

[Itaque N. V. C. Petrus est dives. E. non est doctus.
 Petrus non est doctus. E. est dives. Quia inter ea tantum
 dissensio Rationis, non Rei.]

II. Unum idemq; numero permanens
 test habere multiplicem considerationem
 respectum. ut, Adamus ante lapsum fuit ius-
 tia & variis virtutibus ornatus. Post lapsum
 reo iisdem destituitur.

ELENCHUS

Diversorum committitur I. cum pro diversis
 sumuntur, quæ prorsus sunt eadem. ut, Cicero est magister
 orator, sed tamen non est dicendi peritus. Sunt enim
 prorsus eadem.

II. Cum pro diversis sumuntur, quæ re ipsa differ-
 tiunt. ut, cum quidam dicunt humanam & divinam Cle-
 sti naturam differre tantum ratione, cum tamen reverè
 termini disparati.

III. Cum in varias distinctionum Regulas pec-
 catur.

[Huc ergò referri possunt Fallac. distinctionis, & distinctionis]

Sex: a quivocatio, amphibolia, compositio & divisio, figura dictionis, accentus, &c.]

Hæc de Diversis: sequuntur Opposita Disparata.

CAPUT XV.

1. **O**pposita sunt argumēta dissentanea, quæ ratione & re dissentiunt.

Ratione & re dissentiunt, *qua non tantum subjecto, sed & natura & essentiâ realiter differunt, ita ut per naturam separata sint, easdem formas non habeant, nec unquam in uno sint, nec per naturam inesse possint, sed simul posita se mutuovertant, ut canis, asinus: albus, niger: pauper, dives.*

[Quidam re dissentire idem dicunt esse, quod subjecto dissentire. At Logicus per Rem intelligit unumquodq; per se consideratum, siue substantia sit, siue accidens: ita re differt calor à frigore. Itaq; quæ re distincta, non etiam distincta essentiis, & qua subjecto differunt, non statim re differunt. Aliter enim vocabulum Res accipitur in Physicis: aliter in Logicis; ubi & id Res est, quod non essentia, nec subjectum, sed aliud quid est. Ita in Theologia persona Trinitatis differunt Res seu Realiter, & tamen non natura & essentiâ.] Illorum sunt hi Generales CANONES.

Opposita non possunt 1. attribui eidem, *(de uno numero eodemq; subjecto predicari)* 2. secundum idem *(secundum easdem partes)* 3. ad idem *(ad eandem subjecti partem, ejusdem respectu, relatione, ratione, & eodem modo)* & 4. eodem tempore *(non diverse.)*

Itaq; **O**mnne oppositum tunc verè oppositum est, cum aliud atque aliud est, non differente tempore, ratione, & respectu. *(ubi enim hæc, vel quedam ex his, variant, non verè opposita, sed diversa sunt.)* Diversus namq; respectus tollit omnem oppositionem.

[Non ergo sunt opposita 1. Plato est Philosophus: Non est Philosophus. Quia Philosophum esse, & non esse, dicuntur de eodem; sed diverso subjecto. Non 2. Erat est albus dentes. Ergo non est niger. Oppositio enim fit per dum diversas partes. Non 3. Christiani sunt liberi. Christiani non sunt liberi. Fit enim diverso respectu; Liberi spiritualiter à peccato & damnatione: non liberi sunt sic & civiliter. Dormiens videt vigilans. Ergo dormiens videt. Est enim diversus respectus, videt vigilans actus, dormiens videt potentia. Non 4. Pompejus est victor. Dum enim tempore utrumque fuit. Homo est corruptibilis, & incorruptibilis. Corruptibilis est in hac vita; incorruptibilis post resurrectionem. Huc pertinet & hac regula: Distin-
Ntempora, & conciliabis scripturas (specietenus non pugnantes.) Ita Christus Apostolis dicit, In viam gentium abieritis, Matth. 10. id enim fieri debebat ante resurrectionem Christi. At idem illis dicit: Ite in universum terrarum, &c. Marc. 16. Hoc enim fieri debebat post resurrectionem.]

II. Oppositorum affirmato seu attributo uno, negantur & removentur reliqua. (Quia non possunt simul eidem attribui) ur: Ludovicus Landgravius est Georgii pater. E. non est eius filius. Appius est cecus. Ergo non habet visum. Bucephalus est equus. E. non est lapis, trux, servus, &c. At non contra

Oppositorum uno negato & remoto, affirmantur & attribuuntur reliqua. (Quia potest esse medium, velut in disparatis, & in adiacentibus mediatis.) Non ergo V.C. Non est asinus. E. non est equus. Potest enim esse cervus, leo, anser, urfus, &c. Hic color non est viridis. Ergo est niger. Potest enim esse caeruleus, flavus, aut alius.

[Duo hic observa. 1. Valere reciprocationem in contrariis intermediis. Itemque, Si ipsa extrema inter se solent comparari.]

antur: ut, *Albus est. Ergo non niger. Non est niger. Ergo albus. Est pax. Ergo non bellum. Non est bellum. Ergo pax. Non videt. Ergo est cæcus. Est cæcus. Ergo non videt.* 2. Interdum etiam in contrariis mediatis, sed contingenter, seu in determinativè, ut loquuntur Scholastici.

III. Omnis oppositio fieri debet juxta differentiam specificam (formam, essentiam propriam, adjuncta propria seu essentialia) non juxta genus aut communia accidentia. ut, *Non V.C. Dialectica est ars. E. Grammatica non est ars.* (oppositio enim fit secundum genus.) *Pater est robustus. E. filius non est robustus.* (oppositio enim fit secundum cõmunia accidentia.)

[De oppositis hic in genere observa 1. In oppositione proprie esse aliud atq; aliud, non alterum atq; alterum. Alienitatem, non alteritatem seu diversitatem. II. Oppositionem esse fundamentum distinctionis Realis. Realiter autem differre tum qua subjecto differant, tum subjecta ipsa, & qua in eodem subjecto oppositè habent. III. Sicut idem dicitur triplex. I. Idem genere, quod dicitur de iis, quæ sunt sub eodem genere, ut homo & bestia sub animali. II. Idem specie, de iis quæ habent eandem speciem; sic Petrus & Paulus sunt idem, quia uterq; est homo. III. Idem numero de iis quæ habent idem nomen eandemq; definitionem. Ita quanquam tot sint reales differentia, quot oppositorum species, excellit tamen vulgaris differentia distinctio in differentia, genere, specie, numero seu individualis. Genere differunt, quæ sunt vel genera diversa, vel sub generibus oppositis, ut, veritas est virtus. Mendacium est vitium. Specie, quæ sub speciebus oppositis, vel ipsæ species sunt opposita, ut, equus est sub bestia. Romani sunt homines. Numero differunt; quæ singularitate individuali distant, seu individua ejusdem speciei, ut Plato, Aristoteles. Sic dicta, quia dum numerantur non sunt unum, sed duo.]

ELENCHUS

Oppositorum in genere committitur, quando diversa

versa pro oppositis sumuntur; & contrà. ut, *Ita una vel plures ex proprietatibus oppositorum violantur aut omittuntur: sic argumentantur Turca: Christianorum Deus est passus, crucifixus, mortuus & sepultus. Ergo non est omnipotens, vivus & verus Deus.*

[Est Elenchus oppositorum. I. oppositio non fit secundum idem. quia passio facta est non in divinitate, sed in humanitate. II. non ad idem, & eodem respectu: quia passio mors non respexit extremam deletionem, sed humanam redemptionem. III. Non eodem tempore: Nam mortuus est Christus ante 1500. annos, à tertio die resurrexit, ascendit in caelum, vivit & regnat in aeternum, nec amittitur. Vid. Buscher. l. 2. elench. sophist. c. 6.]

II. Cùm uno oppositorum affirmato, affirmatur & alterum. ut, *Gratia Dei salvamur. Ergo non debet eludi bona opera.*

[Contrarium concludi debebat. Ergo non ex operibus loquimur gratia non esset gratia, Rom. 11.]

III. Cùm uno negato, alterum concluditur affirmatur. Ita argumentatur Charinus apud Terentium. *lumen non datur Pamphilo. Ergo mihi dabitur. Quasi non potuisset dari alteri!*

IV. Cùm oppositio fit secundum genus commune & accidentia. ut, *Homo est animal. Ergo equus est animal. Virginitas est bona. Ergo conjugium non est bonum.*

2. Opposita verò sunt duplicia, Disparata & Contraria.

3. Disparata sunt argumenta opposita, quorum unum multis pariter opponitur.

Pariter opponi est, nulla certa dissensionis legem habere (quod fit in adversis, relatis, contradicentibus, privantibus) sed promiscuè opponi & dissentire, pari affectione & relatione, simul, ita ut nec magis minus uni oppositum sit, quàm ceteris (quantum ad eandem ad rationem disparationis attinet.) Sic; *Homo non*

non tantum opponitur leo, sed & lapis, stella, cœlum & bestia alia eadem disparitatis ratione. Nam quæ est ratio disensionis inter hominem & leonem, ea etiam est inter hominem & leporem, stellam, lapidem, cœlum, &c.

[Sicut Ramus primus est auctor diversorum: ita Rod. Agricola inventor est disparatorum. Dicuntur autem quasi disseparata, quia in unam eandemq; rem confundi non possunt. Hinc Plauto disparare significat plura ita sibi opponere, ut suis cuique locus relinquatur. Agricola ea nominat differentia, quæ vox tamen latior est, omnibusq; dissentaneis competit. Aristoteles aliquando vocat disparata, quæ alii contradictoria vocant, ut sapere, non sapere, quæ ab aliqua re per oppositionem negationis separantur. Philippus pugnantium loco disparata subjungit, eademq; definit, quod sint duæ diversæ species, quæ in unam rem confundi non possint. Alii inter contraria Mediata & immediata distinguunt. Verum Mediata nil aliud sunt quàm disparata inter se, & ad extrema sua relata. Ut viride, cineraceum, rubrum, sunt mediata inter album & nigrum: & singula extremis, & inter se disparata sunt. Vbi tamen nota: Hic medium non intelligi per comparationem, quod cum utroque extremo quandam habet convenientiam & analogiam, quale est aër inter ignem & terram: neque medium per negationem, quale est lapis inter lignum & ferrum: Sed medium per participationem, quod extremis componitur, & cum eis aliquam habet convenientiam.]

Exempla inventionis promiscua.

Disparata.	Disparata.
Homo	Dea, liber, arbor, ferrum, lapis, &c.
Flavum	Rubrum, cœruleum, viride, cineraceum, album, &c.
Domus mercatus	Domus precatationis.
Rus	forum.
Caseus	oleum, butyrum, caro, piscis, &c.

Hinc axiomata conficiuntur è disparatis negata:
 Homo non est Dea, liber, arbor, ferrum, &c. Flavum non est rubrum, cœruleum, viride, &c. Domus precatationis, non est domus

domus mercatus. Rus non est forum. Casus non est olivum
butyrum, caro, piscus, &c.

Iisdem Questiones etiam dubiæ (sed negatè
tùm) disputantur. Thema: Dido non est Dea. Quia
homo. Venus non est homo, Quia est Dea. Mel non
rubrum neq; cœruleum. Quia est flavum. Templum
est domus mercatus. Quia est domus precatiois. Petrus
est ruri. Quia est in foro.

Alia exempla 1. Pet. 1. 18. Non caducis rebus aurum
argento redempti estis, sed pretioso sanguine Christi, tanquam
agni immaculati. Joh. 1. 21. Ego non sum Christus, nec
non Propheta (iste magnus, Deut. 28.) 1. Cor. 12. 15. Partis
est manus, auris non est oculus. & v. 28. Deus quosdam in
Ecclesia posuit Apostolos, Prophetas, Doctores, virtutes, gratias
sanationum, &c. Rom. 9. Non est volentis, neque currentis
sed Dei miserentis. Ministri verbi non sunt caupones, rap-
tatores & Domini gregis, quia sunt episcopi Ecclesia &
pastores gregis, 1. Pet. 5. 2. Cor. 4. Sic muliercula ad Christum
inquit, Johan. 4. 9. Quomodo tu, cum sis Iudaeus, postulas
a me, qua mulier sum Samaritana? Virtus est
tuis, quia non est potentia neq; affectus. Christus non assumpsit
formam angelorum, quia assumpsit formam hominis, Hebr.
Disparatorum sunt hi CANONES.

I. Posita una specie, remouentur omnia
disparata. seu;

Posito vel affirmato disparatorum uno, remouentur
vel negantur reliqua omnia. Ita

Ab unius disparati affirmatione, ad negationem
reliquorum, valet consequentia.
Plato est homo. Ergo non est asinus, non leo, non
arbor. At non contra

Negato seu sublato disparatorum uno, necesse
est affirmari seu poni unum ex reliquis.
ut, N. V. C. Non est asinus. Ergo est homo. Est
est leo. Ergo est lapis. Hic color non est vitæ.

Ergo est cœruleus. Potest enim esse alius color.

[Interdum valet. Sed non perse, verum econtingenter & ex accidenti. Ratio alioquin, cur negato uno disparatorum, non necessario inferatur alterum, hæc est. Quia in disparatu non solum sunt duo, sed medium, sed tertium, sed plura. Hic enim unum multis pariter opponitur. Alii sic explicant, disparatorum uno negato affirmatur alterum, id est, aliud, non quodlibet. Vt, illud non est viride. Ergo vel cineraceum, vel cœruleum, vel album, &c.]

II. Disparatum de disparato regulariter affirmatè prædicari non potest. Itaq;

III. Quotiescunq; disparata eidem subiecto tribuuntur: seu quoties disparatum de disparato prædicatur affirmatè, necesse est alterum propriè accipi, alterum tropicè. ut, *Herodes est homo: & Herodes est vulpes.*

NB.

Hic homo & vulpes disparata sunt. Quia igitur de eodem subiecto (Herode) affirmatè prædicantur, alterum hoc, nempe posterius accipi Metaphoricè & per vulpem intelligi ingenium vulpinum ac calliditatem necesse est. Ab his regulis

EXCIPE

Prædicationes inusitatas de Filio Dei, quales sunt: *Homo est Deus, & Deus est homo.*

Hæc enim propter rem mirabiliter singularem, & singulariter mirabilem, nempe per unionem personalem duarum naturarum in unâ eademq; personâ τὸ λόγῳ, & per modum Communicationis idiomatum, quâ unius nature propria tribuuntur alteri in concreto (ut loquitur Philippus de disparatis) vera sunt. Dicuntur autem inusitata, quia similes in rerum naturâ non extant, in quibus due perfectæ nature unam personam constituent. De quibus plura Theologi.

ELENCHUS

Disparatorum committitur I. Cùm separantur ea, quæ tamen disparata non sunt. ut, *Auditorium hoc est locus lectionum. Ergo non disputationum. Paulus fuit persecutor Ecclesia. Ergo non fuit sanctus.*

II. Cùm

II. Cùm ex unius (vel plurium) negatione, alterius cuiusvis affirmatio definitè infertur. ut, *Hoc animal est equus. Ergo est Camelus.* Quid si lepus vel asinus? *Est cerevisia, nec mustum, nec mulsã, nec aqua.* Ergo vinum? Quid si lora, vel succus alius? *Ossa qua Colonia trium Regum conduntur, non sunt Petri, Pauli, Martii, &c. aut alterius sancti.* Ergo sunt trium Regum Magorum Orientis. Quid si trium rusticorum Phallicorum?

III. Cùm disparata insufficienter enumerantur, ut, *Magister non desinit in ur, us, vel um.* Ergo non est secundum declinationis. Habet enim plures terminationes.

IV. Cùm disparata confunduntur, ut, *cùm cetero fit Dialectica, Rhetorica, Grammatica.*

Hæc & de Disparatis: sequuntur Contraria, & specie Relata.

CAPUT XVI.

I. **C**ontraria sunt argumenta opposita, quorum unum uni tantum opponitur.

[Contraria ab aliis vocantur opposita, vel contraria, & pugnantia: Sed minus proprie, similiter Aristoteles laxè nimis accipit vocabulum, ut carnis oppositiōnis non conveniat, itemq; perfectè contrariis. Propriissimè contraria tantum dicuntur ea, quorum unum uni opponitur. Quæ sunt Relata, Adversa, Contradictoria & Privantia: Privantia vero dicuntur Relativè opposita; Contrariè (adversè) opposita: privativè opposita, Contradictoria. Vbi tamen non Interdum in contrariis uni plura opponi; ut videns non videns & cæcus: pater multis liberis, præceptor multis discipulis: Sed tamen in his I. oppositiō non est ejusdem generis, vel non sunt eadem contrariorum species, sed divergentes. Videns enim & non videns opponuntur contradictoriè, videns & cæcus privativè. II. multa illa, quæ uni opponuntur, opponuntur pro uno. Sic liberi & discipuli non considerantur ut unum]

ut multi, sed ut unum aggregatum. Sicut ergo Relatio propriè consistit in paternitate & filiatione. Ita etiam Contrarietates.] Illorum sunt hi generales CANONES.

I. Contraria sunt simul.

Itaq;

Si unum sit contrarium, necesse est & alterum esse. Sic colligit Aristoteles. Si calor sit, etiam frigus esse debere. Si in misto sit terra & aqua, necessario inesse etiam ignem aqua, & aerem terre oppositum.

[Ratio Canonis est: Contrarium contrario est relatum. Relata autem ponunt se mutuo & destruunt. Nota tamen, non ideo tempore etiam & naturâ simul esse debere. Veritas enim & mendacium sunt contraria. Sed veritas prior mendacio. Vita & mors sunt privantia. Sed vita antiquior morte.]

II. Contrariorum sunt contrariæ causæ, effectus, proprietates, subiecta proxima & definitiones. ut, Virtus est à Deo: Vitium à Diabolo. Temperantia firmat valetudinem: Intemperantia corrumpit. Pii Deo placent: Impii Deo displicent.

III. Contraria dignoscuntur contrariis.

Contraria juxta se posita magis elucescunt.

Contrariorum est eadem scientia.

Contrariorum eadem est ratio. ut, Qui novit, quid sit vera religio, novit etiam quid sit falsa

five hæretica. Qui scit, quid sit temperantia: novit

& quid sit intemperantia.

[Intellige I. ratione cognitionis. Quia unum contrariorum cognitum juvat alterius cognitionem. II. quoad

genus & subiectum. Sic mel dulce est gustu: Sed dulcedo fit

evidentior si absynthii succum gustes. Ex turpi picturâ, fors

videtur si abynthii succum gustes. Ex turpi picturâ, fors

videtur si abynthii succum gustes. Ex turpi picturâ, fors

videtur si abynthii succum gustes. Ex turpi picturâ, fors

videtur si abynthii succum gustes. Ex turpi picturâ, fors

videtur si abynthii succum gustes. Ex turpi picturâ, fors

IV. Contraria sunt contrariorum con-
quentia.

Cui inest alterutrum contrariorum, ei in
se debet & alterum, & ejus consequens pro-
prium & per se inexistens. ut, Si pater ve-
sum, Ergo & paternus honor mihi debetur. Si
perere est pulchrum, desipere erit turpe. Iustus
palma floret. Injustus ergo ut herba are-
peribit.

[Philippus nominat hanc argumentandi formam a con-
trario sensu. Attende autem V. C. in Contrariis ex-
sivis, convertibilibus seu reciprocis, & æqualiter
habentibus. Vel si contrario antecedentis proprie-
adjunctum, vel effectum proprium & forma attribui-
tur. ut, Vbicunque duo vel tres congregati sunt in nomine
meo, in medio illorum sum. Ergo ubi duo vel tres non con-
gati sunt in nomine meo, non sum in medio illorum. Vel
per se expetenda, Ergo vitium per se fugiendum. At non
ubi contraria se dissimiliter habent, vel ubi opposita
non fit secundum propria, sed commune. ut, Malitia
damnant. Ergo bona opera salvant. Illa enim sunt propria
mala, & sunt nostra: Hac vero sunt imperfecte bona, &
sunt nostra, precipue vero spiritus sancti procreantis & operantis.
Dulcis sapor est bonus. E. amarus sapor est
bonus. Amicus est mutabilis. Ergo inimicus est immutabilis.
Hic oppositio fit secundum commune. Huc pertinet & in
gula. Subjecta & prædicata debent esse paria.]

V. Contraria non possunt esse in eodem
subjecto, in gradibus excellentibus: at possunt
esse in gradibus remissis.

Cum summo enim non stat gradus oppo-
si. Sic aqua non potest esse summe calida & sum-
me frigida. Potest autem remisse esse frigida & remisse
calida, id est, tepida. Color non potest esse albus & niger

niger in gradu excellenti, at in remisso potest.

[Ad Contraria possunt etiam applicari Canones generales Disparatorum & Oppositorum. Plures verò de iisdem maximas ex aliis scientiis petitas attingit Dn Libavius l. i. fol. 216.]

2. Contraria sunt duplicia: Affirmantia & Negantia.

[Alii distinguunt in mediata, qua medium habent. ut album & nigrum sunt contraria mediata, quia admittunt media, colores scilicet intermedios, rubrum, viridem, &c. & immediata, qua medium non admittunt, ut, bonus, malus: virtus, vitium: Cacitas, visus: Verum mediata supra ad Disparata recte referri diximus. De divisionibus Contrariorum aliis, utpote de Contrariis, genere, subjecto, susceptivis: per se: per accidens: dependentia: remotionis: communibus ad certa genera limitatis & aliis, lege Dn. Libavium l. i. fol. 218. 219.]

3. Affirmantia sunt, quorum utrumque affirmat (ait) hoc est, utrumque est quid positivum, revera aliquid est & significat, adeoq; etiam affirmatè exprimitur, ut, virtus, vitium: Dominus, servus: a sentia utraque sunt & positiva, que utraq; parte res sunt & alterum alteri nec contradicendo nec privando opponitur, sed utrumque esse & revera aliquid significare intelligitur.

[Duplex est affirmatio & negatio. Una est Critica, qua ex antecedentis & consequentis compositione sumitur, qua iudicii propria est. Altera est Topica, qua est argumentorum per se consideratorum simplex affectio, sive ratio, qua inventionis propria est. Observa hic Contraria affirmantia dici affirmantia, non absolutè, quasi nihil negent (sic enim dissentanea non essent,) sed comparate, respectu contrariorum negantium, quod non ita negent, ut contraria negantia, nempe explicitè. Affirmantia enim negant implicitè: Sicut pax negat bellum.]

4. Suntque duplicia, Relata & Aversa.

5. Relata sunt contraria affirmata, quorum alterum constat è mutuo alterius affectione.

Ab Aristotele dicuntur ἀντισπέφοντα. Item dicitur propter mutuam reciprocationem & relationem ad aliud. Unde etiam dicuntur Relata, quia sic referuntur alterum ad alterum, ut ex mutua sua affectione utrumque suum esse accipiat, & sublata illa affectione amittat. Mutua autem illa habitudo & affectio dicitur Relatio; Argumenta verò affecta dicuntur Relata: sive alterum quod arguitur Relatum, alterum verò quod arguit, Correlatum.

[Relata considerantur dupliciter: vel Generaliter, ut nomen sive generalis affectio argumentorum: & sic dicuntur omnia argumenta inventionis Relata: vel Specialiter, ut species argumenti, & quidem Dissentanei: Illa dicuntur Relata secundum dici: Hac verò secundum esse. Illa sunt quoad nomen seu tutum: hac verò quoad res, quae mutuò constituunt & perimunt, vid. supr. fol. 44.]

6. Arguunt verò se Relata, vel consentanea, vel ut dissentanea.

7. Ut consentanea, quatenus ad invicem referuntur, & alterum alteri est causa essentiae (relationis) & naturae, hoc est, quatenus alterum alterum constituit. Sic pater à filio accipit suam essentiam, ut sit & appelletur pater (nisi enim filium habeat, nec esse nec appellari pater potest) & filius vicissim à patre hoc ipsum quod est, habet, (nisi enim patrem habeat, nec esse nec appellari filius potest.)

[Nota: His propriè competit definitio Rami: qua idcirco ab aliis tanquam imperfecta, quòd Relatis Dissentaneis non competat, rejicitur. Ideoq; & mixta est Relatorum consideratio. Consentanea, qua in Consentaneis à quibusdam traditur: & Dissentanea, qua in Dissentaneis tantum hoc loco traditur. Nos ne discentes turbaremus, Ramum secuti sumus.]

Hæc enuntiantur & se arguunt affirmatè, juxta hos CANONES.

I. Relata sunt simul naturâ Relationis (non rei, non loci:) Sic Pater & Filius sunt simul naturâ. Quando enim pater incipit appellari pater, tum habet filium. Prior autem est filio, non quâ pater, sed quâ homo. Et filius potest esse Giesse, pater Francofurti. Itaq;

Relata & ponunt se mutuò & perimunt:

Relata quod sunt, aliorum sunt:

Relata constant ex mutua ad se invicem affectione. Sic, Dominus quâ Dominus, rationem sui debet servo, cujus est Dominus: & vicissim, servus Domino, cujus est servus: alter enim sine altero Dominus vel servus non esset.

II. Posito uno Relatorum, ponitur & alterum; vel, Posito Relato, necesse est poni correlatum, (sed in alio subjecto.) Itaq;

A positione unius Relati ad positionem alterius valet consequentia. ut: Christus est filius David. Ergo David est eius pater. Pater est æternus. Ergo & filius est æternus. Abrahamus est Eleazari Dominus. Ergo Eleazar est eius servus. Honestum est eloquentiam discere. Ergo & honestum est eam docere.

8. Ut Dissentanea se Relata arguunt,

unt, quatenus invicem opponuntur nec in unam rem cadere, nec uni eademq; rei secundum idem & ad idem tribui possunt: ut, *Maritus non est uxor* &: *Uxor non est maritus (eiusdem.)* *Pater non est filius*: &: *Filius non est pater (eiusdem.)*

[Hoc sensu recte referuntur ad Contraria, & dicuntur alii Relativè opposita: Remota enim affectione contrariè, si per se, quatenus opponuntur, consideres cum eodem contrariis sub easdem regulas generales cadunt, & per altero positum, negatur alterum, &c.]

Hæc enunciantur & se arguunt negatè, juxta

CANONES.

Relativè opposita non habent medium.

[Intellige medium per participationem. Non datur, qui partim sit pater, partim sit filius, eodem respectu. Habent autem medium per negationem extremorum, ut, inter patrem & filium potest esse medium, lapis, qui pater est, neque filius. Sic Socrates neque pater est, neque filius Platonis.]

II. Destructo sive negato Relato, nec Relatum destruitur & correlatum. ut, *Ludovicus senior Landgravius Hassie non est pater. Ergo non habet filium.*

III. De quocunque Relatorum unum Relativè affirmatur, de eodem alterum verè negatur.

Vel:

Cui tribuitur unum Relativè oppositum, ei eodem respectu non potest tribui alterum. ut, *Abrahamus est Isaaci pater. Ergo non est Isaaci filius. Angeli omnes sunt spirituum ministratorii (servi.) Ergo non dedit eis honorem Domini, Hebr. I. 14. Tu es huiusmodi*

locator. Ergo non es ejusdem conductor.

Relatum enim & Correlatum non cadunt
in eandem rem.

Exempla inventionis promiscua.

Relata	_____	Correlata
Pater	_____	Filii.
Dare	_____	Accipere.
Dominus	_____	Servus.
Maritus	_____	Vxor.
Docere	_____	Discere.
Præceptor	_____	Discipulus.
Locare	_____	Conducere.
Socer	_____	Gener.
Hospes	_____	Hospes.
Frater	_____	Fratex.

Vnum hic nota Relata esse vel duorum terminorum
five nominum, & plurium: vel unius, sub quo tamen
duo comprehenduntur, ut, *Hospes, Frater, Amicus. Hospes
enim est hospitis hospes. Frater fratris est frater. Amicus a
mici amicus.*

Ex his concluduntur Quæstiones dubiæ à Relatis
argumento tertio sumpto. *Thema. Christus Filius est
aternus. Quia Pater est aternus. Accipere beneficia non est
turpe. Quia dare est honestum. Filius est servus. Quia Pa-
ter est Dominus. Locator non est culpandus. Quia Condu-
ctor non est redarguendus. Rebecca non fuit maritus. Quia
fuit Isaci uxor. Aristoteles non fuit Alexandri Magni di-
scipulus. Quia fuit ejus præceptor. Christus verè sponsus
est. Quia Ecclesiam sponsam habet.*

Alia Exempla. Joh. 3. 29. *Qui habet Sponsam Sponsus
est. Math. 22. 45. Si Christus est Davidis Dominus, quo-
modo filius ejus (potestati subiectus) erit? Genes. 5. 3. A-
dam genuit filium ad imaginem suam. 1. Cor. 7. 22. Qui
liber vocatus est, servus est Christi. 1. Cor. 11. Omnis viri
caput Christus est: caput autem mulieris vir: caput verò
Christi Deus. Elai. 24. 2. Erit ut populus, sic sacerdos; ut
servus, sic Dominus; ut ancilla sic Domina; ut emens, sic
ille*

ille qui vendit; ut qui mutuo dat, sic qui accipit; ut qui
bet, seu ut creditor sic debitor. Boni pastoris est condere pecora
non deglubere.

Vendit Alexander caelos, altaria, Christum,
Emerat ille prius vendere ju. e potest.
Hoc jacet in tumultu Lucretia nomine, sed re
Thais; Alexandri filia, sponsa, nurus.

ELENCHUS

Relatorum committitur, I. Cum æquivocæ
ponuntur pro veris: Sive cum diversa pro relative
positis sumuntur. Sic argumentantur Iudæi, Job 8. Non
quam servivimus ulli, sumus semen Abrahæ. Ergo non
mus reddi liberi.

[Christus respondet distinguendo inter servitium
tuale peccati, & libertatem spiritualement, quæ est liber
tio à peccato, & est à filio Dei. Est igitur Elench. Relat. Quæ
hæc diversa sunt, non opposita. Ita ludicrum est illud apud
Platonem. Canis est tuus: & canis est pater. Ergo
tuus pater. Si est tuus pater, tu es ejus filius. Et hoc
canis. Quia canis canem gignit. Alia enim relatio
est canis pater, ut canicula genitor: alia ratione est Platonem
ut Domini. Est etiam Elench. Composit. & Divis.]

II. Cum pro Relatis sumuntur, quæ revera
sunt, ut, Est pater. Ergo habet servum.

[Ita argumentatur Ariani. Deus à seipso est. Filius
est à seipso. Ergo Filius non est Deus. Pater enim & Filius
opponuntur Relative, non Deus & Filius.]

III. Cum non usurpantur aut accommodantur
secundum propriam suam affectionem. ut, Dominus
est. Ergo servos suos dicit. Pater est. Ergo docet filium
sicam.

[Ditare enim & Musicam docere non sunt propria
ctiones Domini & Patris.]

IV. Cum relatum confunditur cum suo correlato
ut, Isaacus est Abrahami filius. Ergo est & ejus pater.

V. Cum relata consentanea adhibentur pro
sentaneis: & contra. ut, Cyrus est Cambysis pater. Ergo
& Cyrus est Cambysis filius. Concludi enim ita debet
Ergo non est ejus filius.

VI. Denique cum ex unius negatione infertur alterum. ut, *Non sum tuus pater. Ergo sum tuus filius. Iste non est præceptor Padagogicus. Ergo est discipulus Padagogicus.*

[Divisiones Relatorum vide supra in prodida scala Prædicamentorum.] Sic fuerunt Relata, sequuntur Adversa.

CAPUT XVII.

I. Adversa sunt contraria affirmantia, quæ inter se velut è regione perpetuò adversantur.

E regione perpetuò adversari, est inimicissima dissensione sic ad invicem sine intermissione è diametro pugnare, ut nunquam per naturam simul esse aut coire in unum possint: ut, *Virtus, vitium: Pax, bellum.*

[Nomen Adversorum ex Cicerone desumptum est, Græcè aliàs dicuntur ἐναντία, τὰ ἀλλήλων διαφέροντα. Contraria extrema. Differunt à Relatis, quia Relata ita dissentiunt, ut tamen èg amicissimè consentiant, sed, ad invicem constituent. Differunt à Privantibus, in adversis enim est habitus duplex: in privantibus verò tantum unus.

Exempla inventionis.

Adversa.	Adversa.
Virtus	Vitium.
Sapientia	Stultitia.
Albedo.	Nigredo.
Bellum.	Pax.
Bonum.	Malum.
Calidum.	Frigidum.
Spiritu.	Caro.
Libertas.	Servitus.
Fides.	Incredulitas.
Res secunde.	Res adverse.

E quibus conficiuntur enunciata hæc: *Virtus est vitium fugere, è sapientia prima Stultitiã caruisse, Si cor-*

visus est niger, non erit albus. Si pax optanda, bellum debet evitari. Si summum bonum omnibus expetendum: Malum omnibus erit fugiendum. Utinam vel calidus vel frigidus esses. Caro concupiscit adversus spiritum. Liberi facti à peccato, servi facti estis justitiae. Quicumque crediderit salvus erit; qui incredulus, damnabitur. Quem res plura in medio delecta vere secunda, Mutata quatiens.

Ex iisdem disputantur Quaestiones dubiae argumentum tertio sumpto ab Adversis. Thema. Pax est optanda. Quia bellum est fugiendum. Summum bonum omnes appetunt. Quia malum omnes fugiunt. Sapiens virtutis studiosus. Quia stultitia caret & vitium fugit. Debolus non est bonus. Quia est malus. Aethiops non est albus. Quia est niger. Thomas non verà fide praeclusus est. Quia incredulus. Sancti non vivunt in carne. Quia spiritus vivunt. Cicero adversam fortunam moleste tulit. Quia prosperis animo fuit elatiori. Pii debent esse servi Iustitiae. Quia liberi facti à peccato.

Sic adversa sunt: Robur, debilitas: veritas, falsitas, vituperium: honestas, turpitudine: grave, acutum: velle: affirmare, negare: simplex, compositum: absolutum: relativum, passivum: amo, amor: alienus, suus: proprium, commune: Matth. 6. 24. Non potestis Deo servire & Mammonae. 1. Cor. 10. 21. Non potestis poculum Domini bibere, & poculum demoniorum: non potestis mensae Domini participes esse, & mensae demoniorum. 2. Cor. 6. 14. Quid est Iustitiae consortium cum injustitia? Et quae concordia Christo cum Belial? aut quae pars fidelis cum infideli? & quae consensus templi Dei cum simulachris? Joh. 6. Maeror non convertetur in gaudium. Matth. 16. Caro & sanguis non relevavit tibi, sed pater meus qui in caelo est. Horat.

— Quid mea cum pugnat sententia secum: Quod petiit, spernit; repetit quod nuper omisit. Aituat, & vitæ disconvenit ordine toto, Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis, &c.

Adversorum hi sunt CANONES.

I. Adversa se mutuo pellunt & destrunt. Sunt enim contraria, quæ in eodem genere

plurimum differunt. Sic, calor pellit frigus. Vir-
tus destruit vitium: Pax bellum, &c.

[Intellige in gradibus excellentibus. At non in re-
missis; Sic enim potest esse tepor, qui ex repressis calore & fri-
gore constat, (sed tum tepor non est contrarium adversum,
verum calori & frigori disparatum) Alias calor & frigus quã
talia, semper sibi sunt extreme adversa. Hic observa duo: I.
Quod contrarium adversum nonnunquam alterum adver-
sum dicitur augere, veluti frigus hybernium calorem ventri-
culi, non fit per se, sed per accidens, propter scilicet antiperista-
sin, ut Physici loquuntur. II. Quod adversa qualitates in
missis dicuntur temperari, non ipsa extrema per se desinunt,
adversari plurimum, sed subjectum ab illis est alteratum, ut
non amplius simplices qualitatum summosq; actus habeat,
sed potentias (altem propter misturam adverse affectorum E-
lementorum. Vide Libav. fol. 243.) Itaq;

II. Adversorum uno verè affirmato, ne-
cesse est negari alterum, & contra:

Uno adversorum negato, necesse est affir-
mari alterum. Absurdum enim est & impossi-
bile adversa per se jungete. ut, Saul est repro-
bis. Ergo non est electus. Absolon est malus.
Ergo non est bonus. Color est albus. Ergo non est
niger. Non est albus. Ergo non est niger.

[Philippus ita effert. Positã unã qualitate in gradibus
excellentibus, removeretur contraria qualitas. Re-
ciprocatio autem hujus Canonis semper procedit, si adversa
considerentur qua adversa sive extrema: Non quã refe-
runtur ad media. Sic enim sunt disparata. Itaque non V. C.
Corvus non est albus. Ergo est caeruleus, flavus, &c. Vid.
supra Disparatorum Canones.]

ELENCHUS

Adversorum committitur I. Cùm pro Adversis
ponuntur, quæ revera adversa non sunt. ut, Filius Dei
est genitus. Ergo non est aternus. Hector est fortis. Ergo
non est temperans. Sursum est Christus. Ergo non deorsum.

[Hæc

[Hæc enim non aduersa, sed diuersa sunt.]

II. Si aduersa mediata sumantur pro immediatis
ut, Aër non est frigidus. Ergo est calidus.

[Potest enim esse tepidus.]

III. Cùm in utroque Aduerso non sunt æqualis
gradus, ut, Mala opera damnant. Ergo bona saluant.

[De hoc exemplo vid. sup. c. 16. Canon. Contrariorum]

Hæc de Contrariis affirmantibus; restant Negantia.

CAPUT XVIII.

I. **C**ontraria Negantia sunt, quorum alterum ait, alterum negat idem.

[In Contrariis negantibus dua sunt affectiones. I. Affirmatio, quã significatur natura siue qualitas, quæ reuerentiã quid est, seu subiecto inhaeret. Vt virtus significat habitum bonum inclinantem ad actiones honestas; Vita significat energiam vivendi in anima. II. Negatio, quæ significat prius affirmatã vel negationem, ut non virtus, quæ alia quavis negatur, quæ virtus non est; vel Privationem, mors, quæ vitæ siue facultatis vivendi extinctionem significat. Hic observa. I. Dicitur contraria negantia Synecdochicè part. pro toto, à fortiori nimirum. II. Non sicut affirmantia definiuntur, quorum utrumque affirmat: Ita & negantia definiuntur, quorum utrumque negat. Quia 1. alterum hinc affirmat: alterum negat. Et 2. in puris negantibus non rationis usus. III. Sicut Affirmatio, ita & Negatio est Critica iudicii propria: alia Topica quæ huiusmodi Topicè negare est arguere rem non esse, siue undiquaq; in determinato subiecto. Atq; ita est simplex siue incomposita & nuda argumentorum, seu singularum notionum negatio sine compositione, complexione & dispositione axiomatis ut, Est, non est: Ens, non Ens. Petrus, non Petrus: justus, non justus: Lux, tenebræ; Vita, mors. At si conjungo hæc & dico, Petrus non est justus; axiomatis est negatio. IV. Enunciantur interdum negantia exprimentia

negatione: aliquando implicita seu occultata, cum nempe verba non habent negantem vocem. Intellectus tamen percipit.]

2. Suntq; duplicia: Contradicentia & Privantia.

[Sicut negatio vel est absoluta, quæ tollit omne ubivis quod negat; vel determinata, quæ in certo tantum subiecto negat, in quo affirmatum suam naturam inesse poterat. Ita et pro ratione negationis, negantium contrariorum species constituuntur duæ; Contradicentia, in quibus est Negatio absoluta; & Privantia, in quibus determinata. Ad illa spectat nihil negativum seu contradictorium, quod simpliciter negat esse, ita ut nec subiectum maneat, nec subiecti affectio; ad hæc Nihil privativum.]

NB:

3. Contradicentia sunt contraria negantia, quorum alterum negat ubique (& absolute.) Græcè dicuntur ἀντιφατικά.

Ubiq; negare, est ita illud quod affirmatum erat, negare, ut nulla certi naturalisq; subiecti ratio habeatur, sed negatio se ad quavis extendat, quæ non sunt, idque simpliciter in omni rerum genere, ut, *Homo, non homo; Iustus, non iustus.* Hic non homo; non iustitia, ubique negatur, quia negat hominis & iustitiæ essentiam inesse in re qualibet, quæ non fit homo vel iustitia.

[Nota 1. Contradicentia rectè inter Dissentanea ultimo loco, non primo collocantur. Sunt enim I. Contraria negantia. At negatio est posterior affirmatione. 2. Mensurantur à contrariis affirmantibus. Affirmatio enim est mensura negationis. At mensura prior est naturam mensurato. II. Differunt Privantia & Contradicentia in hoc. Quod negatio Contradicentium est absoluta, ideoq; communior & generalior. Privantium verò est determinata de illo tantum subiecto, in quo affirmatum suapte naturam inest. III. Negatio in Contradicentibus est adverbium Negandi NON, & hinc

NB:

Et huic equipollentia alia, ut, Nihil, nullus, quidam non
 in aliquibus etiam prepositio IN in compositione, ut Iustus
 non iustus, vel iniustus; Nullus homo. Omnis homo.
 Omnis homo, quidam homo non. Sic sensu negatione
 Ajo, nego; pono, tollo; construo, destruo. Aliquam
 tropicè & proverbialiter contradictoria junguntur, ut, homo
 bestialis, quasi non homo, sed bestia; æramentalis
 gnea, hoc est, non ærea, gladius ficulneus, &c. IV. In
 iudicium Adversorum & Contradictentium sic animi
 vertes: Pius & impius adversa sunt: pius non pius contra
 dicentia sunt. V. Contradictentium quedam ex æquo
 & universaliter contradicunt, ut, Omnis, Nullus, Nihil
 Vbiq;: Est, non est. Quedam non ex æquo & partem
 lariter, ut, Nihil, Nonnihil: Omnis, Quidam non: Nihil
 aliquis: ubiq;, non ubiq;. II. Quedam Contradictio
 directa, qua prima statim oppositione contradicitur, ut, Pauper,
 dives, non dives: Quedam indirecta, qua consequenter
 Homo non loquens, nec ridens, nec disciplina capax.
 III. Quedam est expressa seu explicita, ut, volo, non
 bella, non bella. Quedam implicita, cum sine expressa
 negatione consequens tollit antecedens, ut, Cadaver
 dum, lapis ligneus, corpus incorporeum. Dicitur
 Contradictio in Adjecto. VI. Ad Contradictentiam
 tur etiam argumentatio per Contrapositionem, quæ
 universali affirmativa ducitur per contrapositionem nega
 tivam à genere ad speciem; ut, Resipiscentes salvantur. Ergo
 ergo qui non salvantur, non resipiscunt. Omnis homo
 est animal. Ergo quicquid non est animal, non est ho
 mo. Item, A contrario sensu, cum subjecto & predicato
 adduntur negationes in alterâ propositione, etiam si non
 conversio, & tum V. C. quando subjectum & predicatum
 sunt paria, ut, Resipiscentes salvantur. Ergo non resipiscen
 tes non salvantur.]

Exempla inventionis
Contradictentia.

Afirmans.	_____	Negans.
Esse.	_____	Non esse.
Homo.	_____	Non homo.

Vivere.	_____	Non vivere.
Iustus.	_____	Non iustus.
Bella, puella, dives.	_____	Non bella, puella, dives.
Christum diligere.	_____	Christum non diligere
Verbum Dei audire.	_____	Verbum Dei non audire.

Hinc enunciata conficiuntur ex contradicentibus binis ejusmodi: Si mortui sunt miseri, mortui non possunt non esse. Homo non est non-homo. Si homo vivit falsum est hominem non vivere. Iustus non est non iustus. Si Fabulla est bella, puella, dives; non potest non esse bella, puella, dives. Si Christum diligit, qui precepta ejus observat, non diligit, qui non observat. Si ex Deo est, qui verbū Dei audit; ex Deo non fuerit, qui non audit.

In quæstionibus dubiis disputandis efficacissima est Contradicentium vis & usus; imprimis cum vel ad absurdum, vel ad contradictionem adversarii ratio reducitur. Sic Thema erat Attici Epicurei; Mortuos esse miseros. Illud evertit Cicero à Contradicentibus. Quia scilicet qui non sint, esse dicantur. At mortui non sint, &c. Idem Cicero disputat portentum non esse. Quia aut potuit fieri, aut non fieri. At neutrum. Sic Paulus. Iudæi non sunt amplius populus Dei; Quia vocavit Deus populum suum, qui non erat populus suus. Iudæi verbum Dei contemnent, non sunt ex Deo. Quia audientes verbum Dei tantum sunt ex Deo, non audientes verbum Dei non sunt ex Deo, Ioh. 8.

Sic Contradicentia sunt; Dico, non dico; amicus alter, non amicus alter; Dormiens, non dormiens; Bene, non bene; Et, non et; Si, non si; Aut, non aut; Va, non va; Si animal est aut homo aut bestia, non est non aut homo aut bestia; Si armis homo erectus, non est nullus erectus. Rom. 7. Non quod volo, facio bonum: Sed quod non volo, malum. 2. Cor. 1. 13. Fidelis Deus, quod sermo noster erga vos non fuit etiam & non. Nam Dei filius Iesus Christus, qui inter vos per nos predicatus est, non fuit etiam & non, sed fuit etiam in ipsa. Contradicentium sunt hi CANONES.

I. Contradicentia carent medio.

Contradicentia enim sunt omnia: & Contradictio est inter Ens & non Ens, inter quæ medium non datur.

[Intel-

[Intellige si contradictio sit completa & perfecta in rebus perfectis; In imperfectis medio admisso determinatur ex diversitate, ut quod nascitur est quod in fieri, non simpliciter est vel non est, sed quodammodo est vel non est; Cuius enim materia rei est, dum adhuc movetur, dicitur res quidem, sed non absoluta esse. Sic est & non est potentia actu. Sic ergo Contradictoria recidunt in diversa, quod per juniores notavit Libav. f. 161.]

II. Posito vel affirmato uno contradictorium, necessario tollitur vel negatur alterum
 & contra.

Negato contradictorium uno, affirmatur alterum.

Ex duobus enim contradictoriis alterum falsum esse necesse est.

Duæ contradictoria non possunt esse simul vera, & simul falsa; sed cum una vera est, altera necessario falsa est.

Ab affirmatione unius Contradictorii ad negationem alterius valet consequentia vicissim contra. ut, Deus non vult mortem peccatoris. E. falsum est Deum vel e mortem peccatoris. Deus vult omnes salvos fieri. E. falsum est Deum non velle omnes homines salvos fieri.

NB:

III. In omni contradictione 1. Idem subiectum de eodem prædicato. 2. Secundum idem. 3. Simul sive eodem respectu, & 4. Eodem tempore, affirmari aut negari debet.

Non ergo sunt Contradictoria; Homo sentit. Lapis sentit. Ergo lapis & homo sunt contradictoria. Quia dicuntur de eodem subiecto. 2. Christus est ex patribus; Christus non est ex patribus. Quia non dicuntur secundum idem. 3. Christiani sunt liberi; Christiani non sunt liberi. Quia non dicuntur eodem respectu. 4. In viam gentium ne abierit.

to in universum orbem terrarum. Quia non dicuntur de eodem tempore.

IV. Neutrum Contradictionis membrum contineri debet in altero, sive implicitè sive explicitè. Non ergo est Contradictio. Omnes homines sunt electi: Nulli homines sunt electi. Quia omnes homines esse electos, nihil est aliud, quam nullos homines esse electos. Qui enim sumit omnia, nihil eligit.

ELENCHUS

Contradicientium committitur I. Cùm contradicentia falsa pro veris ponuntur. II. Cùm apparens cõtradictio ponitur pro vera. III. Cùm alterutra contradicentium conditio canonibus explicata violatur. ut, Carilina perturbat Remp. Ergo Antonius non perturbat. Qui dicit se mentiri & verum dicit, is mentitur & non mentitur.

[Hic idem consequens, de antecedente eodem non affirmatur.]

Vir non vir, lapide non lapide, percutit avem non avem.

[Hic diversa sunt propter respectum alium.]

Purgatorium neq; est justorum, neq; damnatorum.

[Hic medium fingitur inter contradicentia, quod tamen non est.] Sequuntur Privantia.

CAPUT XIX.

I. PRIVANTIA sunt contraria negantia, quorum alterum negat in eo tantum subjecto, in quo affirmatum suapte naturâ inest.

[Philippo dicuntur privativè opposita. Nomen autem habent ab altero oppositionis termino, privatione, quod per Synecdochen speciei toti generi tribuitur. Differentia Privantium, Contradicientium & Adversorum consistit in hoc;

hoc; Contradicentia negant ubiq. Privantia verò tantum in subiecto habili & determinato. In adverbiumq. est naturale, & quidem in diversis subiectis. Sic, odor est naturalis in cygno; nigredo naturalis est in corvo. Privantibus verò alterum tantum est naturale, nempe privatio. Privatio verò nulli subiecto est naturalis. Sic, cui sit naturalis, nihil inveniri potest.]

2. Affirmatum hîc dicitur Habitus
Negatum verò Privatio.

3. Habitus est rei naturalis ad eam
& præsentia in naturali subiecto:

visus est naturalis habitus oculi: auditus: vis: vita anima: divitiæ divitis.

[*Habitus non accipitur hîc speciatim, ut vel in prædicamento Qualitatis, vel Habitus, sed in genere significat formam vel qualitatem rei quamlibet, sive sit divitiarum, sive divitiarum, sive in se per inhaerentiam, ut vita viventibus; sive per adherentiam, ut divitiarum per attributionem; ut, sustinere personam iudicis, regis. Nunquam verò pro habitu ponuntur ejus fundamenta; ut pro vita, caloris vitalis præsentia in aëre, & spiritu vite administro. Ab aliis definitur affirmativa forma in subiecto, quod privari potest.]*

4. Privatio est ejusdem habitus
eodem subiecto amissio, absentia, & extinctio. Sic, cæcitas est privatio visus in oculo: surditas auditus in aure: Mors in paupertas divitiarum.

[*Privatio aliter in Logicis consideratur ac in Physicis. Quatenus enim est vacuitas formæ alicujus jam in se habita, vel absentia formæ est, que aliquando futura est, eatenus in Physicis; Quatenus verò est absentia formæ, que fuit vel esse etiam potuit, eatenus in Logicis consideratur. Sic prior est formæ sive habitus; Logica posterior.]*

5. Estq; privatio vel totalis vel partialis.

6. Totalis est, quæ & actum & potentiam simpliciter tollit.

Dicitur aliàs Perfecta, vel Privatio simpliciter. ut, Cecus in oculo; Mors in animali, quæ & vitam & vitales operationes corrumpit.

7. Partialis est, quæ actum tantum tollit, non potentiam.

Dicitur aliàs Imperfecta; Item, secundum quid. ut, Somnus est privatio vigiliæ, quoad actum, non quoad potentiam vigilandi. Umbra & crepusculum lucis & diei.

[Hæc itaque privatio non tollit habitum totum: aut si totum, relinquit tamen potentiam regressionis. Sic pauper factus divitias recuperare potest: Miser iterum felix esse potest. Alii distinguunt inter privationem, qua est mera vacuitas sive absentia habitus; ut fatuitas est simplex sapientia & nuda evacuatio: vel cum successione contrarii, ut deliratio, qua aliquando ad insaniam adscendit. Alia est etiam insitorum per naturam, ut, Oblivio est privatio memoriae naturæ insitæ; alia foris acquisitorum, ut qui ex divite fit pauper, ex equite fit pedites, ex conjuge fit cælebs. &c.]

Exempla inventionis promiscua.

PRIVANTIA.

Habitus sive affirmatum.	Privatio sive negatum.
Vita	Mors.
Videre	Cæcum esse.
Dives	Pauper.
Patria	Exilium.
Lux	Tenebra.
Sobrius	Ebrius.
Audire	Surdum esse.
Habere	Perdere.

E quibus axiomata conficiuntur ejusmodi; *Vivens Christo mortuus est mundo. Si Appius cæcus, non videt. Divites honorantur, pauperes contemnantur. In exilio actus non degit in patria. In tenebris degens non videt lucem. Qui ebrius est, sobrius esse nequit. Surdus varietatem cum audire nequit. Quas divitias luxuriosus perdidit, non habet.*

Adhibentur eadem pro argumento tertio in probandis Quæstionibus dubiis ab habitu ad arguendam privationem. *Paulus mortuus est mundo. Quia non vivit Christo. Cicero etiam Roma ejectus in exilium non abiit. Quia omne solum forti patria. Appius est cæcus. Quia non videt. Lazarus est pauper. Quia non est dives. Pauperes contemnantur. Quia divites honorantur.*

Vicissim à privatione ad arguendum habitum. *Paulus vivit Christo. Quia mortuus est mundo. Omne solum forti patria. Quia nullum ei exilium intendi potest. Appius non videt. Quia est cæcus. Lazarus non est dives. Quia est pauper. Divites honorantur. Quia pauperes contemnantur.*

Sic privantia sunt. *Loqui, tacere; amens, intelligens; Peritus, Imperitus; claudus, ambulans; valens, agrotans; Plenum, vacuum; illuminatum, opacum. 1. Joh. 1. 5. Deus lux est & tenebræ non sunt in eo. Johan. 8. 12. Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. 2. Tim. 1. 10. Christus mortem abolevit, & vitam in lucem produxit. Luc. 1. 20. Tacebis, nec loqui poteris ad eum usque diem, quæ hæc sient. Si non est honestum esurire, nec edere erit. Horat.*

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum?

Semper eris pauper, si pauper es, Æmiliane.

Dantur opes nullis nunc nisi divitibus.

Privantium sunt hi CANONES.

I. Si privantium est unum; non erit alterum.

Posito vel affirmato habitu, tollitur & negatur privatio: & contra.

Posita vel affirmata privatione, tollitur vel negatur

negatur habitus: & contra. ut: Visu præditus est. Ergo non est cæcus. Cæcus est. Ergo visu caret. Visu caret. Ergo cæcus est. Cæcitas sublata est. Ergo visus redditus est.

[Semper procedit Cæxon in privantibus immediatis. At in mediatis non item. Possunt enim in gradibus remissis privantia esse simul, certotamen ordine: ut in loco caliginoso parum lucis & aliqua tenebra simul sunt, nempe in crepusculo.]

II. Habitus est naturâ & dignitate prior privatione, sive actu sive potentia. Itaq;

Privatio præsupponit habitum, ut, Si Ap-
pius cæcus est, habuerit prius visum necesse est.

[Intellige de privatione Logica: non Physica. Hac enim prior est formâ. Que pertinet & ha Regula ICTorum. Non videtur rem amittere, cujus propria non fuit: & Non videtur defuisse, qui nunquam fuit. Non ergo potuisti amittere cornua, si non habuisti. Non potuisti obli-
visci eruitionis, quando non habuisti. Habitus aliâs prior est, quia est forma, & res positiva, & Ens, &c.]

III. Habitus & privatio sunt circa idem subjectum; ut, Animal competit visus. Ergo etiam non nisi animali cæcitas tribuitur.

[Itaque lapis non rectè dicitur cæcus, & piscis mutus, quia naturaliter neque illi visus, neque huic auditus competit.]

IV. Privatio (cùm per se nihil sit, & non Ens, sive mera vacuitas, & absentia habitus) nec qualitates habet nec effecta.

[Accipit autem ex modo considerationis. Atque ita sit aliquod Ens rationis. Definitur enim, distinguitur, consideratur.]

V. Privatio non tribuitur Subjecto, nisi quo tempore habitum obtinere per naturam

determinatum est. Sic canis ante nonum diem non recte dicitur cecus. Infans non recte dicitur edentulus.

VI. Privatio non incurrit in sensum.

[Nisi per accidens & secundario, quatenus enim quod tollit.]

VII. Privatio (totalis, perfecta) est prae naturam.

[Non imperfecta, simpliciter. Sic somnus, quo minus resciuntur animalia, non est prae naturam.]

VIII. A privatione (totali) ad habitum non datur naturaliter regressus. Qui ergo cecus est, non potest per naturam iterum fieri cecus.

[Excipe restitutionem miraculosam. Ita Christus multis visum restituit; Et singularem. Ita hircus excacatus peculiari herba sibi visum restituere Medici dicunt. At in privatione imperfecta sive partiali regressus potest.]

ELENCHUS

Privantium committitur I. Cum privantia nuntur, quae revera privantia non sunt. ut, Piffatur mutus (Metaphoricè.) Ergo aliquando loqui potest. Paries non videt. Ergo est cecus. Socrates mortuus non sanus. Ergo aeger.

[Huc pertinet & ista cornuta argumentatio. Quicquid non amisisti habes. Cornua non amisisti. Ergo cornua habes. Divitias non amisisti. Ergo divitias habes. vide Canon. 2.]

II. Cum totalis privatio ponitur pro partiali. Corpus nostrum est extinctus cinis, & spiritus ut cinis diffunditur, Sap. 2. Ergo nullus vivet.

III. Cum attributiones privantium non recte commodantur, ut: Visus est à Deo. Ergo cecus ac non

Deo. N.V.C. Eadem enim causa remota potest esse habitus & privatio.

Adhuc de argumentis simplicibus : Sequitur de comparatis.

CAPUT XX.

I. Comparata sunt argumenta prima, quæ inter se comparantur (seu, quæ ad invicem in aliquo conferuntur.)

[Comparata à comparando nomen habent. Comparare autem vocant res inter se adhibere, sic ut consideretur quomodo se habeant quali & quanto. In genere igitur comparata dicuntur ea argumenta, quæ ex comparatione nascuntur. Dum enim res in aliquo conferuntur, quæ hinc existit, notio sive ratio dicitur argumentum comparatum, seu, ex comparatione existens. Affectio autem inter ea, quæ comparantur, dicitur comparatio : quæ est comparationum in aliquo mutua habitudo. Differt autem comparatio Logica à Grammatica : Hæc enim est nominis tantum seu vocum; vel species dictionis excessum significans ad alterum relatum. Illa verò est æstis sive habitudo comparati ad aliud comparatum. Sunt verò comparata argumenta prima, quia sua sunt originis. Arguendi enim vis & principium à priori non dependet aut oritur; verum naturam habent & propriam quandam inter se affectionem aliunde non acceptam. Sicut ergo Consentanea & Dissentanea argumenta prima sunt, quia consensionem & dissensionem ex prioribus non trahunt : Ita & Comparata prima sunt, quia Comparationis affectionem è prioribus aliis non desumunt. Quamquam enim comparationes desumuntur è causis, subjectis, adjunctis, dissentaneis, &c. à subjectis tamen Comparationis, sive ab iis quæ comparantur non recte infertur origo, aliàs etiam adversa forent orta, quia nonnunquam sunt causa, adjuncta, &c. Consentanea igitur & Dissentanea, quia qualitate aut quantitate conferri possunt, secundario huc referuntur, nec considerantur ut causa, ut effectum, &c. sed ut causa qualis, vel quanta, &c.]

2. Affectiones generales comparatorum hæ sunt.

3. I. est: Comparata aliquando breui contracta; forma enunciantur: quando explicata & plena: Vnde comparatio vel est implicita brevis seu contracta: vel explicata seu plena.

4. Contracta comparatio est, quando notis brevibus indicatur, partibusque volutis contrahitur: ut, *homo bullæ levibus ventis*.

5. Eaque interdum vel uno verbo indicatur: ut, *Ficulneus, stramineus, mantinus*: Interdum pluribus; ut, *stramineum argumentum: frons adamantina: rosa similis rosa; equus instar montis*.

6. Explicata seu plena est, quando partibus suis plenius distinguitur & explicatur.

7. Partes ejus duæ sunt: Antecedens, quæ dicitur *ἄνωθεν*, seu propositio: Consequens, quæ dicitur *ἰσχυρισμός*, seu Redditio.

8. Protasis est prior comparationis plenæ pars, quæ posteriorem arguit.

9. Apodosis est posterior comparationis plenæ pars, quæ arguitur.

Sicut *bullæ* velociter evanescit : hæc protasis est.
Ita & homo velociter evanescit : Hæc apodosis
est. Sicut *Luna* mutatur : protas. Ita & *stultus* :
apodosis.

[Nota, interdum Apodosis dissimulatur & tacitè subin-
telligenda relinquitur, ut in illo Virgiliano :

Nec sic immissis aurigæ undantia loris

Conculsere jugis, pronique in verba pendent.

Intellige, quàm socii *Aneæ* in pugna navali procur-
runt.]

10. Explicata comparatio est vel
Continua vel Disjuncta.

11. Continua est, quæ tribus termi-
nis continuè cohæret. ut, *Sicut palma*
floret, ita & justus. Termini hîc sunt tres :

1. palma. 2. florere. 3. justus.

[In continuâ comparatione quasi gradatim ex primo ter-
mino ad secundum ; & ex secundo ad tertium similiter pro-
ceditur ita tamen ut secundus sustineat vicem duorum : Con-

sequens scilicet in Propositione ; & Antecedentis in Reddi-
tione, hoc modo. Sicut palma floret, ita floret & justus.

Vnde sic ut eadem sit ratio secundi ad tertium, quæ est primi
ad secundum. Dicitur continua, quia extrema in medio
sunt utrum.]

12. Disjuncta est, quæ quatuor ter-
minis disjunctè explicatur (quorum duo
sunt in propositione, duo in Redditiōe, ut :

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est experienda fides.

Hic termini sunt quatuor ; Duo in propositione, 1.
aurum, 2. ejusdem in igne probatio. Duo item in Reddi-
tione, 1. fidi amici. 2. eorundem in rebus dubiis experi-
mentum.

13. Affectio II. Comparata ipsa
parationis naturâ sunt æquè inter
nota: non quidem ex rerum com
ratarum naturâ, verùm è ratione Co
parationis, in qua conferuntur:
Si hominem cum bulla conferas in vanitate,
mitis par & equalis notitia fuerit. non quidem
ex hominis & bullæ naturâ, verùm è vani
ratione, in quâ conferuntur, quæ utrobique
lis est.

[Quia in comparatis instituitur collatio inter duo,
 rum alterum notum vel notius, alterum ignotum vel
 tius eo ipso, ut utrumque fiat æquè notum, aut saltem po
 taram comparationis fieri debeat. Si enim non sit, non
 comparationis, sed alterius alicuius impedimenti eveni
 puta, cum comparatio non legitime fuerit adhibita &
 cata. Semper ergo Comparata sunt æquè nota, si
 No: citer & naturâ, sive quoad intellectum: alterum
 altero notius nobis, sive quoad sensum nostrum. Et
 vult Ramus dum addit: tamen si alterum altero
 esse possit notius. Nota unum. In dissentaneis etiam
 equalis notitia, sed quæ existit ex rerum ipsarum naturâ,
 qualis autem notitia comparatorum non ex rebus ipsis
 rum saltem comparatione oritur.]

14. Affectio III. Comparata ficta
comparationis etiam arguunt & fidei
faciunt) hoc est, verorum comparatorum
vim habent.) sic, fabula & apologi arguunt,
declarant & illustrant vi compari
tionis, ac vera.

[Dicovi comparationis: non rerum ipsarum natu
 râ. Extra enim comparationem mendacii speciem habet.
 ut cum dico: Superbè à Deo puniuntur: & illud probat]

Exemplo ficto Icaro, qui à Deo punitus est. Hic licet factum Icaro fictum sit, nihilominus tamen vi comparationis arguit. Proprie autem hac affectio solis comparatis competit; in argumentis reliquis, ficta fidem nequaquam faciunt: cum ex falso verum probari non possit.]

15. Affectio IV. Comparata convenire debent in uno tertio, quod ipsis commune est. debent usari circa idem genus et utriusque

16. Tertium illud Comparationis est res illa, in qua duo comparantur sive conferuntur. ut, Apostoli & Evangelista quantur in pietate. Hic duo sunt argumenta: Apostoli scilicet & Evangelista. Tertium comparationis, in quo conferuntur, est Pietas. Sic Adamus & Abel aequè sunt Deo grati: Abrahamus & Lothus sunt aequales aetate: Iustus instar palmae florebit, &c.

[Dico Duo: Licet enim in comparationem res plures veniant, affectio tamen comparata simplex inter duos terminos arguentem & argutum comparatè manet. Nam plurium similes rationes in unum coeunt & stant pro una. Sic licet duo aut quatuor termini in comparationibus plenis collocentur, isti tamen non numerantur, sed rationes, quae ex collatione terminorum in quantitate vel qualitate resultant.]

CAPUT XX.

Tabella comparatorum.

Comparata sunt vel	Quantitate	Paria.	{	Majora.
		Imparia.		Minora.
	Qualitate	Similia.	{	
		Dissimilia.		

I. Com-

1. Comparata sunt vel in Quantitate, vel Qualitate.

2. Comparata in Quantitate qua ratione quantitatis comparantur.

3. Quantitas est, quæ res comparatae quantæ dicuntur; id est, tantæ res, vel non tantæ & impares.

[De Quantitate agit Mathematicus, sed quæ rationem & continuitatem: etiam Physicus, sed quæ materia immersa: etiam Logicus, sed quoad omnia non entis est: seu; quæ res comparata in qualitate vel non tantæ dicuntur. Non igitur tantum est in ordine & numero, vel in rebus corporeis & materiis, iam in qualitatibus ratione. Itaque si etiam de facultatibus & adjunctarum qualitatibus efficacia, præstantia, ordine, tempore, loco, celeritate, &c. agatur, hic tantæ, ordinis, temporis, &c. est illa comparata quæ. Sic cum dico: Aristoteles & Plato æquæ docti. Hæctor & Achilles in fortitudine pares sunt. Hic Aristoteles & Plato æquæ docti: Hæctor & Achilles in fortitudine pares sunt. Hic Aristoteles & Plato æquæ docti, cuius dignitas in utroque par est. Item comparata quantitas non est physica, sed moralis & fortitudo Physicæ quantitas non est, cum sit reum quid: neque Mathematica (non enim est mensurabilis,) sed Logica.]

4. Est quæ vel Parium vel Imparium.

5. PARIÆ sunt argumenta comparata, quorum quantitas una (æqualitas) eadem est: Hoc est, in quibus quantitas comparantur, neque intensior, neque inferior, sed quanta in uno, tanta etiam in altero est. ut, Si stultus cum lunâ sit conferendus, inconstantia quantitate: si ea tanta est in uno, quanto magis non est in altero.

Quanta in luna, argumenta paria fuerint.
 [Quidam par & impar proprie dicunt esse numerorum:
 sed in Logicis generalem sensum obtinent. Interdum etiam
 in significatione laxâ pro simili & dissimili usurpantur: Sed per
 aetate achresin & sensu saltem Grammatico. Strictè & Logicè
 Quantitas tantum est parium & imparium: Qualitas tan-
 tum similitum & dissimilium.]

6. Argumētum igitur paris est, cū
 par arguitur à pari.

7. Notæ comparationis parium cō-
 tractæ sunt, *par, pariter, æquale, æquare, æ-*
quus, æquè, æqualiter: Item, negationes
 imparium. ut, *non impar, haud dispar, non*
æquale, nec maius, nec minus, non latius,
et angustius, &c.

Comparationis verò parium expli-
 citæ sunt hæ: *Idem quod; tam quàm; tam-*
quandiu; tantum quantum; tanti quan-
to; tantò quanto; tot quot; tantopere quan-
to; toties quoties; tam ac; æquè ac; non
magis non minus, &c.

Exempla inventionis.

Impar	Comparat.	Tertium.	Paria.	
Umbra	—	levitas	—	ventus,
Abrahamus	—	peccatum	—	Lothus,
Petrus	—	Apostolatus	—	Paulus,
Elementum	—	elementum	—	aqua,
Evanescentia	—	evanescentia	—	fumus,
Scientia	—	scientia	—	Aristoteles,

E quibus axiomata conficiuntur ejusmodi. *Umbra*
reuse par levibus ventis. Abrahamo & Lotho pariter
paratum inest. Apostolatus Petri æquat se Apostolatus
Pauli,

Pauli. Ignis tam elementum est quàm aqua. Homo
ac fumus evanescit. Platonis scientia æqualis est
felis.

Eadem Syllogisticè argumento tertio à patie
tantur. Thema: Umbra Creuse apprehendi non
Quia par est levibus ventis. Nulla est inter Abra
& Lothum respectu primæva originis differentia. Qu
riter eis peccatum inest. Petrus non est preferendus
Quia Pauli Apostolatus æquat se Apostolatus Petri
licet circumducere sororem in uxorem. Quia idem
& reliquis Apostolis licet.

Exempla alia. Patris, Filii & Spiritus Sancti
divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas. Symb. Ath.
1. Cor. 11. 5. Existimo me non abfuisse ab Apostolo
lentibus, hoc est, non inferiorem fuisse (hic negatur
Rom. 3. 9. Nullo modo præcellimus gentes (hic
tur majus.) Et cantare pares & respondere parati.
Studia doctrinæ pariter cum atate crescunt. Cic. Hel
ac pecus. Cic. Et nunc æquali tecum pubesceret
Sement tuum pulveri terre adæquabo, ut id qui natus
possit, idem possit & pulverem numerare, Genes. 13.
tam ficti praviq; tenax, quàm nuntia veri. Virg. Pa
tem municipum tantidem, quanti fidem suam fecerit
Omne animi vitium tantò conspectius in se crimen
quantò major, qui peccat, habetur, Juvenal. Tu ut
sti tantum quantum quis fuge, Plaut. Ego tandi
sco, quandiu ad te scribo, Cic. Tot mala sum passus
in æthere sidera lucent, Ovid. &c.

Interdum tamen similitum notæ pro parium
muntur. ut: Sic Deus dilexit mundum, id est, tam
toperè. Sit tibi velut publicanus & Ethnicus, Mat
ubi velut ponitur pro pariter. Interdum notæ plu
mittuntur: ut, cessante officio cessat & beneficium.
ego non curo tuum, ne cura meum.

Observa hoc loco. I. Si bis bina contraria
tur, comparatio parium fuerit. Bina enim contraria
rationem ad alia bina habent. ut, Si licet inimicum
sare, licebit & amicum defendere. Si dives ubiq;
norabitur, pauper ubiq; despicietur.

[Illatio hac à pari procedit. Quia Contraria sunt Contrariorum consequentia.]

II. Tractatio etiam parium fuerit, quando provocati & lacerati par pari reponimus. Vulgò dicitur Regeftio, quando questionem questione solvimus. Sic Matth. 21. 23. dicunt Pharisei ad Christum, quâ potestate ista facis & Christus par pari referens regerit. Interrogabo & ego vos vicissim; Baptismus Johannis eratne è cœlo, an ab hominibus? Respondent illi nescire se. Regerit Christus; at nec ego dicam, qua potestate ista faciam.

[Huc pertinet concertatio pastorum apud Virgil. Eclog. 3. ubi Damata ait. Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo - tres pateat cœli spatium non amplius ulnas. Regerit Menalcas. Dic quibus in terris inscripti nominaregum - nascantur flores, & Phyllida folus habeto. In his & similibus non est syllogistica conclusio, sed axiomatice dispositio paria inter se equali ratione & diffinitione confugunt.] Parium sunt hi CANONES.

I. Quicquid de uno parium affirmatur vel negatur, id similiter de altero affirmatur vel negatur:

Quicquid valet in re pari, valet etiam in re compari.

Nam

De paribus idem est iudicium.

Parium eadem est ratio.

ut:

Iraëlita propter idololatriam aliâq; peccata graviter a Deo puniti sunt. Ergo & nos pari ratione graviter puniemur. Tutor debet fidem pupillo. Ergo & curator.

II. Cui convenit unum parium, eidem & alterum convenire probabile est: & contra, ut: Mendacio ille delectatur. Ergo & furto. Viro sapienti convenit incessus tardus. Ergo & Oratio tarda.

[Dico

[Dico probabiliter, non necessario. Quia interdum
ter evenire potest.]

III. Paria paribus conveniunt. ut, Si
di magistri summam discipulorum curam gerunt,
etiam Episcopi suarum ovium gerent. Si Dominus
esurienti in casu necessitatis licuit vesci panem
propositionis. Etiam discipulis Christi licuit
Sabbathi vellere spicas ad sedandam famem.

IV. Si duo conveniunt eidem paria sunt.

Vel:

Quæ conveniunt in aliquo tertio, inter
conveniunt; ut, Martialis & Maximus
aptant æque alienas cœnas & eunt salutatum.
ergo sunt pares.

[Intellige: quæ sunt paria, quatenus conveniunt
in rebus est. Non igitur valet consequentia. Turca
mundum à Deo conditum & mortuos resurrecturos
credunt Christiani. Ergo & Turca sunt Christiani.
quæ in aliquo tertio conveniunt, non statim
omnia in reliquis convenire necesse est. Sed saltem
cætera sint paria, & nihil, quod imparitatem
intercedat.]

ELENCHUS

Parium committitur, quando ea pro paribus
nuntur, quæ tamen paria non sunt: ut, Israëlitæ
sunt Ægyptiis vasa aurea & argentea. Ergo & nobis
licet. Abraham immolavit filium. Ergo & recte fecerunt
dei immolantes filios suos in Moloch.

[Dispar enim omnino ratio est. Israëlitæ de
Ægyptiorum, itemq; Abrahamus de immolando
filio, habuerunt peculiare mandatum Dei.]

Sic, Moses interfecit Ægyptium, Petrus Ananiam,
& alii ministri Ecclesie impoenitentes interficere debent.

[Dispar est ratio. Quia Moses & Petrus fecerunt
singulari impetu & motu Spiritus Sancti.]

CAPUT XXII.

I. IMPARIA sunt argumenta comparata, quorum quantitas non est una (aqualis sive eadem, nec tanta in uno, quanta in altero.) ut, Si aurum cum argento conferas in bonitate, quantitas ejus inequalis fuerit: major enim & elatior in auro, minor & remissior in argento est. Aurum igitur & argentum imparia sunt. Horum hic est Generalis

CANON.

Imparia non variant speciem: & multò minus genus, ut: Calor intensus & remissus: Fides languida & firma, licet differant intentione graduum, specie tamen & genere conveniunt.

2. Suntq; vel Majora vel Minora.

3. MAJORA sunt argumenta imparia, quorum quantitas (in comparatione) excedit (major est.)

4. Argumentum ergò majoris est, quando majus arguit minus.

5. Notæ Majorum sunt hæc. 1. Non solum, sed etiam: plus, quàm: malo hoc, quàm illud. 2. Comparativi & superlativi excessum significantes, ut: doctior, illustrius, majus, dignius. 3. Verba significantia comparationem, ut: Vinco, supero, excello, præsto, antecello, supra, ultra, & similia.

lia. 4. Negatio minoris, ut: non inferior
non minus excellens, nulli secundus, non
in mo loco, & si quæ sunt formæ alia,

Exempla inventionis.

Majus	Tert. Compar.	Minus.
Anima	→ præstantia	← corpus.
Homo	→ ali & vestiri	← volucres cœli, &
Christus	→ majoritas	← discipuli.
Virtus	→ excellentia	← divitiæ.
Orator bonus		← rabula loquax.
Sapientia	→ Spretio	← simulatio prudentiæ.

Ea axiomaticè sic enuntiantur: Anima est præ-
tior corpore. Christus major est discipulis suis. Si Do-
lucres cœli & lilia campi alit & vestit, quanto magis
nes? Virtus excellentior est divitiis. Spretitur non
verbosa simulatio prudentiæ, sed etiam ipsa veritas
sapientiæ: Nec rabula solùm loquax, sed & orator bonus
Quæ-
minori
Ergo m
III.
detur,
detur.

Sic & disputantur Quæstiones dubiæ, arguuntur
tertio sumpto a Majori ad arguendum Minus
corpori nostro necessaria dabit. Quia dedit nobis & nos
Apostoli patienter ferre debent crucem & perfectam
Quia Christus ipsorum Magister & Dominus eandem
patienter tulit. Non mirum est verbosam prudenti-
lationem & rabulas sperni. Quia ipsa rerum Domini
pientia & Orator bonus spernuntur. Divitiæ sola
ciunt ad beatè vivendum. Quia nec virtus seipsa
est ad beatè vivendum

Sic. Si terrena vobis dixi & non creditis, quomodo
eam cœlestia credetis? Joh. 3. 12. Si Deus naturam
non pepercit: vide ne tibi quoque non parcat, Rom. 1.
Si justus vix servatur: impius & peccator ubi com-
1. Pet. 4. 18. Non solum gloriæmur sub spe gloria Do-
rum etiam afflictionibus, Rom. 5. 3. Si ipsum patrem
zebus nominarunt, multò magis domesticos, Mat. 23.
Hector hic nihil effecerit. Ergo multò minus de-
Senex. O passi graviora dabit Deus his quoque finem

*Satrapes si fiet amator, nunquam sufferre sumptus ejus queat. Nedum tu possis, Terent. &c. Majorum sunt hi CA-
NONES.]*

I. Si Majus est, etiam minus est: *Vel:*

Posito Majore: ponitur Minus: ut, Chri-
stus pro nobis mortuus est, cum adhuc inimici
ejus essemus. Ergo sanguine ejus justificati mul-
tò magis servabimur. Itaq;

II. Si id inest, quod majus est, multò magis
id inerit, quod minus est. ut, potest portare bo-
vem. Ergo multò magis infantem. *Sen:*

Quod valet in re majori, valebit etiam in
minori. ut, Christum nominarunt Beelzebub.
Ergo multò magis domesticos.

III. Si id non inest, quod magis inesse vi-
detur, nec illud inerit, quod minus inesse vi-
detur. ut, Justus vix salvabitur. Ergò multò
minus impius.

[Valet hac Regula in his quæ gradibus distinguun-
tur in eodem subjecto, cui inesse natura, vel certa or-
dinatione debeant. Si ne calefacit quidem ignis, mul-
tò minus urit. In voluntariis parvam vim habet, & in
naturalibus mutatâ dispositione & facultate: ut, ne
vermem quidem gignit ignea facultas. Ergò multò minus
cinerem, &c.]

ELENCHUS

Majoram committitur, cum majora ponuntur, quæ
tamen revera majora non sunt, ut: Si Alexander non
bene potuit pingere. Ergò nec Apelles potuit. Ille enim Apelle
major fuit.

[Falsum est, quia Alexander tantum major fuit po-
tentia & opibus, non arte pingendi.]
Ecclesia (Pontif. Romano) jus est in spiritualia. Ergò &
temporalia, reges, dominia, imperia, &c.

[Sumitur hîc majus secundum quid, & non
 nò. Spiritualia quidem Ecclesiæ primùm sunt
 missa, sed non secularia: quia Ecclesia non
 mundo.] Cic. pro

Deus Davidi condonavit adulterium & homicidium
 multò magis furtum furi communi condonandum
 [Pœnitenti Davidi remittit Deus majora: im-
 zenti ne minima remittuntur. Valeret ergò
 ri illatio, si cetera etiam se pariter haberent.]

CAPUT XXIII.

I. **M**INORA sunt argumenta
 ria, quorum quantitas (in
 paratione) exceditur (minor
 est.)

2. Argumentum ergò minor
 quando minus arguit majus.

3. Notæ minorum sunt I. **N**
 lum, sed ne: non hoc, sed illud: potius
 quam illud: cum, tum: vix: vel satius.

II. Comparatio Grammatica,
 do positivus ponitur juxta compa-
 vum: vel comparativus juxta super-
 tivum. III. Voces imminuentes
 ut, leviculus, levior, vilior. IV. Neg-
 parium & majorum, iis enim ne-
 minus intelligitur.

[Interdum verbis Minora indicantur, ut lob. 28.
 mas præponderat sapientia. Præferre salutem
 suis commodis, Cic. pro Pomp. Interdum nulla
 quam sa-
 satius tr-
 Otium c-

d, & non
mum sunt
a non est
Cic. pro Marc.]

Exempla inventionis

Minus arguit. Tert. Compar. Majus arguitur.
Corpus ————— prastantia ————— Anima.
Lilium ————— dignitas ————— Homo.
Alieni ————— amor ————— Fratres.
Tyranni crudeles — savitia ————— Maledicus.

Axiomaticè hæc enuntiantur ita: *Anima est corpo-
re prastantior. Lilium multum cedit homini. Fratres sunt
chariores alienis. Maledicus est savior crudelissimis Tyrannis.*

Similiter disputantur argumento tertio ducto a
Minori ad arguendum Majus. *Animam Deus serva-
vit. Quia corpus servat. Homini Deus de victu & amictu
prospiciet. Quia lilia vestit, & volucres cæli alit. Fratres in-
viseria constituti, non sunt deserendi. Quia alieni deserendi
non sunt. Maledicus est omnium pessimus. Quia crudelissi-
mus Tyrannis savior.*

Sic. Si terrena dixi vobis & non creditis, quomodo si cæle-
stia dixerò vobis, credetis, Johan. 3. 12. Posside sapientiam,
quia auro est melior: & acquire prudentiam, quia pretio-
rior argento, Proverb. 16. 16. Nunquid mulier oblivisci po-
test infantem suum, ut non misereatur filii uteri sui? & si illa
oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui, Esa. 49. 14. Vi-
lius argentum est auro, virtutibus aurum. Horat. Non sunt
paræ afflictiones præsentis temporis gloria, quæ revelabitur
nobis, Rom. 8. Omnes Icti Romani cum S. Sulpitio non
sunt conferendi, Cic. Phil. 9. Nemo non modò Romæ,
sed ne ullo Italia angulo oppressus are alieno fuit, quem non
ad incredibile sceleris foedus ascivit, Cic. Catil. 2. Hæc vir-
tutum genera non solum in moribus nostris, sed vix jam in
libris reperiuntur, Idem. Nullius vestrum vel pilus ex ca-
pite cadet, Actor. 27. 34. Eam plagam potius accipiam,
quàm fato omnia fieri comprobem, Cic. de fat. Nonne fuit
fastius tristes Amaryllidis iras. Atque superba pati fastidia?
Optimum cum omnibus bonis utile est, tum præcipuè mihi,

Cicer. Philip. 3. Iro pauperior: Craso ditior: A
lior. Facinus est vincere civem Romanum: scelus
rare: parricidium necare: quid dicam in cruce[m] tolli
cero Verr. 7. (Hic gradatio est Minorum,) Sc.
rum sunt hi CANONES.

I. Si minus non sit, nec majus erit. ut,
minus Testamentum non licet violare. E.
minus Dei Testamentum violandum erit.

II. Si id non inest quod minus est,
minus id inerit, quod majus est. ut, Famulus
non potest regere. Ergo multo minus Remo
sam.

Quod valet in re minori, valet etiam
majori. ut, Non decet adversus parentes
inacem esse. Ergo multo minus adversus Deum

III. Si id inest, quod minus inesse videtur
& illud inerit, quod magis inesse videtur.
Sabbatho licet servare bovem. Ergo multo
hominem. Pluris est testis oculatus unus
decem auriti, Plaur.

ELENCHUS

MINORUM committitur, cum non minor
quam minora sumuntur: ut, Si vicola possunt
Ergo multo magis asini. Si puer potest recitare Ge-
ticam. Ergo multo magis senex. Pueri & publicani
sunt Deo. Ergo multo magis Pharisei & Cardinales.

[Elenchus Minorum est, Quia hic partim
ordo immutatur, partim collatio e[st] diverso
rum genere sumitur.]

[Observa obiter Imparia aliter ab Aristotelicis
Ramus proponi & tractari. Aristotelici in imparibus
majorem & minorem probabilitatem respiciunt, ex
Majus vel minus eliciunt. Majus igitur ipsis illud
Quod majorem suae probabilitatis rationem

Gen, ut Philippus loquitur, quod magis inesse videtur, & ta-
 men non inest. II. Hujus notam in conclusione esse
 dicunt, Multo minus. III. A majori ad minus tantum
 duci argumenta Negativa asserunt. Minus ipsis est
 I. quod minus videtur esse probabile & credibile, mi-
 nus certum, creditu difficilius, seu ut Philipp. dicit, quod mi-
 nus inesse videtur, & tamen inest. II. Notam ejus esse di-
 cunt, Multo magis. III. A Minori ad majus tantum
 affirmativa duci argumenta ut, Questio sit, an sciat ho-
mo novissimum diem? Neg. à Majori, Filius hominis nescit
de die illo. Ergo multo minus homo alius. Sic; Pater vi Sena-
 tus Consulti Macedon. non tenetur solvere pecuniam mutuo
 datam filio sine mandato. Ergo multo minus eam quam alea
 perdidit. Vicissim: Questio sit, An Deus curet homines
& aliat? Affirm. à Minori. Deus curat & aliat boves, &
alites, & lilia campi. Ergo multo magis curat & aliat homines.
Passerculus non cadit absque voluntate Dei. Ergo multo ma-
 gis homo non cadet absque voluntate Dei. At Ramei in
Imparibus non rei probabilitatem impari, sed rem ipsam
ejusdemq; veritatem, majorem præstantiam & dignitatem
considerant. Ideo, ipsis I. Majus est, cujus major est di-
gnitas, præstantia aut pondus. Minus verò, cujus est
 minor dignitas & præstantia. II. Notas istas pro di-
 versitate illationis promiscuè cum in Majoribus tum in
 Minoribus adhibent. III. A Majori ad minus affir-
mativa: & vicissim, à Minori ad majus negativa duci
argumenta volunt. Sit Questio: An Deus nobis velit da-
re alimenta. Aff. Deus dedit nobis animam. Ergo dabit
 alimenta. Similiter: Deus naturalibus ramis non peper-
it. Ergo multo minus insititius. Si patrem nominarunt
 Beelzebub. Ergo multo magis domesticos. Hic argumen-
 tum est à Majori affirm. Quia anima: naturales rami:
pater: præstantiora sunt quam corpus: rami insititii: dome-
stici: vicissim contra: Filios familias non licet sine consen-
su parentis aliquid alienare de bonis. Ergo multo minus lice-
 bit ab alienare scriptum per contractum matrimonii. Si ter-
 restria non creantur. Ergo multo minus cœlestia. Si saxa &
 bestia tanta atrocitate moriuntur. Ergo multo magis homi-
 nes.

nes. Hic argumentum est à Minori & quidem negativ. Quia minus est abalienare de bonis, quàm terrestria credere, quàm cœlestia: bestias moveri, quàm mines. Atque sic Rami sententia veritati magis videtur sententia. Quamquam in usu conferendi perinde sit, Aristotelem, vel Ramum sequi mavelis, cum utriusque argumenti apud utrumque pro diverso respectu diversa commodatio.]

Sic fuerunt comparata in Quantitate; restant quæ sunt in Qualitate.

CAPUT XXIV.

1. Comparata in Qualitate sunt, Qualitatis ratione comparantur.

2. Qualitas est, quâ res comparatæ dicuntur, hoc est, eodem modo affecta, vel non affecta ad eandem rem.

[Qualitas accipitur hic non physicè, pro energia tanquam instrumento naturaliter res Physicæ agunt. calefaciendi, facultas videndi in oculo, audiendi in auribus, &c. neque Prædicamentaliter, sed sicut in philosophia, pressius quatuor saltem istis speciebus Habitui, potentie naturali, affectui & figura assignatur. Sed generaliter quavis affectione & facultate cujuscvis rei, ex quâ collata facta quavis res vel talis, vel non talis, similis vel dissimilis dici potest.]

3. Est quæ vel Similium vel Dissimilium.

4. SIMILIA sunt argumenta Comparata, quorum qualitas est eadem, vel dissimilis qualitatis affectio.)

Sic si justus cum palma sit conferendus in rebus

rescentia qualitate: quia ea talis est in iusto, qualis in palma, argumenta similia sunt. Convenientia verò & affectio inter hac duo similitudo dicitur. Alio verò nomine etiam proportio & Analogia: Similia verò Proportionalia & Analogica dicuntur.

[Hinc alii distinguunt similitudinem in similitudinem Proportionis, quam nos brevem & contractam nominamus: & similitudinem Analogicam, quam nos explicatam dicimus; eamq; in Continuum & Disjunctam dividimus. Definitiones earundem desumi possunt ex affectione generali comparatorum prima, sup. cap. 20. proposita.]

5. Notæ Similitudinis uno verbo contractæ sunt I. Similis effigies (imago, similitudo, typus, character (icon) more (modo, in modum, ritu) instar, tanquam, quasi, velut, veluti, sic, sicuti, ut, uti, ceu, quemadmodum. II. Negatio dissimilitudinis; non dissimilis, haud secus, haud aliter. III. Verba similitudinem indicantia; ut, refero: represento: imitor: æmulo: speciem exhibeo: appareo, &c.

Exempla Inventionis Similitudinis

Similia.	contractæ.	Similia.
Iustus	Tert. compar.	Palma.
Homo	Vigor	Bulla.
Stultus	Fragilitas	Luna.
Impius	mutabilitas	gluma.
	dissipatio	

Hinc axiomata uno verbo conclusa sive simplicia.
 Iustus instar palma virescit. Homo instar bullæ fragilis.
 L 3 Stul-

Stultus, ut Luna mutatur. Impius non secus ac gluma spatatur.

Sic: Iustus sicut Cedrus Libani crescit, Psal. 92. D. *bolus circumit* tanquam leo rugiens, 1. Petr. 5. Os *br* rosq; Deo similis, Virg. *Stulte quid est somnus gelida* mortis imago, Ovid. *Vos more hominum iudicatis*, Job. *Prætereunt anni more fluentis aqua*, Ovid. *Ceteri* rum modo vagantur: *Quidam pecorum ritu ad volu* tem omnia referunt, Cic. *Omnes tanquam indumentis* veterascunt; *vestis in modum te mutante*, obsolescit. Psal. 102. *etas mea quasi fumus evanescit*; *membra* veluti torrens arefcunt, ibid. *Ne sim salvus, si aliter* ac sentio, Cic. *Affiduo labuntur tempora motu*. Non sicut ac flumen, Ovid. *Imitari agros fertiles debemus*, qui multo afferunt, quam acceperunt, Cic. *Interdum tan* nota omittitur & subintelligitur. ut, *Homo bulla*. *steus candor, nivea lana, &c.*

6. Notæ Similitudinis partibus explicatæ sunt: *Talis-qualis: sicut-ita: quæ admodum-ita: ut-sic: non aliter-quam: secus-ac: ad eum modum quo, &c.*

Exempla Similitudinis continuæ tribus terminis continuè cohærentis.

Similia Continua.

Term. 1.	2.	3.
Magister	lavare pedes	Discipulus
Christus	obmutescere	agnus
Deus	consolari	mater
Arbor ad ripam	fructum ferre	Pius

Hinc conficiuntur axiomata constantia terminibus, qui æqualiter se habent ad medium. *Sicut Dominus & Magister vester lavi pedes vestros: Ita & debetis alter alterius pedes lavare, Iohan. 13. 14. & admodum agnus coram tondente obmutescit: Ita & Christus, Esa. 53. 7. 1. Pet. 2. Ut mater consolatur filios suos: & ego consolabor vos, inquit Dominus, Esa. 95.*

[In his & similibus sunt tres termini: & sicut se habet primus ad secundum, sic secundus ad tertium: ut, Quemadmodum se Christus habuit ad discipulos: ita & discipuli debent se habere ad condiscipulos, &c.]

Exempla Similitudinis Disjunctæ terminis distinctis quatuor constantis.

Similia Disjuncta.

Term. 1.	2.	3.	4.
Aurum	Ignis	Fortuna	Fides.
Gubernator	tempestas	Fortuna	Sapiens.
Auditor	carmen	sopor	Fessis.
Ecclesia	Christus	mulieres	Viri.

E quibus axiomata conficiuntur composita hujusmodi. Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum, Tempore sic duro est inspicienda fides. Quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis; Sic sapientissimi viri fortunæ impetum persapere superare non possunt, Cic. Tale tuum carmen nobis divine Poëta, Quale sapor fessis in gramine, Virg. Sicut Ecclesia subjecta est Christo; Ita & mulieres viris suis in omnibus, Eph. 5. 24. Ut remiges sine gubernatore, ita milites sine Imperatore nihil valent.

[In similitudine disjunctâ termini sunt 4. & sicut prior se habet ad secundum, sic tertius se habet ad quartum; & reciprocè & alternè. Sicut se habet aurum ad ignem, sic se habet fortuna ad fidem amicorum. Ut se gerit Ecclesia erga Christum: ita uxores erga maritos, &c.]

Sic & quæstiones dubiæ disputantur argumento tertio à simili. Anima est immortalis. Quia est imago Dei. Homo non debet respondere Deo. Quia figmentum non respondet figulo, Rom. 9. Pio semper bene erit. Quia instar palme florebit, & sicut Cedrus in Libano multiplicabitur, Psal. 92. Noli indignari malis, neq; irriteris zelo erga iniquos. Quia tanquam gramen demetentur, & velut herba virens marcescent.

[Similia non probant, sed illustrant, hoc est, suâ naturâ tantum sunt illustratoria, seu declaratoria. Non enim signant argumenta demonstrativa ac necessaria, sed probabilia.]

bilis. Interim tamen, quia per ea innotescit aliquid, quod se quoque vim probandi habet, & ipsis nonnunquam affectio argumenti probantis, unà & ipsa probant, quod accidenti & sic pro argumento tertio adhiberi possunt.]
 milium sunt hi **CANONES.**

I. De similibus idem est iudicium.

Similium eadem est ratio: ut, Deus perdit mundum primum diluvio propter peccata. & nostrum perdet propter peccata.

II. Similium collatio facienda est in partibus, quæ congruunt, & non in quibus dissentiunt.

[Ubi enim non est convenientia qualitatū non est similitudo. Et si partes sint dissimiles, non coheret. Exemp. Bonus princeps non differt à bono patri- miliās, ait Xenophon. Differunt sanè. Quia princeps est status politici: Paterfamilias verò Oeconomici. At que nus sunt similia non differunt. Sic ergo à simili argumenti Paterfamilias est cura, ut filios commendet piis & doctisceptoribus. Ergo & magistratus cura erit, ut subditos piores habeant.]

III. Simile simili illustratur:

Simile simili amicum;

Simile gaudet simili:

Simile conservatur à simili.

IV. Omne simile est etiam dissimile: &

Simile non est (prorsus) idem:

Omnis similitudo claudicat:

Simile non currit quatuor pedibus.

[Non enim necesse est similitudinis partes per omnia congruere, quia sic dissimile non esset, neq. simile esset; Sed simpliciter idem: semper ergo in similibus sunt circumstantiæ dissimiles. Licet verò similia per se sint diversa, comparatione tamen circa eandem qualitatem sunt unum: ut nix & lac unum sunt comparatà albedine.]

Simile non est idem nempe simplici affectione, tanquam eadem sit causa, idem effectum, genus, species, numerus, eadem numero & subiecto qualitas. [Etc.]

V. Similitudinis membra latius extendenda non sunt, quàm fert ipsius rei proprietas.

[Secus si fit, fallacia similium committitur. Hac regula potissimum in parabolis observanda. Nihil enim periculosius est, inquit Erasmius Sarcerius, quàm ludere similitudinibus, præsertim in assertionibus dogmatum fidei. Hic ergo attendendum dictum Chrysof. Non in parabolis urgenda sunt singula verba & membra præter & extra institutum, ad quod in scripturis adhibentur: nec inde extruenda alia dogmata, quàm quæ scriptura inde sumenda demonstrat.]

ELENCHUS

Similium committitur I. Cùm similia ponuntur, quæ tamen non sunt, ut: Si Musa est generis fœminini, etiam Poeta est generis fœminini.

II. Cùm in vero tertio non conferuntur, sed latius extenduntur: ut, Sicut navis nova est melior veteri, ita & amicitia nova est melior veteri. Regnum cœlorum est simile grano sinapis. Atqui sinapi est acre. Ergo & regnum cœlorum est acre.

[N. V. C. quia regnum cœlorum in scripturâ non comparatur in acrimonia, sed in diffusionem & amplitudine, vide Matth. 13. v. 31.]

Diogenes Cynicus est canis. Ergo est rabiosus, quadrupes, irrationalis.

[Non V. C. quia comparationis tertium mutatur: Conferuntur enim cum cane in invidentia & imprudentia.]

In resurrectione erunt pii, sicut angeli Dei. Ergo erunt incorporei.

[Non V. C. Non enim conferuntur in corporeo, sed dispositione ad conjugatam vitam inepta, vide Matth. 22. 30.]

III. Cùm similitudo est obscura, inepta & longius petita,

petita, ut: Pl. 8. 7. *Omnia subiecisti sub pedes eius*
& boves universos: insuper & pecora campi: volucres
& pisces maris. Unde Papistæ inferunt: *Homines*
seculo viventes sunt sicut pecora campi: anima in purgato-
rio sunt sicut volucres caeli. Ergo Papa data est potestas
 homines mundanos, animas purgatorii, & beatos in caelo
 possit eos Canonizare.

Hæc de Similibus: Restant Dissimilia.

CAPUT XXV.

I. **D**ISSIMILIA sunt argumeta comparata, quorum qualitas est
 versa (dissimilis, non eadem, non una.)

[Vox Diversa hoc loco non est notio secunda, hoc est
 accipitur sicut supra c. 14. Vbi peculiarem Dissimilitudinem
 categoriam denotat; sed ut notio prima, & denotat
 quod vox alia, non una, non eadem. Quia alia quæ
 siue affectio in eo est quod arguit, alia in eo quod arguitur.
 Quomodo verò dissimilia & diversa differant, vid. alibi
 loc. Disparia quoque affinia sunt Dissimilibus, quia
 habitudinis unâ consideratur. Differunt aliâs quantitate
 quali. Disparata etiam coincidunt, cum Similibus & Dissimilibus
 similibus. Differunt autem comparationis defectu. Si
 multa simul simpliciter considerata sunt disparata: Si
 comparationem à Quali vel similibus, vel Dissimilibus
 cedunt. Libav. fol. 355.]

2. Notæ Dissimilitudinis contrariæ
 sunt. I. *Dissimilis: dispar: differens: alienum:
 sum: aliud: secus: discrepans: aliter.* II. *Disparitas:
 gatio Similitudinis: ut, non similis: non eadem
 idem (scilicet qualitate.)* III. *Veritas: falsitas:
 dissimilitudinem significantia: ut, non verum:
 fero: disto: non congruo: non respondeo: non
 quadro.*

Exempla inventionis Dissimilitudinis contractæ.

Dissimilia	Tertium	Dissimilia.
Christus	Ovium cura	Mercenarii.
Sapiens	mutabilitas	Luna.
Deus	mendacium	Homo.
Reges gentium	Dominatio	Apostoli.

Enunciantur eadem axiomaticè hunc in modum.
 Dispar est cura ovium Christi & Mercenariorum. Dissimilis est Luna mutabilitas sapientis constantia. Non similis est Deus hominibus in mendacio. Reges gentium dominantur, vos autem non sic.

Sic, Deus quis similis sit tibi? Psal. 71. 19. Quis in nubibus æquabitur Domino? Psal. 86. Stella differte à stellâ in claritate, 1 Cor. 15. 41. Dispar es mores disparia studia sequuntur, Cic. Aliud est maledicere, aliud accusare, idem. Non eadem mea, quæ vestra sunt cogitationes, Esai. 55. Paulò secus à me atq; ab illo partitæ sunt.

3. Notæ dissimilitudinis explicatae sunt: Non ut-ita: non sicut hoc-ita illud: non quemadmodum-sic: non talis-qualis: non tam-quam, &c.

Exempla Dissimilium Explicatorum.

Dissimilia	Tertium	Dissimilia.
Equi	anteponere	amici.
Deus	miseriordia	homo.
Abrahamus	Christum interficere	Judai.
Peccare	facilitas	à peccatis emergere.

Eadem plenius axiomaticè sic enunciantur. Non quemadmodum equis vetulis solemus anteponere teneros? Sic amici novi anteponendi veteribus. Non ut Deus misericors est, ita & homo. Non ut Judai querebant Christum interficere, ita & Abrahamus. Non sicut peccare facile est, ita facile est à peccatis emergere.

Sic. Non sicut delictum, ita & donum: & non sicut per unum peccatum, ita & donum, Rom. 5. Non qualis est solis

*solis occasus & ortus, talis etiam est hominum. Non [Mut
bonus Poëta Catullus fuit, quàm Cicero Orator p[ro]militer c
Interdum tamen ponuntur sine notis: ut, Val[er]ia, ali
bent foveas suas & volucres cœli nidos: Filius autem III.
nis non habet, ubi caput suum reclinet, Matth. 8. 20. ut, Si bon
vus in cœlo cognovit tempus suum: populus autem mercenarius
cognovit iudicium Domini. Jerem. 8. 7. — Faci [Inep
scensus Averni: Sed revocare gradum superasq[ue] narius co
dere ad auras, Hoc opus hic labor est. Hacte*

Sic & quæstiones dubiæ è Dissimilibus Syllog[is] TA a pr
disputantur, ut: *Non quæ ratio est piorum, eadem est
impiorum. Quia hi tanquam à vento turbantur: et
tanquam palma virescunt. Christus non est Mercenarius
Quia Mercenarius veniente Lupo fugit ac deserit oves
stus verò animam suam dat pro ovibus. Princeps non
exhauriat subditos. Quia dissimilis est lupo, Præceptor
crudeliter tractet discipulos. Quia secus se habet ac
nus. Dissimilium sunt hi CANONES.*

I. Dissimilium dissimilis est ratio.

II. De dissimilibus diversum est iudicium.

III. Si dissimilium unum sit, non est
terum, ut, *Si bonus pastor non ut mercenarius
oves deserit, certè nec ipse deserendus erit. Ab
mum. Ergo. Coniux non est instar mancipii
quo maritus habeat jus vitæ & necis. Ergo
est habenda.*

ELENCHUS

Dissimilium committitur I. Cùm adhibentur
Dissimilia, quæ tamen non sunt, ut: *Pontifex Romanus
non agit ut lupo ovinâ vestitus. Ergò non est interpretandus
sed ut pastor sincerus recipiendus.*

[Imò similimè agit. Idèò repellendus & fugiendus]

II. Cùm comparationis tertium mutatur
*Abrahamus est dissimilis Lot ho. Abrahamus fuit pius
Lot non fuit pius.*

[Mutatur hic comparationis tertium, quia dissimiliter conferuntur non in pietate, sed in ætate, forma, aliisque bonis.]

III. Cùm attributio est incommoda & inepta; ut, Si bonus pastor animam pro ovibus datus rectè facit. Mercenarius sua commoda quarens non est homo.

[Inepta est attributio, cùm sit dicendum; Mercenarius commoda sua quarens non rectè facit.]

Hactenus de argumentis primis; sequuntur ORTA a primis.

CAPUT XXVI.

ORTA argumenta sunt, quæ perinde sunt ad id quod arguunt, sicut prima unde oriuntur.

Orta dicuntur, quia originem & arguendi affectionem a primis trahunt. Appellantur & Derivata.

[Argumenta orta sive derivata naturam primorum ex quibus derivantur, retinent, & qua vis, natura, emphasis & energia est arguendi in primis, eadem etiam est in ortis.]

Quemadmodum igitur illa se mutuo arguunt vel consensione vel dissensione, vel comparatione; Ita & orta ex causis eâ vi arguunt, quâ causæ; orta ex subjectis & adjunctis, eâ quâ hæc ipsa; orta ex dissentaneis & comparatis, virtute dissentaneorum & comparatorum arguunt; ut justus est argumentum ortum ex justitia, quæ est causa justæ formalis.

Qua ergo vi causa formalis effectum formatum arguit, eâ justitia justum; & vicissim, qua effectum formatum causam formativam, eâ justus justitiam. Sic Flora (florum Dea) argumentum ortum est ex floribus, qui sunt subjectum occupans circa quos

conservandos Flora Dea occupata. Qua ergo vis & energia est arguendi in subjecto occupante & adjuncto occupato, eadem etiam est in Florâ & floribus; & vicissim

contra. Perinde ergo se arguunt orta, ut prima à quibus oriuntur. Differunt nihilominus orta, à primis. I. Prima sunt originis; Orta non sunt sua originis. II. Orta ar-

guunt

guunt ut prima, veruntamen non ex se, à se, & per se. *mentia c*
 dario & symbolice. III. Affectio primorum *pio va*
 plex atque distincta; Ortorum verò mixta est, *[Dicu*
 conjuncta. IV. Licet similis arguendi vis eis in *stirps, fon*
 men nominibus aliq; inveniendi via in oris *aliqua ori*
 adeoq; forma & arguendi modus quasi per adu *conjugata*
 aliquod in istis immutatur.] *stirpe & f*

2. Suntq; duplicia; Nominalia
 Realia.

3. Nominalia sunt, in quibus
 na seu voces argumenta faciunt:
 ex uno tantum primo derivantur
 & simplicia dicuntur.

4. Suntq; Conjugata & Notata
 [Nominalia dicuntur, quia nominum saltem
 bulorum ratio in illis investigatur, qua nimirum sunt
 originis, ut, justitia, justus, juste: aut qua cum ratione
 rebus sint imposta, ut homo, hominis nomen ex eo
 humo desumptus, sortitus est. Dicuntur ab alio
 ctionis, λεξεως.]

Tabella Ortorum.

5. Conjugata sunt nomina

menta orta nominalia) ab eodem principio variè deducta.

[Dicuntur conjugata, quòd sub uno quasi principio, stirpis, fontis & originis jugo sint. Quacunque ergò ab unâ aliquâ origine, sive ab uno aliquo primitivo derivantur, ea conjugata sunt. Sic à fortitudine tanquam à primitivâ stirpe & fonte deducuntur fortis, fortiter; à Justitia justus, iuste, &c. Affectio verò inter conjugata dicitur conjugatio, quæ est ratio mutuaq; inter conjugata habitudo. Oriuntur autem conjugata tantùm ex argumentis consentaneis, sive absolutè, sive modo quodam consentientibus. Ideoq; & consentaneorum symbolum eis inest, & seu consentanea se mutuò arguunt: unumq; ad alterum se habet, vel ut causa ad effectum vel ut subjectum ad adjunctum, & contrà. Quando verò nomina dicuntur, intellige per nomina generaliter quamvis vocum ab eodem fonte derivationem, sive nomina fuerint, sive verba, sive adverbia, sive participia; Sic amor, amo, amatus, amabilis, amabiliter: amicus, amicè, amicum, amicalis, &c. Conjugata sunt. Vbi nota: licet argumenta ista Grammaticis vocabulis appellentur, res tamen non sunt Grammatica, sed notiones mentis propter similitudinem quæ rationi intercedit cum oratione sic appellata. Versatur igitur Grammatica circa nomina quoad significationes, sive quoad Etymologiam & Syntaxin: Logica verò quoad notiones conceptuum mentis, & quatenus facultatem aliquam complectuntur rem arguentem: & sic nihil aliud sunt quam rerum notæ; seu ad differendum spectantes nominales significationum interpretationes. Aristoteles inter Conjugata & Casus distinguit. Iustitia, justus, justa, ei conjugata sunt; iuste, justitia, casus. Sed tamen quia secundum eandem conjugationem dicuntur omnia, & eodem modo à primis suis derivantur, ad eandem classem referuntur. Est enim æqualis ratio derivandi in vocibus diversis; ut, sicut à justo derivatur ad verbum iuste; Sic à casto castè; à forti fortiter; ab Amo amari, &c.]

6. Conjugatorum quædam sunt abstracta, quædam sunt concreta.

[Alii distinguunt in conjugata primùm sic didi-
re & nomine conjugata sunt; ut doctrina, doctus, do-
ctum, doctor. Vbi radix Logica sive formale principium
doctrina; & in conjugata, quæ per similitudinem
sunt, & hæc appellantur casus; Vt crudeliter, fideliter,
cè, verecunde. Illa dicuntur & primaria, hæc secundaria.

7. Abstracta sunt, quæ modum
bent significandi simplicem: seu
solam formam significant: ut, *fortitudo, amicitia, doctrina.*

8. Concreta sunt, quæ modum
bent significandi compositum: seu
formam cum formato vel subjecto
notant, ut: *lustus, fortis, amicus, doctus.*

[Abstracta dicuntur, quòd ab omni composito
abstracta, sive ab omni composito significandi
libera sint. Sic doctrina abstractum est, quia sive
nudam formam sive simplicem rationem per se considerat.
Concreta verò à concrescendo, quia forma sine
subjecto quasi concrevit. ut, Doctus concretum
significat non solum formam (doctrinam) sed similitudinem
tum sive subjectum, nempe hominem doctum, sive
doctrina præditus est. Hic ergò observanda duo. I. Abstracta
sunt naturâ priora, adeoque principia concretorum.
Sunt enim 1. simpliciora concretis. Sunt 2. formativa
torum. Sunt 3. id per quod, sive quo concreta sunt.

II. Abstracta sunt conjugationis fons & principium
Sic justitia logicè est forma & causa justorum, justitiam
fico, &c. Sic, logicè quantitas est forma quanti infiniti
est id, unde justus: quantitas est id, unde quanti dicuntur
verò est ratio derivationis Grammaticæ: Hic
Genitivo justus justitia: & à quanto quantitas dicitur.

nota & hoc. Philippus Abstracta ait esse nomina Substantiva. Concreta vero adjectiva: Sed hoc simpliciter verum non est: Sunt enim & concreta quedam substantiva, ut nomina officialia & generica: homo, custos, princeps. Ideo Libavius distinguit inter Concretum Adjectivum, quod nomini subiecti sui adjectum, id declarat, ut, doctus, fortis, sapiens; hoc enim declaratur subiectum homo, vel simile: & Genericum, quod vi generica arguit id cuius est concretum, ut, pater, dux, custos, filius, Philosophus. Philosophus enim philosophiam tanquam inhaerens sibi adjunctum habet, custos habet inhaerentem custodiam, princeps principatum. Sic in Theologia concreta sunt, homo, Deus, Christus, pater, filius: Abstracta, divinitas, humanitas, paternitas. Alii distinguunt inter Concretum Synonymicum, quo significatur substantia, ut, Deus, homo, animal: & Paronymicum, quo significatur aliquid accidentale, ut calidus, temperans, iustus, &c.]

Exempla inventionis.

	Conjugata.		Conjugata.	
	arguens.		argutum.	
Causa	Iustitia	_____	Iustus	} effect.
	Terra	_____	Terrenus	
	Libertas	_____	Liber	
effect.	Miles	_____	militia	} caus.
	Continens	_____	continenter	
Subj.	Homo	_____	Humanus.	Adj.
Adj.	Regius honor	_____	Rex.	Subj.

Ex his conficiuntur axiomata ejusmodi. Qui iustitia pradius est, iustus est. Qui e terra est, terrenus est, & terrena loquitur. Libertate utentes liberi sunt. Si Baptista milites recipit manentes in officio, approbavit militiam. Qui continenter vivit, continens est. Homo suus, humani a me nihil alienum puto. Rex est honore regio dignus.

Sic. Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die peccaverit, & impietas impii non nocebit ei quacunque die conversus fuerit, Ezech. 33. Potente potens er tormenta patientur, Sap. 6. Primus homo de terra terrenus, secundus caele-

stus Dominus de caelo est, 1. Cor. 15. Optimum est rō
 primarum principium, Timæ. Locrus.

Libertas quoniam nulli jam restat amanti,

Nullus liber erit, quisquis amare velit.

Similiter disputantur quæstiones dubiæ, argu
 to tertio ducto à conjugatis : 1. à Conjugata

Boni viri justi sunt. Quia justitia praditi sunt. 2. à

jugato effecto. In Deo, summa est benignitas. Quia
 gnissimè nobiscum agit. 3. à Conjugato subjecto.

hamus humanis casibus obnoxius est. Quia homo est.
 Conjugato adjuncto. Rex videtur iste. Quia reg
 ribus ornatus est. Conjugatorum sunt hi CASO

I. A Conjugatis ducuntur argumenta

affirmativa tum negativa. ut, Doctus est la
 bilis. Ergo & doctrina est laudabilis. Inj

non est laudandus. Ergo nec injustitia laud
 erit.

[Nota: Conjugata negata semper firma
 necessaria. Affirmantia verò tum demum necesse

sunt, si habitus est constans & longo usu confirmatus.
 Non ergo V. C. Cambyfes detraxit iniquo judici pellen

justus est. una enim actio non parit habitum.]

II. Conjugatorum uno posito, ponitur
 alterum :

Quod uni conjugatorum convenit, con
 nit etiam (suo modo) cæteris : & contra.

Christianus es. Ergo Christianè tibi vivendum
 est. Architas in civitatem adscriptus est.

cives est. Non justè agit. Ergo justus non est.

stus non est. Ergo nec justè agit.

III. Cui tribuitur concretum (res per
 cretum significata,) ei etiam tribuendum

stractum (res per abstractum significata) &

trā: Cui tribuitur abstractum, eidem etiam
 tribuendum concretum. Dici enim de aliquo
 requirit inesse, ut, *Aristides est justus. Ergo
 justitia in eo sit necesse est: vicissim: iustitia præ-
 ditus est. Ergo & iustus est. Iosephus est castus.
 Ergo in eo est castitas: & Castitate præditus est.
 Ergo castus est.*

Rursus: De quo negatur concretum, de
 eodem negatur & abstractum: & contra: ut:
*In nive non est calor. Ergo nix non est calida.
 Therfites non est formosus. Ergo non inest ei for-
 mositas.*

[Attende tamen hic, ut id quod de aliquo dicitur sive præ-
 dicatur reverā in se, nec concreta de se invicem prædi-
 centur, per accidens, aut alterum conjugatorum refe-
 ratur ad aliud. ut, non V. C. Grammatica non est pietas.
 E. Grammaticus non est pius. Lac album est dulce. E. dul-
 cedo est albedo. Formositas non est candor. E. Candidi non
 sunt formosi. In his enim est prædicatio per accidens.]

ELENCHUS

Conjugatorum committitur I. Cū ambiguitas
 est in conjugatis, ut cū vel ex posse, sive potentia in-
 fertur esse, sive actus, ut: *In Pontifice potest esse sanctitas.
 Ergo recte dicitur sanctissimus: vel ex dispositione sive
 actione una, infertur habitus, ut. David rapiens alie-
 nam conjugem, tyrannicè facit. Ergo Tyrannus est. Ille bibit.
 Ergo ebrius est. Somnum capit. Ergo somnolentus est. Iam
 dicit verum. Ergo verax est.*

[N. V. C. quia in antecedente significatur disposi-
 tio: In consequenti habitus.]

II. Cū id quod concreto inest per accidens pro-
 prer aliud, abstracto tribuitur simpliciter, ac per se, ut.
*Oratores everterunt Respubl. Ergo Oratoria evertit. Iurisper-
 ritus est auri cupidus. Ergo & Iurisprudencia est auri cupida.
 Theologi sunt ambitiosi & contentiosi. E. & Theologia con-
 tentiosa est.*

[N. V. Quia per accidens Rhetores Respublicas
tunt; Jcti sunt auri cupidi: & Theologi contem

III. Cum diversa argumenta confunduntur.
Peccatum est à Diabolo. Ergo & homo peccator est à
Diabolo.

[N. V. propter confusionem adjuncti, quod est
catum, & subjecti, quod est homo.]

IV. Cum conjugata paria non sunt, ut; Ille
tractavit ut consularem. Ergo nec ego tractabo eum
sulem.

[N. V. quia dispar est ratio. Est enim major
consulis, quam tractationis consularis.]

Hæc de conjugatis, sequitur NOTATIO.

CAPUT XXVII.

I. **N**otatio est argumentum ortu
quo nomina rebus imposita
interpretamur. *Seu:*

Notatio est nominis interpretatio

Dicitur Aristot. Symbolum, Etymolog. paraphrasew
phrasew interpretatio.

Nomen est cujuslibet rei vocabulum; seu, vo
res appellatur, ejusque natura declaratur; sive
Grammaticæ nominum voces, sive verba, sive
ficantia, quæ vulgò partes indeclinabiles vocantur.

Nomen interpretari hîc idem est, quod inquire
minis alicujus originem, & causam indagare, co
stiusmodi rei nomen impositum sit, & quomodo
turam ejus arguat. *Itaque Differentia inter Gram*

cam & Logicam notationem hæc est; Grammatica

no, considerat tantum accidentia & proprietates vocum

rundemq; interpretationem, qua vocibus non ex verum

ficatarum, sed ipsarum vocum natura accidunt; quæ

Nomen, Casus, Declinatio, Figura, &c. Logica

tatio nomina interpretatur, nominumq; rationem &

sam investigat, cur scil. rebus imposita sint. Exemp

Gramm

singulari

masculini

investiga

causa ma

ad homi

riatum.

Gramm

rei symb

inter res

subjecta

tionem

nem; si

structur

Itaque a

gia, qua

ex origin

expositio

uberior.

rationum

nuntiatio

translat

bum, &

2.

argum

tum

Nomen

Senatus

Homo

AvS go

Focul

Iesus Sal

Gram

Grammaticus interpretaturus vocem hominis dicit esse singularis numeri, figura simplicis, nominativi casus, generis masculini, declinationis tercia, &c. Logicus verò rationem investigat, cur homini hoc nomen impositum sit, nempe ex causa materiali, quia ex humo desumptus est. Terra autem ad hominem se habet, ut causa materialis ad effectum materialium. Itaq; hac notatio est à causa materiali. Breviter; Grammatica notatio spectat vocem quæ vox est; Logica quæ rei symbolum est. Hic observa arguendi vim hic non esse inter rem & notam rei (nam ita pertinent ad adjuncta & subjecta) sed inter nomen (notam Libar. vocat) & notationem sive nominis interpretationem vel expositionem; sive nomen sit unum vel plura, simplex vel constructum; quo sensu & integræ phrasés huc revocantur. Itaque ad hanc classem non tantum refertur 1. Etymologia, qua significationem vocum simplicium explicamus, easq; ex origine declaramus. Sed & 2. Paraphrasis, phraséos expositio, nec non orationis vel partis alicujus interpretatio uberior. 3. *Ἐπιφρασις* enarratio sententiarum & orationum. 4. *Περίφρασις* circumscriptio, sive enuntiatio verborum per ambages. 5. *Μεταφρασις* translatio simplex, sive interpretatio de verbo ad verbum, &c.]

2. Notatio desumitur ex omnibus argumentis primis, tum consentaneis, tum dissentaneis, tum comparatis.

Exempla inventionis.

Nomen	Notatio.	
Senatusconsultum	— quod Senatus constituit.	ex caus. effic.
Homo	— ab humo.	è Mater.
Ἀνθρώπος	— ἄνω ἀθρόων, vel ἄνω	è Form.
	ἑστῆσαν ὄντα	sursū vidēs.
Focus	— à fovendo	} ex effect.
Iesus Salvator	— à salvando	

M S

Pomo

Flora	à floribus	} ex Subj. occup.
Pomona	à pomis	
Mellona	à melle	
Mulier	à mollitie	} ex adjunct.
Bambalio	à balbutie	
Lucus	q. minimè lucens	} è dissentan
Bellum	q. minimè bellum	
Ludus	quod longè absit à ludo	
Pyropus	q. ignis flammam imitans	} ex comparat.
Chrysofostomus	q. aureum Orationis flumen	

Exempl. alia Ex caus. Non ultra vocabitur nomen
Abram, sed *Abraham*. Quia patrem multarum gentium
constituit, Genes. 17. Hec vocabitur *virago*, quia de
sumpta est, Genes. 3. Stat vi terra sua, vi stando vestra
catur, Ovid. Hujus erat *Solemus Phrygia* comes unus ab
A quo *Sulmonis* mœnia nomen habent, Ovid. *Libare* dicitur
q. labiare, id est, primis labris attingere. *Victima* quæ de
cecidit *victrix* vocatur. *Hostibus* à *domitis* *hostia* nomen
bet. Ovid. Ex Effect. *Iuste* vocatum est nomen ejus *Iustus*
Nam *binâ* me vice supplantavit, Genes. 27. A petendo
zulantia, à *precando*, id est, postcando *procacitas* nominata
Cicero. *Fides* nomen habere videtur cum sit quod dicitur
idem. *Luna* à *lucendo* nominata est, Idem; *Sol* dicitur
cum exortus obscuratis ceteris syderibus solus apparet, Idem
Ex subj. *Regiones* dicta, quod olim sub regibus essent. *Primo*
dies tibi Carna datur; *Dea cardinis* hæc est, Ovid. *Avidus*
q. *avidus* eris. *Vinum Rhenense*, quia ad *Rhenum* crevit.
Profanus quasi *procul* & longè à *fano*. Ex adjunct. *Iosephus*
nominatus *Barnabas*, hoc est, *filius consolationis*, Actus.
Jacobus locum illum *Phanuel* vocavit, quod ibi *Deum* pro
sens presentem vidisset, Genes. 32. *Peculium*, q. *pusillum*
patrimonium. *Iupiter Elicius* dictus, quod *precibus* elicitur.
tur. Ex dissent. *Dis* quia minimè dives. *Parca*, q. *minime*
parcentes. *Morus* (arbor baccifera) *stulta* dicta, q. *minime*
stulta, quod novissimè germinet, & cum postremis folia amittit.
Adulter & *adultera* q. *ille ad alteram*, & hæc *ad alteram*
Ex comparat. *Frater* q. *ferè alter* dictus, Cicero. *Lapideus*

thum herba, quia foliis linguam bovis refert, *Dchsenzung.*

Hic observa ad Notationem ex Dissentaneis refer-
 rica quæ vulgò dicuntur per *ἀντίλεξις* & *ἀντίφρασις*,
 & inter figuras Rhetoricas referuntur. Quanquam
 exempla notationis è dissentaneis ab aliis aliter expli-
 centur & aliò referantur. Similiter ea quæ per *Ono-*
matopœiam facta dicuntur, referri ad Notationem ex
 comparatis. In his enim notatio est vocis à simili rei,
 cui imposta est, sono: ut, *susurrus, taratantara, bom-*
barda, &c.

Sed & disputantur Quæstiones dubiæ à notatione
 arguente nomen. *Christus rectè dicitur Saluator. Quia*
salvum fecit populum suum. Ille meritiò dicitur Iacob. Quia
binà vice me supplantavit. Adam rectè dicitur homo. Quia
ex humo desumptus est. Homo rectè dicitur ἀνθρώπος.
Quia sursum faciem vertit. Ille Theologus rectè dicitur Chry-
sostomus. Quia aureum orationis flumen fundit.

Vicissim à nomine ad arguendam sive disputandam
 notationem. *Christus populum suum salvum faciet. Quia*
est Saluator. Adam ex humo factus est. Quia dicitur homo.
Homo sursum faciem vertit. Quia verè dicitur ἀνθρώπος.
Aureum fundit orationis flumen; Est enim Chrysost. Iste
est balbus. Quia appellatur Bambalio, &c. Notationis
 sunt hi CANONES.

I. Cui competit notatio (interpretatio) ei-
 dem verè & nomen competit: Et contrà. Cui
 non competit notatio, eidem nec nomen
 competit. Et contrà. ut, *Christus salvat populum*
à peccatis suis. E. rectè dicitur Iesus sive saluator.
Christo tribuitur nomen Iesu. Ergo & saluator
erit. Imperator Rudolphus imperium auget. Ergo
rectè dicitur Augustus. Nero non auget impe-
rium. E. non rectè dicitur Augustus. Itaq;

II. Cùm notatio est adæquata notato, valet
 consequentia affirmativè & negativè, ut: *Est*
pro-

propheta. E. prædicit futura. Non prædicit futura. E. non est propheta.

[Omnis notatio debet constare verbis perspicuis, discretis, quibus ambiguitas tollatur, & obscuritas iustretur. Non igitur quævis notationes probanda & adhibenda, sed ista; quæ 1. rem ipsam explicant, & cum re conveniunt. 2. quæ desumptæ sunt ex argumentis præscientificis, causis sc. effectis, itemq; subjectis, adjunctis, concomitantibus, comparatis, &c. 3. quæ probantur communi iudicio, consuetudine publica, usu linguæ & experientia. 4. quæ viosius originem vocum non inquirunt; nec 5. levicula, iocose, fortuita, & à nomine dissentiant, nec deniq; 6. in finitum procedunt, sed in ultimo aliquo acquiescunt. Hæc omnia sunt, & firma inde argumenta deduci possunt. In omni notatione & interpretatione vocum & phrasum propria & genuina inspicienda est significatio, unde sumitur sensus literalis proprius, quem verba ipsa immediatè & proprie referunt. Proprio cum destituuntur, assumendus est figuratus, quarenda concinna interpretatio, quæ sit analogâ fidei, & rectæ rationi. Quò pertinent hæc Regula. Verba in definitionibus sunt propriè intelligenda. 2. Verba secundum materiam actus, de quo agitur, intelligi debent. 3. Verba si non possunt stare secundum propriam significationem, intelliguntur secundum impropiam. 4. Verba dubia secundum præcedentia & sequentia intelligi debent. 5. Pauciora debent intelligi secundum plura. 6. Quilibet est interpretæ suorum verborum. 7. Talia sunt prædicata, qualia permittuntur esse à subjectis, &c.]

III. Cùm notatio latiùs patet notato, valde consequentia tantum negativè: ut, *Cibus non est multis communis. E. non est cæna.* Cæna enim dicta quasi *κοινή* vescerentur, non privato dimenso diurno.

IV. Unius nominis diversæ possunt esse notationes, pro diversâ nimirum applicatione.

Sic. *Lethum* (mors) aliis dicitur, quasi minimè
latum: alius *lethum* a leo quod mors omnia deleat:
aliis λήθη, oblivio.

Bellum q. non bellum: aliis q. duellum: aliis à beluis quod
beluarum proprium sit, dicitur. *Lucus* q. minimè lucens, aliis
à lucendo quod sacrificiorum ignibus totus luceat. *Ludus* q.
procul à lusu, aliis q. promixè ad lusum, qui puerorum pro-
prius est, &c.

ELENCHUS

Notationis committitur I. Cùm falsa & ridicula
nominis adducitur interpretatio, ut: *Causa* dicitur, qua-
si cavissa. *Oratio* quasi oris ratio. *Presbyter* quasi præ aliis
bibenster. *Monasterium* q. *Monachorum* spaciū.

[Harum ridicularum notationum pleni sunt scho-
lasticorum & barbarorum libri, quæ facilè à peritis
exploduntur.]

II. Cùm notatio ponitur pro allusione, vel cum
eâdem confunditur, ut, *Testamentum* dicitur quasi testatio-
mentis. *Aulicus* q. ἀὐτὸς λύκος & ipsissimus *lupus*.

III. Si notatio arbitrio hominum rebus & perso-
nis imponitur: ut, *Bonifacius* dicitur à bonum & facio.
Ergo est *beneficus*. *Christophorus* q. *Christum* ferens. Ergo
Christum humeris portare debet.

IV. Cùm nomen est angustius, aut generalius no-
tatione, ut, *Grammatica* dicitur à γράμμα, id est, lite-
ra. Ergo tantum docet rationem scribendi & literarum. *Se-
natus* dicitur à senibus. Ergo tantum senes in senatum co-
optandi sunt.

V. Cùm attributio & accommodatio falsa est, ut:
Humus bruta est & sensu caret. Ergo & homo brutus est &
sensu caret, &c.

Si fuerunt argumenta Orta Nominalia; sequun-
tur Rea: 2.

CAPUT XXVIII.

I. ORTA REALIA sunt, in quibus
arguen-

arguendi vis consistit in rebus ipsi
quæq; ex plurimis argumentis primi
oriuntur: *Vnde, & dicuntur compo-*
sita.

[*Alii Orta rei seu essentia nominant. Res enim hinc de-*
buuntur & definiuntur.]

2. Suntq; Distributio & Definitio

3. Distributio est, cum totum distri-
buitur in partes: *Seu:* est argumentum
ortum Reale, quo totum in partes
distribuitur.

[*Distributionis nomen hic accipitur latius: Ita ut
visionem & partitionem & distinctionem suo ambitu
plectatur. Alii Divisionem assignant distributioni
in species. Partitionem, distributioni integri in sua
Distinctionem, distributioni subjecti per adiuuncta. Prae-
dit autem distributio definitionem, quia facit ad
niendam definitionem. Definitio enim constat genere &
mâ. Genus autem ad distributionem pertinet, sicut
cies, cuius etiam in definiendo exigitur ratio. Alias si
dum respicias, definitio semper est prior. Aliud autem est
etare res ipsas, aliud methodum doctrinae prescribere. Haec
gò sic concilia. Doctrina distributionis posterior est
tione usu: prior autem est naturâ, intelligentiâ, atque
stitutione: seu, distinguere inter definitionem ipsam, &
ctrinam definitionis, &c. Distributionis verò relatum
arguit, est Distributum, quod est res quæ dividi & distri-
bui potest. intelligitur autem Distributum de potentia
q; subjectum sit dividendum: Distributio verò magis actus
distribuenti siue motum istum resolutionis quâ partes
significat. Ex opposito tamen notat etiam partes, quæ
butione factas, ut inter distributionem & Distributum
guendi sit reciprocatio mutua.]*

4. Totum est, quod continet par-

tes, in quas distribui & distingui potest:
 Sic Dialectica totum est, quia continet partes in-
 quas dividitur, nempe inventionem & iudicium.
 Homo totum est, quod complectitur partes, ani-
 mam & corpus.

[*Observa.* I. Totum à Philosophis constituitur quadri-
 plex. 1. Totum perfectionis. 2. Totum potestativum.
 3. Totum Mathematicum. 4. Totum Logicum. *Prio-
 ra tria ἀνώγως ita dicuntur, quia propriè & Logicè partes
 non habent, sed analogicè, quo sensu Deus dicitur totum &
 anima, &c. II. Pars & Totum sunt simul relatione
 temporis. Partes sunt priores toto. 1. ratione constitu-
 tionis, quia totum constituunt. 2. ratione inductionis,
 quia multa partes invehuntur ad constituendum unum to-
 tum. Totum est prius partibus ratione perfectionis &
 usus.]*

5. Pars est quæ continetur à toto.
 Sic elocutio & pronuntiatio partes sunt Rhetori-
 ca, quia sub Rhetorica tanquam toto comprehen-
 duntur. Anima & corpus partes sunt hominis.
 Homo & bestia animalis.

[*Philipp.* nomen Totius & partis accipit angustius; To-
 tum enim tantum assignat integro. Partes verò tantum mem-
 bris. At generaliter hic totum sub se comprehendit Genus
 & integrum. Pars verò Membra & species. Alii distinguunt
 in Totum proprium, quod habet partes verè sic di-
 ctas. ut Genus & integrum: & Improprrium, quod non
 habet partes verè sic dictas: ut, *Causa respectu causa-
 rum: Subiectum respectu adjunctorum, & contrà.* Item inter
 partem propriam, quæ refertur ad totum proprium;
 ut species & membrum, & improprrium, quæ refertur ad
 Totum improprrium, ut, *cum dividitur causa per causa-
 tum, subjectum per adjuncta, & contrà.*] Distributionis
 generales hifunt CANONES.

I. Inter Distributionem & Distributum,
 Totum

Totum & partes mutua est reciprocatio.

Distributum, (*totum quod distribuitur*) arguit Distributionem (*partes distributione etas,*) & vicissim ab iisdem arguitur.

[Ratio est, quoniam partes toti sunt adequata, illudque surant. Ideo nonnunquam etiam in ratione aequivalent penuria vocum pro toto partes unitas ponere sapere nos sapere ita exigunt circumstantia; ut cum in Logica binomines loco generis nomen non habentis ponimus, quod familiare esse in Logica constat.]

II. In Distributione partes debent consentire cum toto (*debent esse homogeneæ toti*) inter se verò dissentire.

Quò partium cum toto consensus arduior inter se verò dissensio capitalior, eò distributio est perfectior. Sic, Homo rectè dividitur in animam & corpus. Partes enim (anima & corpus) consentiunt cum toto homine quem constituentur tanquam cause cum suo effectu: Dissensio verò inter se tanquam contraria. Anima enim immortalis nunquam esse potest corpus mortale neque corpus anima.

[Ex his constat 1. perfectissimam esse distributionem, ubi totum & partes sunt causæ & effectum: partes enim consentiunt absolute: partes autem inter se sunt elementa contraria adversa, in his enim inimicissima est dissensio. Debilem esse ex diversis & relatis, quia aliquæ partes toti consentire debent. At id quod ne est, quomodo consentiet? Constat 2. non esse distributionem, cum partes consentiunt, ut, Nix est frigida aut alba. Album enim est frigus consentiunt: vel cum a toto dissentiunt, ut, aqua est humida vel sicca.]

III. Distributio a subiectæ rei natura

tiatur, debet esse διχότομη, bimembris.

[Dichotomiae enim omnium sunt optimae: 1. quia magis sunt naturales: nam natura semper agit secundum breviora. 2. quia magis logica, cum major sit inter duo quam quatuor diffensio. Interdum vero si dichotomia haberi nequit, adhibetur & trichotomia & tetrachotomia: ut, bona fortuna alia sunt corporis, alia animi, alia fortuna. Casus obliqui sunt quatuor, Genitivus, Dativus, Accusativus & Ablativus.]

IV. Distributio (*perfecta*) debet esse adæquata toti distributo: hoc est, neq; latior, neq; angustior, sed reciproca, ita ut nihil desit, nihil redundet.

[Dico perfecta, quia nonnunquam vel ex hypothese divisiones instituuntur, vel ex communi docendi consuetudine, aliquibus interdum relictis, residuum saltem distribuimus. In perfecta autem vel exacta distributione omnia, quae toti insunt, sunt comprehendenda, nihilq; extraneum inferendum.]

V. Omnis distributio debet fieri in entia, non vero in NON ENTIA (nisi forte ex hypothese.) ut: Status hominum post mortem aut est in caelo, aut in inferno, aut in purgatorio. Terra partes quinque sunt, Africa, Asia, Europa, America & Utopia. Distributiones haec vitiosae sunt, quia neque purgatorium, neque Utopia est.

VI. Omnis distributio debet constare verbis perspicuis, & rem ipsam, ut in se est, declarantibus.

[Itaq; constans ambiguis vocibus est vitiosa: Nomina enim ambigua nihil significant, & nil certi menti representant, ut: hominum alii sunt oves (simplices) alii ovipes (callidi).]

VII. Divisio fieri debet (in methodicis distri-

distributionibus) in membra proxima, p[ar]tibus
& immediata.

[*Distributio enim non debet facere saltum: Distributio non adscendit, sed descendit. Sic, Logica statim dividit argumentum in absolute consentaneum modo quodam: Sic enim membra proxima, prima & immediata transultoria levitate prateriret, sed incipit ab artu progrediendo ad primum, & primo ingreditur ad simplicem ad consentaneum, &c. Vbi observa in descensu*
1. nullum membrum intermittendum. 2. in eo genere distributionis permanendum.]

VIII. In distributione partes debent
eiusdem ordinis & naturæ cum toto.

[*Partes enim legitime distributionis mensurantur & ordinantur ad totum: quæ autem ad aliud tanquam partem referuntur & ordinantur, non possunt esse eiusdem nature & ordinis. Proinde falsa est distributio Baptismi in interiore & exteriori ablutionem. Partes enim cum toto natura non sunt, nec inter se homogeneæ.*]

IX. In distributione partes non debent
dividere per seipsas.

[*Distributio enim fieri debet per noëma aliud, quod totum disjungat, ita ut illud sit q. mensura totius.*] Totius partes generales sunt hi CANONES.

I. Omne totum majus est qualibet parte: Impossibile est enim partem totum majorem esse.

II. Partes singulæ continent minus totum. Partes simul sumptæ & coordinatæ continent totum.

III. Quicquid concluditur de toto concluditur de partibus inest: Et: Quicquid concluditur de partibus, idem concluditur de toto.

[Libavius hac ita declarat. Et totum & partes habent aliquid singulare, quo alterum ab altera differt. Totum enim non est partes, neq; partes totum. In his autem que toti insunt, Communiter, quia eadem etiam partibus oportet inesse, alias communiter toti non inessent, sed singulariter in relatione alterius ad alterum etiam hoc modo reciprocatio est, ut, si totum est substantia, communiter accipiendo id in quantum habet partes, necesse etiam est partes esse substantias. Si totum bonum est, communiter etiam partes bona sunt, & contra. Sed non si totum est genus, vel subjectum, vel adjunctum, vel integrum, etiam partes sunt genera, subjecta, &c. quia hæc non communicantur in relatione ad partes, &c.]

ELENCHUS

Distributionis committitur in genere, quando generales distributionis regulæ violantur, ut, Cum Rhetorica dividitur in inventionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, & pronuntiationem.

[Inventio enim, Dispositio & memoria sunt in Rhetorica heterogenea.]

Cum Ecclesia dividitur in militantem, dormientem & triumphantem.

[Non enim est adæquata distributio toti, quia alterum membrum, dormiens, redundat.]

Cum Philosophia dividitur in differendi subtilitatem, in nature obscuritatem, in vit. im atq; mores.

[Hic enim plures partes omittuntur,]
Hæc de Distributione in genere: sequuntur ejus partes.

CAPUT XXIX.

1. Distributio est vel primaria: vel secundaria.

2. Primaria est, quæ oritur ex argumentis absolutè consentaneis.

3. Estq; duplex: vel ex causis; vel ex effectis.

[Philippus quadruplicem constituit distributionem. Divisionem nominis, quam nos referimus ad distributionem adjuncti in sua subjecta. Nomen enim seu vox rebus jungitur. 2. Divisionem generis in species, quam referimus ad distributionem ex effectis. 3. Partitionem integri in membra, quam nos referimus ad distributionem ex causis. 4. Distributionem subjecti in adjuncta accidentia propria, quam nos nominamus distributionem ex subjectis. Et addimus, quam ille omittit, distributionem adjunctis.]

4. Distributio ex Causis est, cuius causæ sunt partes totius (distributi) est, cum totum, quod dividitur, est effectum: partes verò illud dividentes sunt causæ.

[Qualis ergò est affectio arguendi inter causam & effectum, talis etiam hic est inter partes & totum, & vicissim. Quando verò dicimus partes causas esse totius, non dicimus unam aut alteram tantum partem, neque etiam minus principales. Sic enim dicere posses, pedes, brachia, manus, &c. constituere hominem: Sed partes omnes, multiplicatas, ut etiam comprehendantur partes integrantes.]

Exempla inventionis.

Partes. Causæ	Totum effectum.
Socrates, Plato, Aristoteles	Philosophia.
Pannus, corium	Vestitus.
Rotunda, quadrata	Vasa.
Discere literas, Cognoscere hominum mores	Proficisci in Academiam.

Quæ sic enuntiantur: Philosophia partim à Socrate, partim à Platone, partim ab Aristotele conscripta est. Vestitus alius fit ex panno, alius ex corio. Vasa quadam sunt rotunda, quadam quadrata. Adolescentes ad Academiam proficiscuntur, ut & literas discant, & populorū mores cognoscant.

[Ubi attende *Notas distributionis esse particulas alius, quidam, partim, aut, vel: itemq; copulatum & conjunctum.*]

5. Distributionis ex causis tot sunt modi, quot sunt causarum genera: Itaque & diversi ex iisdem distributionis modi existunt. *Sic effectum distribui potest per causam efficientem, materialem, formalem & finem. Vel, per materialem & finalem: vel, per diversas efficientes unius vel plurium modorum: vel, per materias, formas & fines unius vel plurium modorum.*

6. In illis autem distributio integri in sua membra excellit.

[*Desumitur enim ex causis essentialibus & internis, quae integri essentiam constituunt.*]

7. Integrum est totum, cui partes suae sunt essentialia, hoc est; quod omnem suam essentiam à partibus (*membris*) accipit, & ab illis simul junctis integratur. *Sic homo est integrum, quod omnem suam substantiam accipit, & constituitur ab anima & corpore. Græcè dicitur σύνολον.*

[*Integrum accipitur 1. generaliter & indistinctè, & sic idem est quod totum, in significatione Grammatica. 2. specialiter in significatione Logica, & sic idem non est quod totum, sed differt ab eo, ut species à suo genere. Essentiale accipitur dupliciter. 1. Essentiale à priori, quod essentiam constituit. Sic materia & forma nominantur causa essentialia. 2. Essentiale à posteriori, quod comitatur essentiam: Sic adjuncta propria dicuntur essentialia. Priori modo dicuntur partes integro essentialia, non quidem ita ut unum membrum*

membrum sit forma, alterum materia, sed quodlibet membrum materia simul & forma partem complectatur. Ob

8. Partes dare integro essentiam ratione constitutionis.
Integrum dare essentiam partibus, ratione perfectionis & conservationis.]

8. Membrum est pars integri :

Membrum est, quod integrum constituit. Sic anima & corpus sunt membra animi. Inventio & iudicium Dialectica. Ob
 & dicitur, μέγε & κατ' ἐξοχήν.

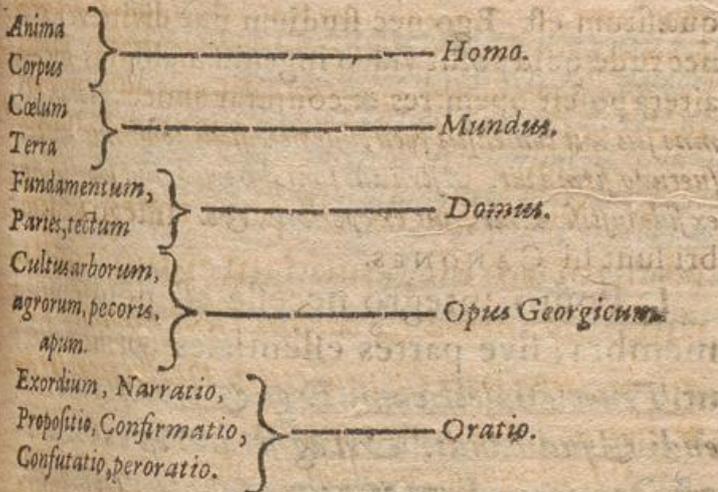
[Alii distinguunt integrum in essentialia, quod constat partibus essentialibus, ut: homo respectu animi corporis: & Materiale, quod constat partibus integralibus, ut: Aqua, vinum, aurum. Qualibet enim pars aqua, est aurum, aqua, &c. vel dissimulare, quod constat partibus heterogeneis, ut: corpus humanum, cuius partes sunt caput, brachium, pedes. Similiter & membra distribuunt in essentialia, quod constituit totum essentialia, ut, materia & forma: & integrale, quod constituit totum integrale, ut pes, manus, caput, venter, &c. esse estque vel principale, quod ad totius constitutionem est simpliciter necessarium, ut cor, cerebrum, caput anime, vel Minus principale, quod a toto abesse potest citra eius interitum, ut, digitus, pollex, unguis, pili, &c.]

7. Distributio integri est, cum totum, quod distribuitur, est integrum.
 partes vero dividentes sunt membra.

[Ad hanc distributionem referuntur etiam orationes declamationes, conciones, disputationes, historiarum poemata, & similia, cum in membra distribuuntur & ducuntur.]

Exempla inventionis, Distributionis integri in sua membra.

Membra		Integrum.
Inventio	}	----- Dialectica.
Iudicium		

Equibus conficiuntur axiomata ex integro & membris disposita. Dialectica partes sunt inventio & iudicium. Mundus caelo & terra perficitur. Domus fundamento, parietibus & tecto absolvitur. Opus Georgicum Virgilii Georgia de segetibus, Dendrographia de arboribus, Pecuaria de pecore, & Melliturgia de avibus absolvitur, &c.

Eadem adhibentur etiam in Disputatione quaestio- nis dubiae, argumento tertio ducto à membris totum integrantes. Philippus est Dialecticus. Quia tenet precepta inveniendi & iudicandi. Pygmaeus est homo. Quia constat anima rationali & corpore humano. Deus totum mundum creavit. Quia caelum & terram creavit. Domus est perfecta. Quia constat pariete, fundamento & tecto.

Vicissim disputantur eadem argumento tertio ducto à Toto sive Integro. Philippus tenuit precepta inveniendi & iudicandi. Quia fuit Dialecticus. Pygmaeus constat anima rationali & corpore. Quia est homo. Deus caelum & terram creavit. Quia totum mundum creavit. Domus constat pariete, fundamento & tecto. Quia est perfecta.

Exempla promiscua alia. 2. Timoth. 2. In magna domo non tantum vasa sunt aurea & argentea (ex auro & argento,) sed etiam lignea & testacea: & alia quidem in honorem, alia verò in contumeliam. Sacra Scriptura utilis est vel ad redargutionem, vel correctionem, vel institutionem iniustitia. Natura fieret laudabile carmen an arte

quæsitum est. Ego nec studium sine divite vena-
nec rude quid possit video ingenium alterius hic
altera poscit opem res & conjurat amicè, Horat.
mne jus aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut
suetudo firmavit. Astra aut sunt spherica, aut plana.
ex fide justificamur, aut ex operibus, &c. Integri & Mi-
bri sunt hi CANONES.

I. Posito integro necesse est poni omnia
membra, sive partes essentielles (principales)
ut. Tenet Dialecticam. Ergo & præcepta inveni-
endi & judicandi. Magistratus est custos præ-
cepti Decalogi. Ergo & primæ tabulæ. Dominus
Ergo habet fundamentum, tectum, parietes.

[Dico essentielles sive principales. Quia alia sunt
partium non essentialium & minus principalium seu qua-
titativarum. Sine his namq; integrum essenziale esse
Posito corpore humano ponitur caput, cor, epar, quæ sunt
res principales, & homo est integer essentialiter, etiam
auricula desit, aut dens, aut digitus, aut pilus, quæ sunt
quantitative, & quidem minus principales, quarum re-
integer non est. Accipitur ergo integrum latius, non cui
omnino desit aut deesse possit, sed quod vel maximè prin-
cipales partes habeat, ut quæ maximè integritatem constituit.
Cum accurate loquendo integrum non sit (numero &
latione) quod vel curtum & mutilatum est, vel cui membra
deficit.] Et contra

II. Remoto (negato, destructo) integro (re-
to integrali) removentur (negantur, destruan-
tur) etiam omnia membra sive partes essen-
tiales. ut, Non tenet Dialecticam. Ergo nec Topi-
cam, nec Criticam. Nescit Grammaticam. Ergo
& Etymologiam & Syntaxin. Non est domus. Ergo
nec fundamentum, tectum, parietes, &c. Cuius
non est homo. Ergo nec animam, nec corpus habet
hominis.

[Nota: Toto integro simpliciter negato, non potest dari membrum ullum. Negato verò secundum quid, nempe ratione unionis membrorum aut perfecti numeri, non est necesse negari membra negato integro, ut si seorsim sit tectum, seorsim parietes, seorsim fundamentum, nego esse domum, sed non nego membra domus, qua legitime exstructa domum integram constituunt. Si autem simpliciter domus negetur, ita ut nec actu nec potentia poni possit, membra eius simul negantur.]

III. Nullum integrum potest affirmatè prædicari de membro: nec unum membrum de toto integro. ut, manus parva dividitur in brachiale, postbrachiale, & digitos, & tamen non possum dicere, digiti sunt manus.

[Ratio est, quia unum membrum non est totum integrum, nec totum integrum est unum aliquod membrum. Intellige autem de prædicatione propria, non Tropica. Tropice namque integrum de membro dicitur. Nonnunquam autem integrum de membro prædicari potest, videlicet si apponatur vox membri sive partis, ut: iudicium est pars Dialecticæ. Corpus humanum est pars hominis. Verum hoc non fit simpliciter, sed quatenus membrum vel pars induit affectionem speciei vel generis.]

IV. Pars integralis non potest prædicari de toto integrali heterogeneo. Sic partes heterogeneæ in corpore humano respectu totius sunt oculus, cor, brachium. At non possum dicere: corpus est oculus, cor, brachium, &c.

V. Collectis omnibus membris integrum esse necesse est: ut, Tenet præcepta Elocutionis & pronunciationis. Ergo est Rhetor. Lesbia habet omnes partes formosas. Ergo tota formosa est.

VI. Posito vel remoto uno tantum mem-

bro, integrum esse necesse non est. ut, *Tyranni possunt occidere tantum corpus. Ergo non tantum hominem. vicissim: Tyranni non possunt occidere animam. Ergo hominem occidere non possunt.*

Huc pertinet & hac Regula:

*Destrueta una parte principali, totum destruitur. Ille non habet cor. Ergo homo non est. Edificio huic deest tectum. Ergo domus non est. Item: Remota una formae parte reperiatur tota: ut, *Quintia non est venusta. Ergo nec est formosa.**

ELENCHUS

I. *Integri & membrorum committitur I. Cum in integro sumitur, quod integrum non est. ut, *Habet animam. Ergo est homo.**

[Anima enim non est ipsum totum, sed pars tota altera nempe pars compositi, atq; ita homo non potest, quae erronea fuit Platonis opinio.]

II. *Cum id, quod de toto praedicatur, transferatur ad singulas partes, ut: *Homo est mortalis. Ergo anima est mortalis.**

III. *Cum de uno aliquo membro praedicatur totum, ut, *Paries est domus.**

IV. *Cum quod unius membri proprium est, attribuitur & alteri. ut: *Anima est spiritalis. Ergo corpus est spiritale.**

V. *Cum falsa membra ponuntur pro veris. ut, *conjugio est arrha seu signum firmati contractus. Est actus ceremonia visibilis. Item promissio benedictionis. Ergo sacramentum.**

[Non enim quodlibet signum, & qualibet actio est membrum Sacramenti, sed illud signum, quod ex institutione divina gratiam invisibilem obsignat, & illa actio, quae certo Dei verbo instituta.]

Sic Dialectica Rami non est divisa in tres libros aut partes. Ergo non est integra.

VI. Cùm ex imperfecta membrorum inductione integrum concluditur. ut, *Ille bene pronuntiat. Ergo est bonus Rhetor. Bene scribit. Ergo est bonus Grammaticus. Habet parietes & fundamentum. Ergo est domus.*

VII. Cùm ex unâ aut alterâ parte procedimus ad affirmationem aut negationem totius. ut, *In Philosophia sunt multa inutilia. Ergo tota Philosophia inutilis est. Dicitur alias Fallacia à dicto secundum quid ad dictum simpliciter.*

Sic fuit prima Distributionis primariæ species, sequitur altera.

CAPUT XXX.

I. Distributio ex effectis est, cùm partes sunt effecta totius: *hoc est*, cùm totum quod distribuitur, est causa, partes verò distribuentes sunt effecta.

Exempla.

Causæ totius.

Effecta, partes.
bene loquuntur,
bene dicunt,
bene differunt,
scribunt,
legunt.

Literarum Studiosi alii

Opificum alii

Consuunt calceos.
sarciunt,
stantes pinsunt,
mercaturam exercent.

Nautarum alii

Malos scandunt,
per foros cursant,
sentinam exhauriunt.

2. Distributio ex effectis fit vel in effecta efficientis; vel in materiata: vel

vel formata : vel finita : vel omnia
mul, aut aliqua.

[Ex effect. effic. *Conscientia mota vel absoluit vel demnat. Ex mater. Statuarius vel metallicas statuait, vel lapideas, vel eburneas, vel ligneas. Ex form. Cymetra aut circulum in plano format, aut triangulum, & figuram aliam. Ex finit. Figulus vel pocula facit ad pedum, vel ollas ad coquendum, vel vasa alia ad usus. Ex pluribus: Colonus agrum colit, sulcos ducit, glebas tundit, ad familiam alendam curam convertit, &c. Per hujusmodi distributiones sunt populares minus perfectæ, ideoque ubi accuratius est definiendum, cum non habent, sed eæ, quæ sunt rerum æternarum ut generis in suas species, &c.]*

3. In illis autem Distributio generis in suas species excellit.

4. Genus est totum partibus essentiali, hoc est, quod omnem suam essentialitiam & naturam subjectis speciebus communicat. *Dicitur Græcè ὄλον καὶ γῶλον.*

[Genus accipitur 1. pro sexu, ut, cum dico: genus mulierinum. 2. pro familia, ut: illustri genere prognatus. 3. proprie pro specie, ut cum dico: multa sunt viventes humana, id est, species. 4. pro superiori seu communi logico, &c. Alias significationes vide apud Keckerm. l. 1. §. 107. Hic accipitur pro notionē Logicā, quæ symbolice est rei generalis, seu, pro toto quod suam essentialitiam speciebus largitur: seu, cuius partes sunt species. Est itaq; symbolice causarum essentialium materia scilicet, & forma communis: ut se communicet speciebus, & species ipsas formas se communicando constituat, & ad eas se ut causa ad effectum habeat. Est autem Genus vel univocum vel æquivocum. Genus univocum est, quod speciebus & nomen & definitionem sine essentialitiam communicat. Dicitur aliàs & Synonymum ut, *Animal est genus univocum homini & bestia. Quæ*

nomen suum confert (vocatur enim utrumque animal) & definitionem (substantia sensus motusq; organici particeps) communicat; adeoq; ratio essentia utrobique est eadem. Estq; perfectum vel imperfectum seu Analogum. Genus univocum perfectum est, quod aequaliter speciebus essentiam & nomen confert, ut, bestia aequaliter leoni, pardo, lupo, equo, aribus, piscibus, reptilibus, &c. communicat utrumque, ita ut non plus sit leo, bestia, quam cancer, quam musca: Estq; vel summum vel subalternum. Summum est, quod aliud supra se genus non habet. Dicitur & Generalissimum. Subalternum est, quod modo genus, modo species est. Genus quidem huius: Species verò illius. [De his vide supra in præcognitis fol. 6.] Analogum est, quod nomen & essentiam speciebus inæqualiter per analogiam (secundum prius & posterius) communicat. ut, Bestia respectu brutorum perfectorum & imperfectorum est genus analogum, magis enim convenit perfectis quàm imperfectis: Leoni magis, equo, &c. quàm Zoophytis, quia sensus & motus organici magis in illis sunt. Genus æquivocum est, cuius nomen commune est speciebus, ratio verò substantia diversa. Dicitur & Homonymum. ut, Lupus æquivocè significat animal terrestre, quadrupes ululans, & piscem & sidus cœleste. His (pisci & sideri cœlesti) nomen quidem communicatur, sed non res & definitio.

§. Species est pars generis: (seu, pars generi subiecta, quæ omnem essentiam generis accipit & participat.)

[Sicut genus opponitur integro, ita species opponitur membro. Itaq; hic est differentia inter genus & integrum: membra & species.]

I. Genus de specie prædicari potest: Integrum de membro non potest. ut, rectè dico: Homo est animal: Non verò: Corpus est homo.

II. Positâ specie ponitur genus: Non verò posito membro ponitur integrum. ut, Valeat consequentia: Homo est. Ergo est animal. Non valet: Corpus habet. Ergo est homo.

III. Genus omnem essentiam subjectis speciebus communicat : Integrum verò à membris essentialibus accipit.

IV. Membra toti essentiam largiuntur ; Species verò à genere essentiam accipiunt. Est autem species vel univoca vel æquivoca. Species univoca est, quæ uni voco subicitur. Estq; perfecta vel imperfecta seu analogica. Perfecta est, quæ subicitur generi perfecto. Estq; subalterna vel specialissima : Subalterna est, quæ est species, ut interdum fiat genus. Specialissima est, quæ est deivida in alias species. Seu : quæ nunquam fit per se. Imperfecta seu analogica est, quæ subicitur generi analogo. Æquivoca est, quæ subicitur generi æquivoco. Hæc species enim sequuntur per se distributionem generis. Hæc accommodanda exempla, quæ modo in distributione generis proposita.]

6. Distributio Generis in species est, cum totum, quod distribuitur, sit Genus, partes verò distribuentes sit species.

Exempla inventionis.

Genus general.		Species subalt.
Argumentum est	_____	Artificiale.
vel		Inartificiale.
Essentia est vel	_____	Corporea.
		Incorporea.
Genus subalt.		Species subalt.
Animal est	_____	Homo.
		Bestia.
Elocutio est	_____	Tropus.
		Figura.
Nomen est	_____	Substantivum.
		Adjectivum.
Virtus est	_____	Prudentia, Fortitudo.
		Temperantia, Iustitia.

Genus subalt.

Species special.

Substantivum

Pater.

Filius.

Homo

Petrus.

Paulus.

Nonnunquam genus cum unâ tantum specie disponitur, & quidem simpliciter, ut: *Homo est animal. Grammatica est ars. Aquila est avis. Subjectum est argumentum modo quodam consentaneum Cerasus est arbor.* Si vero vocabula species propriè exprimentia desint, loca illorum formæ specierum adhiberi solent. Forma enim generi juncta speciem facit. ut, *Animal est vel rationale vel irrationale.*

Disputantur etiam quæstiones dubiæ argumento tertio ducto à Genere ad arguendam speciem. *Fortitudo, temperantia, prudentia, &c. est laudabilis. Quia virtus. Homo & bestia sunt motus & sensus capaces. Quia animalia. Tropus & Figura sunt exornatio orationis. Quia elocutio. Petrus & Paulus sunt rationales. Quia homines. Sacerdotibus est permittum conjugium. Quia omnibus hominibus.*

Vicissim à specie ad arguendum Genus. *Virtus in voluptatibus corporis mediocritatem observat. Quia temperantia. Aliqua virtus est propugnatrix justitia. Quia fortitudo. Aliquod animal est rationale. Quia homo. Iusti asseruntur in hac vitâ. Quia Abel occisus est.*

Exempla alia. *Christus ministros dedit Ecclesia, alios Apostolos, alios Prophetas, alios Evangelistas, alios Pastores, Doctores, &c. Eph. 4. Deus est spiritus, Joh. 4. Christus est Propheta, ibid. Pharisei sunt discipuli Moysis, Joh. 9.*

Ardua per præcepta gloria vadit iter.

Hectora quis noisset felix si Troja fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est.

Ardua per præcepta gloria vadit iter.

Sivaleant homines, ars tua, Phœbe jacet. Ovid.
Nec Abraham, nec Isaac, nec Jacob, nec ceteri Sancti quicquam de rebus Ecclesia in terris sciunt. Affectus sunt ira, odium, metus, cupido, livor, misericordia, Arist. Generis sunt hi CANONES.

I. Genus prædicatur de qualibet specie
& de omnibus, de quibus species aliqua e
dem generis prædicatur: & quidem *οὐκ ὁμοίως, non ἰσῶς, ut, Rectè dicitur, Equus
animal, quia animal est genus equi. Non rectè
Homo est virtus; Quia virtus non est genus
minis, sed accidens.*

II. Genus necessariò latius est speciebus
& plures unâ species complectitur, in quas
viditur, & ab omnibus simul junctis vicissim
arguitur.

III. Genus cum speciebus suis non con
vertitur seu recipitur.

IV. Posito vel affirmato genere universali
omnes etiam ponuntur & affirmantur species
ut, *Omnes artes sunt conjunctæ. Ergo etiam
Rhetorica & Oratoria. Aristoteles omnes artes
Ergo & Dialecticam tenuit.*

V. Posito vel affirmato Genere simpliciter
& indefinite, non quælibet species affir
matur (nisi contingenter) ut, *Est animal. Ergo
est Leo. Is qui accedit, est homo. Ergo est
trus.*

VI. Negato vel remoto genere, negantur
& remouentur omnes species, ut, *Non est
arbor. Ergo etiam non est ficus. Extrema uniuersalis
non est Sacramentum. Ergo multo minus Non est
Testamenti Sacramentum.*

Cui adimitur genus, eidem & species ad
mitur.

VII. Quicquid de genere communiter
dicitur

alitur vel negatur, id etiam de qualibet ejus
 specie dici vel negari necesse est. ut, *Animal*
 est substantia corporea, viva, sentiens. Ergo &
 homo & bestia. Virtus est habitus electivus,
 consistens in mediocritate. Ergo & *Justitia, &*
Temperantia, & Liberalitas, &c. est habitus ele-
 ctivus.

[Ratio est, quia genus omnem suam essentiam subjectis
 speciebus communicat: & nihil est in genere, quin idem sit in
 omnibus subjectis speciebus. Vbi tamen nota. Quædam de
 genere dici proprie: quæ non sunt communia specie-
 bus: ut, Genus est commune speciebus: non potest dici de
speciebus. *Animal est, quod constat ex homine & bestia: id*
non potest dici de Petro, Paulo, &c. Philippus Canonem se-
xturnum sic effert: A superiori cum signo universali ad
inferius semper valet conseq. affirmative & negative.
 Huc pertinet etiam translatio hypotheseos ad thesin,
 quæ nihil aliud est, quàm argumentatio à genere ad speciem:
 ut, *Omnis seditiosus civis jure à Consule occiditur. Cæsus*
Grachus fuit seditiosus civis. Ergo jure à Consule occisus est.
 Alias Genetis perfecti & imperfecti sunt hi Canones.
 I. Genus perfectum habet essentiam à speciebus omnibus
 distinctam. II. Prius est speciebus, naturâ & cognitione:
 ideoq. III. omnium est notissimum. IV. Non tollitur sub-
 latâ unâ specie: nec posito genere perfecto, necessario hac vel
 illa species ponitur. Tolle hominem, non statim sustulisti ani-
 mal. Pone animal, nec nisi contingenter ponis hominem.
 Genus imperfectum (analogum) I. non habet naturam
 à specie distinctam (sed significat omnia analogata, unum
 principaliter, alia prout sunt ad illud affecta) II. Præcipua
 speciei convenit per se, reliquis in ordine ad illam. III. Tol-
 litur præcipua specie sublatâ: & posito genere analogo, necessa-
 riò ponitur præcipua species. Tolle substantiam & sustulisti
 ipsum Ens. Pone ens, ponenda erit necessario substantia.] Spe-
 cies sunt hi CANONES.

I. Positâ vel affirmatâ specie, ponitur &
 affir-

affirmatur Genus. ut: Cicero est homo. Ergo est animal. Dialectica est ars. Ergo est habitus.
Nam; Cui tribuitur species, eidem generi
bui necesse est.

[Ratio est, quia species non partem ex genere accipit totum genus: ideo totum de qualibet dicitur, & singulis speciebus essentiam communicat, & generis natura inest.]

II. Negatis speciebus omnibus, negatur etiam genus totaliter. ut, Lapis neque homo neque bestia. Ergo animal non est.

Cui admittuntur omnes species, eidem generi adimi necesse est. Negata vero una specie, non est necesse negari genus. ut, Bestia ratione caret. E. & omne animal ratione caret.

III. In specie plus est, quam in genere. rationalitas est in homine, qua non est in animalibus & tanquam genere.

[Licet enim generis essentia sit in specie, species tamen propter hanc habet propriam essentiam a propria forma, per quam a genere distinguitur.]

IV. A specie ad genus ducuntur tantum argumenta affirmativa. ut, Homo est. Ergo est animal. In eo est modestia. Ergo in eo est virtus moralis. Est adulter. Ergo est vitiosus.

[Nota. A specie nos argumentari tantum affirmativa, nisi omnes species negentur. ut, Nec homo est, nec bestia. Ergo nec animal.]

V. Species & genus debent esse in eodem prædicamento. ut, Si genus est qualitas & est junctum etiam species. Si genus est substantia etiam species.

VI. Quæcunque attribuuntur speciebus

eadem etiam attribuuntur generi. ut, *Iustitia est laudabilis. Ergo et virtus est laudabilis.*

[Attende: si attributa sint communia, non si sint propria uni alicui soli speciei convenientia. Non igitur V. C. *Homo est immortalis. Ergo et animal erit immortale*; Homo enim non est omne animal: et attributum (immortale) commune non est, sed proprium.]

Alii addunt et hos Canones. Species perfecta I. est perfectior genere tam naturā, quam cognitione distincta. II. totam generis naturam in se habet. III. facilius cognoscitur quam genus (notione scilicet confusa sive complexa.) IV. Species perfecta sunt simul (naturā.) V. Nulla species alterius speciei pars esse potest. Quia species est pars generis. Sic homo non potest esse pars bestia, neque bestia pars hominis. VI. Species est quasi forma generis. Est enim quid determinatum. Omne autem determinatum respectu rei indeterminata habet se instar forma. Obiter observa, ad hanc classem referri posse Inductionem, quando ex multis collectis speciebus genus concluditur. ut, *Vinum Rhenanum calefacit, et item Hungaricum, Francicum, Gallicum, &c. Ergo omne vinum calefacit. Iudæi sunt peccatores, et gentes sunt peccatores. Ergo omnes homines sunt peccatores, &c.* Sed de Inductione plura dicemus infra in Doctrinā Syllogisticā.]

ELENCHUS

Generis committitur I. Cū genus non dividitur in species proximas, sed remotas. ut, *Argumentum est vel absolute consentaneum, vel modo quodam.*

II. Cū genus dividitur in species, quod genus verum non est. ut, *Si hominem distinguas in virum et feminam.*

III. Cū a genere affirmato inferatur affirmatio cuiuslibet speciei. ut, *Est animal. Ergo homo est. Homo est. Ergo est vel Petrus vel Paulus.*

[Interdum procedit, sed tamen contingenter, non necessario.]

ELENCHUS

Speciei committitur I. Cū falsa species ponitur

proverâ. ut, *Si metallum dicas corpus animatum, cum verâ sit species corporis inanimati perfectè mixti.*

II. Cùm ex affirmata una vel aliquibus speciebus univèrsùm genus affirmamus. ut, *Habet pyrum pomum. Ergo omnes arbores habet.*

[Non valet. *Licet enim in specie affirmetur genus finitè: non tamen affirmatur univèrsè & definite.*]

III. Hac pertinet & vitiosa inductio: Cùm aut altera species falsa est. ut, *Arbanasius fuit coenobita Chrysostomus item, Ambrosius, Augustinus. Ergo omnes Episcopi fuere coenobites.*

[N. V. *quia plures Episcopi alii fuerunt uxorati.*]

Hac de Distributione primariâ: Restat Secundariâ.

CAPUT XXXI.

I. **D**istributio secundaria est, quæ dividitur ex argumentis modo quorundam consentaneis.

2. Estq; duplex: vel ex subjectis, vel ex adjunctis.

3. Distributio ex Subjectis est, cùm partes sunt subjecta, totum verò est adjunctum, seu: cùm adjunctum per subjecta dividitur.

[*Subjecta & Adjuncta hic totum & partes dicuntur verè & exactè, sed generatim, quatenus qualicunq; modo, ratione seu notione aliquid ut totum & ut pars sumuntur, seu, ut alii loquuntur. Subjecta & Adjuncta, totum & partes non verè, sed similitudine, imitatione & enumerationis ratione dicuntur. Cùm aliàs totum sit essentialiter partibus, & vicissim contrâ: Quod de Subjecto & Adjuncto asseverari non potest.*]

Exe

Exempla inventionis.

Subiecta, partes.	Adjunctum, totum.
Deus	Sapientia.
Angeli	
Homines	
Anima	Bonum.
Corpus	
Fortuna	
Vrbs	Homines.
Pagus.	
Ville	
Lex	Theologia.
Evangelium	

Ex quibus axiomata ex adjuncto diviso & subiectis dividuntur conficiuntur. *Sapientia est tum in Deo; tum in Angelis, tum in hominibus. Bonum aliud est anima; aliud corpus; aliud fortuna. Hominum alii vivunt in urbibus, alii in pagis, alii in villis. Theologia versatur in explicanda Lege & Evangelio.*

Similiter disputantur ex his quæstiones dubiæ argumento ducto ex distributione è subiectis. *Sapientia non est in omnibus eadem. Quia alia est in Deo, alia in hominibus, alia in angelis. Non est eadem boni qualitas. Aliud enim est anima, aliud corpus, aliud fortuna. Ille est Theologus. Quia docet Legem & Evangelium. Deus est ubique. Quia est in caelo, terra, mari, &c.*

Exempla alia. *Sunt corpora cœlestia, sunt terrestria, verum alia cœlestium gloria, alia terrestrium: Alia gloria solis, alia luna, alia stellarum, 1. Cor. 15. Semen aliud cecidit in viam, aliud in petram, aliud sub spinas, aliud in terram bonam, Luc. 8. Animalia partim in aëre, partim in aqua, partim in terra degunt. Omne jus quo utimur vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones, Inst. l. 1. tit. 3. Virtutes alii sunt in intellectu, alia in voluntate.*

Virginitas non tota tua est: ex parte parentum est; Tertia pars matri data, pars data tertia patri; Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,

Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.
Ejus est hic generalis CANON.

Affirmatis subjectis partibus affirmatur
tum adjunctum: Negatis, negatur: & con-
tra: ut, *ille neque Legem neque Evangelium
docere potest. Ergo Theologus non est. Ille tri-
pumeros atque magnitudines. Ergo Mathema-
ticus est.*

ELENCHUS

Distributionis è subjectis committitur I. C.
adjunctum falsum dividitur in falsa subjecta, ut
Rhetorica dividitur in Inventionem, Dispositionem, E-
tionem, Pronunciationem & Memoriam.

[Inventio enim, Dispositio, & memoria pertinet
ad Dialecticam.]

II. Cum ex enumeratione partium subjecti
imperfecta, totum concluditur, ut, *Iste non est pauper
bonis corporis & fortuna. Ergo nullis bonis præditus est.*

[Potest enim præditus esse bonis animæ.]

Non venisti huc pedes, nec eques. Ergo arundine longè

[Quasi verò non potuisset carro, aut lectica
rheda huc venire.]

Supereft Distributio ex Adjunctis.

CAPUT XXXII.

I. Distributio ex Adjunctis est, cum
partes sunt adjuncta, totum
est subjectum. *Seu: cum subjectum
viditur per adjuncta.*

Exempla.

Adjuncta, partes.

Subjectum, totum

Sanus,
Ager,
Literatus,
Dives
Pauper.

Homines.

Salutare,	}	Pharmacum.
Noxium,		
Franci,	}	Germaniæ.
Hessi,		
Saxones,		
Bavari,		
Suevi,		

Hinc axiomata ex adjunctis distribuentibus & sub-
jecto distributo. *Hominum alii sunt sani: alii agri: alii
litrati: alii illiterati: alii divites: alii pauperes. Pharma-
corum aliud est salutare, aliud noxium. Germaniam incol-
lunt Franci, Hessi, Saxones, Bavari, Suevi, &c.*

Exiisdem disputantur quæstiones dubiæ argumen-
to tertio ducto è distributione ex adjunctis partibus,
ad arguendum subjectum, totum. *Hominum non est
idem status & conditio. Alii enim sunt sani, alii agri, divites,
pauperes, &c. Non quævis pharmaca homini conducunt.
Quia quedam sunt salutaria, quedam verò noxia. Germani
moribus, institutis, & lingua idiotismis dissident. Sunt enim
alii Suevi, alii Saxones, alii Catti, &c.*

Exempla alia. *Homines quidam in circumcissione vi-
vunt, quidam in preputio; Quidam servi vocati sunt, qui-
dam liberi, 1. Cor. 7. Christiani partim à carne sua, partim à
Diabolo, partim à mundo infestantur. Bonorum quedam
sunt interna, quedam externa, 1. mag. moral 3. Hominum
genus alterum est arbanum, aliterum agreste, Cic. Terra ali-
bi est torrida, alibi temperata, alibi frigida. Ejus est hic ge-
neralis CANON.*

Affirmatis adjunctis partibus, affirmatur
etiam totum subjectum: & contra. ut, *Pompe-
jus est præditus & rei militaris scientiæ, & virtu-
te, & autoritate, & felicitate. Ergo est bonus Im-
perator. Nero non est præditus rei militaris scien-
tiæ & virtute & felicitate. Ergo non est bonus
Imperator. Ille non est Francus, nec Saxo, nec Hes-
sus, &c. Ergo non ex Germaniâ oriundus est.*

ELENCHUS.

Distributionis ex Adjunctis committitur I. Cuius falsum subjectum dividitur in adjuncta falsa. ut, *incorporea partim candida sunt, partim nigra, partim non colore affecta.*

[N. V. quia hæc adjuncta non cadunt in rem corpoream.]

II. Cùm insufficienti partium distributarum adjunctarum enumeratione, totum concluditur. *Caro Christi in cœna non gustatur, nec videtur, nec ceritur, nec auditur, nec olfactu percipitur, nec tangitur.* E. non in cœna.

[Quasi verò non adesset in mysterio, licet sensibile non occurrat. Sunt ista adjuncta corporis tantum sensibilis, quod sentitur actu. Itaque conceditur esse ibi actu sensibilem carnem. An verò proprie absit extero? absit.]

Tantum de Distributione, sequitur Definitio.

CAPUT XXXIII.

I. **D**efinitio est (argumentum orationis reale) explicans quid res (definitum) sit. *Græcè dicitur ὁρισμός.*

2. Definitum est res, quæ definitio seu definitione explicatur. *Græcè dicitur τὸ ὁριζομένον.*

[Dicitur Definitio ex notat. Græcâ terminus, metaphorice ab agrorum terminis sumptâ. Sicut enim hi agros definiunt & claudunt: Sic definitiones rerum essentias describunt & ab illis distinguunt. Definire enim est non solum rem explicare, sed etiam certis & propriis suis finibus terminare. Aristoteli est λόγος τῆς ἁπλῆς. Ratio ipsius quid est, sicut ut Barbari loquuntur, quidditatis: & notificatio essentialitatis cujuslibet rei. Alii λόγον per orationem hinc explicant, sed male; quia 1. Logica non est ars orationis, sed

2. *Definitio est notio per se una & conceptus simplex.*
 Oratio est ex argumentis composita. Atq; sic definitio cum de-
 finito disposita & sermone enunciata potest dici Oratio. Ob-
 serva I. *Etiā Genus & Causa explicat quid res sit, sed*
Genus imperfectè; Definitio perfectè & reciprocè. Causa ori-
ginaliter & primò; Definitio symbolicè, secundariò, &
communicativè, vel propter causas ex quibus constat. II.
Definitio ultimo inter argumenta artificialia loco
ponitur, quia ex omnibus argumentis primis & à primis
ortis precedentibus existere potest. Vbi tamen attende, discrim-
inaver Definitionem ipsam, & inter doctrinam seu instru-
menta definiendi. Illa merito præcedit; Hæc verò sequitur.
 Ac prout alia est ratio, cum definiendi artificium addetur,
 (quod hoc loco fit.) *Vbi omnia illa prius cognoscenda, quorum*
usus est in definiendo: alia cum quippiam definitionibus est
explicandum, ubi primo statim loco definitio est constituenda,
ut intelligatur, quid sit id de quo disputatur. III. Pertinet,
pro diverso modo considerandi Definitio ad Metaphysicam,
quatenus dicit essentiam quidditatem & substantiam rei: ad
Logicam, quatenus est instrumentum cognitionis. IV. Quod
verò non competit omni enti & non enti, non est causa ipsa de-
finiendi, sed res per se ipsa indefinibiles.]

3. *Definitio est vel Perfecta, vel Im-*
perfecta. Illa dicitur accurata, propria,
primaria, principalis, & κατ' ἐξοχήν Defi-
nitio: Hæc verò secundaria, minus accu-
rata, & propriè, Descriptio.

[*Definitio cum non tantum sit argumentum ortum ex*
primis, verum etiam ex aliis ortis, totupliciter dividi potest,
quos sunt illa, ex quibus sumitur, ita ut alia sit ex causis, ex
effectis, alia ex subjectis, adjunctis; conjugatis, divisione: alia
ex dissimaneis, &c. Philippus distinguit inter Definitionem
nominis, quæ vocis significationem explicat: & rei, quæ,
quid res sit, explicat. Hancq; facit quadruplicem: 1. Essen-
tialem, quæ constat ex genere & differentiâ specificâ seu for-
mâ, atque essentiam rei declarat. 2. Causalem, quæ constat

ex genere & causis tam essentialibus sive internis, quam
 ternis omnibus, vel aliquibus. 3. Partialem; qua
 ex membris, qua possunt esse essentialia vel integralia. 4.
 eidentalem, qua generi jungit accidentia, vel propria
 communia, qua simul posita rem ab aliis discernant. Ali
 lias distributiones Definitionum tradunt, qua tamen
 modo ad perfectam (ut essentialis) & imperfectam (ut
 qua) referri possunt.]

4. Definitio perfecta est, qua
 stat ex solis causis essentialibus rei constitu
 tuentibus. Dicitur aliàs Essentialis.

5. Causæ essentialibus rei constituen
 tes sunt Materia & Forma.

[Diciuntur essentialibus, quia rei naturam constituunt
 & absolunt: Constituta verò & absoluta ita insunt, ut
 eane cogitatione quidem se jungi possint.]

6. Perfecta igitur definitio est, qua
 constat materiã sive genere, & formã
 sive differentiã specificã.

[Sic homo definitur animal rationale: ubi Defini
 tum est homo. Definitio, esse animal rationale. In
 Animal vicem generis obtinet, quo intelligimus esse essentialibus
 corpoream vitam & sensu præditam, qua materia hominis
 cum formã genericã: Rationale verò formã hominis
 specificam comprehendit, qua est quod est, ab aliis etiam dis
 cernitur. Unde & dicitur differentia specificã. Itaque perfecta
 definitio aliud nil est quam universale symbolum causarum
 essentialibus rei & naturam constituentium, adeoq; speciei
 formam & genus proximum explicatio. Hic tamen Nota
 cum forme proprie in naturalibus & divinis imprimis latet
 easdem per propria effecta, membra, proprietates & fines
 describi, & Definitionem ex his confectam in perfecta
 cum substitui necesse esse. Exempla Definitionum harum
 tam sacra quam profana contra rigidorum Logicorum
 suam proferi plura Libav. lib. 1. fol. 452. & seqq. Itaque]

Alii distinguunt inter Definitionem perfectam absolutam, cuius unica & simplex est differentia ex definiti ipsius predicamento desumpta, ita definiuntur Substantia, ut homo est animal rationale: hic nihil est quod non sit in ordine substantiarum: Et perfectam per appositionem, cuius differentia sumitur ex objecta & causis externis, Ita definiuntur accidentia: ut, Physica est scientia (genus) contemplandi (finis) corpus naturale mobile (objectum.)]

Exempla inventionis.

Definitio	Definitum.
Animal rationale. _____	Homo.
Corpus animatum sentiens. _____	Animal.
Ars bene ratione utendi. _____	Dialectica.
Ars bene loquendi. _____	Grammatica.

Hinc axiomata è definito & definitione. Homo est animal rationale. Animal est corpus animatum, sentiens. Dialectica est ars bene ratione utendi. Grammatica est ars bene loquendi.

Ex iisdem Syllogisticè disputantur quæstiones dubiæ argumento tertio à definitione ad arguendum definitum. Pigeus est homo. Quia est animal rationale. Philippus tenet Dialecticam. Quia tenet artem bene ratione utendi. Animal motu est præditum. Quia est corpus animatum sentiens.

Vicissim à definito ad arguendam definitionem: Pigeus est animal rationale. Quia est homo. Philippus tenet artem bene ratione utendi. Quia tenet Dialecticam. Est corpus animatum sentiens. Quia est animal.

Huc pertinent artium aliarum definitiones. Rhetorica est ars bene dicendi. Musica est ars bene canendi. Arithmetica est ars bene numerandi. Geometria est ars bene metiendi. Politica est ars Rempubl. bene gubernandi. Oeconomia est ars familiam bene administrandi. Ethica est ars bene beateq; vivendi. Itemq; exactæ præceptorum artium definitiones alia. Definitionis sunt hi CANONES.

I. A definitione ad definitum, & vicissim à definito ad definitionem argumentamur affirmativè

firmativè & negativè.

II. Cui tribuitur vel adimitur definitio
eidem etiam tribuitur vel adimitur definitio
& contra, ut, *Petrus est animal rationale, Ergo
est homo. Est homo. Ergo est animal rationale.*
Simia non est animal rationale. Ergo non est ho-
mo. Non est homo. Ergo non est animal rati-
onale.

Quicquid convenit definitioni, id etiam
convenit definito: & contra: ut, *Scientia
& iniusti est utilis. Ergo & jurisprudentia
est utilis. & : jurisprudentia est utilis. Ergo & sci-*
tia iusti & iniusti est utilis.

Quicquid negatur de definitione, id negatur
etiam de definito: & vicissim contra. *Contractatio rei alienae, que fit invito Domini
non est licita. Ergo nec furtum est licitum. &
Furtum non est licitum. Ergo nec contractatio
alienae est licita.*

III. Definitum neque implicitè neque explicite
sit pars definitionis. ut, *Litera est minima
pars vocis ex literis composita.* Vitiola est defini-
tio. *Litera enim definitum est, non igitur defini-*
tioni inferendum: Ex literis composita.

[Ratio est, quia neque materia est, neque forma: definitum
enim & definitum sunt re unum & idem, (differunt solum
mentis conceptione, ut notius & ignotius) nihil autem in-
ditur seipsum.]

IV. Definitum & genus definitionis sunt
in eodem prædicamento.

[Definitum enim est species; genus autem & species sunt
in eodem prædicamento.]

V. Definitio perfecta sit adæquata suo definito.

Itaque

Definitio 1. non sit latior: *qualis est hac: Homo est animal bipes, vel carens plumis* (competit enim illa etiam gallinis, hæc verò canibus, leonibus)

Nec 2. Angustior. *Qualis est hac: Argumentum est, quod ad aliquid demonstrandum effectum est* (non enim competit similibus.)

Sed 3. reciproca sit, & cum definito æqualiter convertatur. ut, *Homo est animal rationale: & quod non est animal rationale, non est homo.*

II. In definitione nihil desit aut superfit, vel redundet.

[Vitiola ergò est definitio: *Homo est animal semper vitâ & sensibus præditum & rationale: quia redundat, semper vitâ & sensibus præditum. Peccatum originis est iustitiæ originalis carentia. Deest enim pars principalis. Quia non tantum est privatio, sed etiam vitiosus habitus: non tantum a verso à bono, sed etiam conversio ad malum.*]

VI. Definitio perfecta constet verbis propriis, perspicuis & usitatis.

Itaque

Ambigua, homonyma, tropica & obscura definitionem non ingredientur.

[Definitio est essentiæ sive rei cognitio & declaratio. At ambigua, tropica, &c. non declarant, sed obscurant intellectus cognitionem. Itaque & ambigua prius sunt explicanda, quàm definiantur. Tropi verò si sint triti & rei convenientes, ejusdemq; naturam aptius quàm propria declarantes adhiberi nonnunquam possunt. Quo nomine verbum differendi in definitione Logicæ communiter defendunt.]

VII. Definitio perfecta sit affirmativa.

Negatione enim nihil est definiendum: & Definitiones negativæ sunt vitiosæ.

[Definitio enim dicit, quid res sit, non quid non sit, aut quid esse possit. Tolerari tamen posse volunt Definitiones

tiones

tionem Negativas. i. in perfectissimis & imperfectissimis
2. In principiis. 3. nonnunquam etiam in descriptionibus,
modo non sint pura negationes.]

VIII. Definitio perfecta est specierum.

[Excluduntur igitur 1. Summa genera, quae supra
non habent genus. 2. Individua & singularia, quae
potius quam intellectu expediuntur. 3. quae sunt in ma-
prædicamento, ut. i. Syncategoremata: omnis, nullus,
quidam, aliquis, &c. 2. Vocabula technica; non
propositio, genus, subjectum. 3. ambigua. 4. trans-
dentia. 5. non entia.]

IX. Unius rei una tantum est definitio
essentialis, non plures.

[Dico essentialis. Quia ut una rei est essentia, una
dicitur, una forma, ita & una definitio, quae est essentia ex-
pressio. Possunt tamen plures esse accidentales. Interdum
essentiales definitiones unius rei apud autores variantur
verbis, non sensu.]

X. In definitione non adhibeatur ge-
nere remotum pro proximo.

[Genus enim propinquum excludit remotum.
que vitiosa est definitio: Homo est substantia sentiens
prædita ratione: Substantia enim sentiens est genus
remotum hominis: Animal vero est genus proximum.]

ELENCHUS

Definitionis committitur I. Cùm definitio
ponitur, ubi poni debebat.

(Omnis enim tractatio à definitione proficisci debet.)

II. Quùm definitio falsa ponitur pro vera, ut, Cùm
Metonymia definitur esse, quando res signata prædicatur
signo.

[Non enim Metonymia est, cùm vox de voce præ-
dicatur, sed cùm nomen pro nomine ponitur.]

III. Cùm definitio obscura ponitur, quæ æquiva-
potius est, quam Definitio; ut, cùm cochlea definitur
terrigena, domiporta, sanguine cassâ.

IV. Cùm

IV. Cùm in unam aut plures definitionis perfectæ regulas impingitur. *Quod exemplis Canonum patet.*

V. Cùm affirmato definito negatur definitio. & contra: affirmata definitione negatur definitum. ut, *Siquis in hujus vel illius hæretici doctrinam juret ac compromittat, & tamen hæretici istius sibi Nomen attribui nollit.*

Superest Definitio imperfecta seu descriptio.

CAPUT XXXIV.

1. Definitio Imperfecta est, quæ ex aliis quibusvis argumentis rem describit. *Vnde & DESCRIPTIO appellatur.*

[Definitio perfectâ rem definit ex solis causis essentialibus consentientibus. At Descriptio latius se extendit; Non enim ex causis essentialibus saltem, sed aliis quibusvis argumentis, utpote dissidentibus, comparatis, conjugatis, partibus, effectibus, subjectis & potissimum accidentibus, (unde Philippo accidentalis Definitio appellatur) rei naturam explicat. Vbi tamen essentialia non in solidum excluduntur, sed nonnunquam expressè adjiciuntur, nonnunquam omittuntur, nonnunquam genus, quod Symbolum est essentialis, expressè ponitur, nonnunquam subintelligitur. Dicitur autem Definitio imperfecta non absolutè, sed comparatè, respectu definitionis perfectæ.]

2. Estq; vel succincta (*brevis, concisa;*)
vel explicata (*copiosa, proluxa;*)

3. Succincta est, quæ ex uno atque altero argumento delimitur. ut, *Ira furor brevis est. Quæ descriptio est è comparatis.*

4. Explicata est, quæ ex pluribus argumentis variè desinitur. *Talis est descriptio*

Scriptio fame ex subjectis, adjunctis, effectibus comparatis, &c. Aeneid. 4.

*Extemplo Lybia magnas it fama per urbes,
Fama malum, quo non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, viresq; acquirit eundo.
Parva metu primo, mox sese attollit in auras
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit, &c.*

Exempla inventionis promiscua,

<i>Res descripta.</i>	<i>Descriptio.</i>
<i>Homo</i> —————	est { animal mortale. capax discipline ex adju
<i>Ebrietas</i> —————	est { vitium arcanare- cludens, spes jubens ex effe esseratas, ad praelia trudens inermes.
<i>Somnus</i> —————	est gelida mortis imago. ex co
<i>Virtus</i> —————	est vitium fugere, & sapientia prima. ex dil tan
<i>Argumentum</i> —————	est quod ad aliquid arguendum affectum est. ex co jug
<i>Mundus</i> —————	est compages à caelo terraq; constans, & suis naturis, quae his comprehenduntur. ex part

Alia exempl. Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoria, magistra vita, nuncia vetustatis. Exod. 3. Iehova Deus est misericors, ad iram tardus, ad clementiam propensus, qui clementiam in mille usque annis mittitur, vitia & peccata condonans, in poenâ irrogandâ peccatum culpam in natos & nepotes in tertiam & quartam generationem prosequitur. Esa. 56. Domus mea domus orationis vocabitur, cunctis populis. Non spelunca latronum. Tit. 3. Baptismus est lavacrum regenerationis & renovationis in Spiritu Sancto.

Similitudo

Similiter disputantur quæstiones dubiæ argumen-
to tertio a Descriptione. *Ebrietas est fugienda. Quia est*
vitium arcana recludens, spes jubens esse raris, ad prælia tri-
dens inermes, &c. Gloria est amplectenda. Quia est solida
quædam res & expressa non adumbrata, & consentiens laus
honorum, incorrupta vox bene judicantium de excellenti vir-
tute. Historia studium est magnificandum. Est enim testis
temporum, lux veritatis, &c.

[Huc ergo pertinet Prosopographiæ personarum; To-
pographiæ locorum; Chorographiæ nationum; Geo-
graphiæ terrarum; Hydrographiæ, aquarum; Anemo-
graphiæ, ventorum; Dendrographiæ, arborum; Chro-
nographiæ, temporum, itemq; montium, plantarum, ani-
malium, &c. descriptiones: Similiter Poetarum & Oratorum
periphrases, hypotyposes, hypographæ, paraphrases,
typi, allusiones, adumbrationes, allegoriæ, plenæq; de-
scriptiones alia.] Descriptionis est hic generalis CANON.

Cui tribuitur vel adimitur descriptio eidem
etiam tribuitur vel adimitur descriptum: &
contra. ut, *Hortensius dicendo animos audien-*
tium & docet & delectat & permovet. Ergo est
optimus Orator. vicissim: Balbus non est opti-
mus Orator. Ergo duendo animos audientium
non & docet & delectat & permovet.

ELENCHUS

Descriptionis committitur, cum descriptio falsa
ridicula, sophistica, frivola, frigida, &c. ponitur pro
vera. ut, *Eloquentia est fucus impostoreus & inutilis orna-*
tus fori accersitus. Ergo est fugienda. Homo est animal gra-
dians, bipes, aëritum, quadricubitum, &c.

Hactenus de argumento Artificiali, ejusq; specie-
bus: superest Inartificiale quod est Testimonium.

CAPUT XXXV.

1. Testimonium est argumentum in-
P
artia

artificiale, quod non sua natura, sed sumpta artificialis alicujus argumenti vi arguit.

Dicitur aliàs Autoritas: Ejus verò corrum Res restata sive Testatum.

[Inartificiale dicitur, quia quicquid arguendi factis & virtutis habet, id ipsum non ex se, sed ex alio aliquo argumento artificiali assumit. Vnde etiam assumptum externum sive extrinsecum appellatur, quia tota arguendi vis non est propria & insita, sed assumptiva & ipsam adscita, nimirum ex argumentis artificialibus. Quam ergo vim probandi & declarandi habent hæc, tam etiam habet illud, ut: Plato dixit tum demum beatissimum Respubl. in quibus homines sapientes regerent, aut qui regerent, omne studium in sapientia ponerent. Hoc testimonium Platonis argumentum inartificiale est, arguit enim non propria & insita vi, sed aliena, vi scilicet argumentorum artificialium desumptorum ex causis, adjunctis, effectis consensibus: quia non tantum sapientie studium sapientes efficiunt, ipsa etiam experientia idem sufficienter comprobavit. Verum hoc est, non quia Plato dixit, sed quia id quod ob certas rationes & demonstrationes veritati consentaneum est. Huc ergo spectant generales CANONES. I. Omne Testimonium argumentis scientificis & demonstratione fultum firmum est, & tantam vim probandi habet, quantum ex demonstrativis defert: accessu sui evidentio rem veritatem reddit. II. Autoritas, si veris & certis rationibus ac demonstrationibus fulcitur, nulla est. Obiter hic observa, Inartificiale tantam ratione etiam esse Artificiale 1. ratione participationis. 2. quia ab artifice invenitur. 3. quia non minus artificiale illud investigandum requiritur quam ad argumentum artificiale. 4. quia in arte de eodem precipitur, pari ratione, pari definitione imperfecta, syllogismis imperfectis, &c.]

2. Estq; duplex, Divinum & humanum.

[Non est hac per formas oppositas distributio, sed exemplorum tantum ex causis efficientibus distinctio. Quia ha natura sola de rebus testantur.]

3. Testimonium Divinum est, quod Deum auctorem habet.

4. Estq; vel immediatum, vel mediatum.

5. Immediatum est, quod nullo mediante Deum autorem habet (à Deo profertur) ut: *Vox patris de cælo clamat; Hic est filius meus dilectus, in quo complacuit mihi, hunc audite, Matth. 3.*

6. Mediatum est, quod mediantibus aliis Deum autorem habet. seu: ad quod perhibendum Deus aliorum ministerio usus est. ut, *Multis modis Deus olim loquens patribus, novissimè nobis locutus est per filium, Hebr. 1. Paulus dicit nos justificari fide, non operibus, Rom. 3.*

[Mediatè à Deo instructi sunt vel angeli, vel homines: & hi vel generatim, ut est Ecclesia sanctorum: vel sigillatim Patriarcha, Prophetæ, Apostoli, Discipuli & sancti alii, quorum ministerio Deus in revelandâ & perficiendâ suâ voluntate usus est.]

Exempla inventionis.

Testimonium.	Res Testata.
Deus Pater. _____	Hic est filius meus dilectus, &c.
Christus. _____	Mortui resurgent.
Esaias. _____	Messias nascendus è virgine.
Moses. _____	Adulteros capite plectendos.
Moses. _____	Mundus in principio creatus est.

Hæc enunciantur è testimonio & testato axiomaticè

icè hoc modo: Ipse Deus cœlestis pater de cœlo clamavit. Hic est meus filius cœlestis, &c. Christus ipse testatur mortuos resurrecturos esse. Esaias vaticinatus est Messiam virgine nasciturum esse. Moses adulteros capite plectendos esse sancivit. Idem mundum in principio à Deo creatum asserit.

Eadem Syllogisticè disputantur argumento deducto à Testimonio divino Christus est filius Dei dilectus. Quia pater ipse eum filium suum de cœlo proclamavit. Mortui resurgent. Quia ipse Christus dixit. Mortui virgine nasci debent. Quia id Esaias vaticinatus est. Mundus ab æterno non est, sed in tempore factus. Quia Moses illud asserit.

[Huc referenda sunt omnia exempla, oracula, miracula & testimonia divina, quæ in sacra Scriptura Canonice proferuntur, quibus vel fidei dogmata comprobantur, vel Christiana Regula informantur. Logici his addunt Oracula Deastrorum gentilium, utpote, Apollinis, Iovis Dodonæ, responsa vatium, fatidicorum, divinatorum, aruspicum, quæ quidem Diabolica vaticinia eatenus, quatenus L. usum ostendunt, admitti possunt: non quod verè divina, sed quod ab Ethnicis pro divinis habita fuerint.] Testimonii Divini sunt hi CANONES.

I. Autoritas divina est infallibiliter & immutabiliter vera, & loco principii immota.

Sola Testimonia divina non fallunt.

Quod Deus facit & testatur verum esse necesse est.

[Est enim ipsa veritas: mentiri nescit, est immutabilis, omnipotens, omniscius, ideoque & summè authenticus: & Deo testanti simpliciter credendum, & mandanti absque hesitatione obediendum. Hic enim valet, αὐτὸς ἔφαθ']

II. Ab auctoritate vel testimonio divinis deducuntur argumenta affirmativè & negativè, ut, Christus dixit non moriturum quenquam, qui in seipsum credit. Ergo indubitato illud verum est. Sacra Scriptura

asserit Christum pro omnibus hominibus mortuum esse. Ergò verum est. Paulus dicit nos justificari fide. Ergò non justificamur operibus. Sacra Scriptura nusquam dicit Sanctos esse invocandos. Ergò invocandi non sumus.

III. Quicquid Sacra Scriptura Canonica testatur, id indubitata fide amplectendum & pro principio Theologico habendum.

Per scripturas enim Deus nobis loquitur: & testimonium hodie divinum nullum est præter scripturas Canonicas.

Itaq;

Quicquid è scripturis Canonicis non habet autoritatem, eadem facilitate rejicitur, qua asseritur.

[Ergò è libris non Canonicis sive Apocryphis nullum fidei dogma probari potest: multò minus ex oraculis Sibyllinis & similibus. Esi enim veri quid habent, non tamen idè valet, quia in illis libris proponitur, sed quia ex alio principio dependet. Ergò nec Evangelium Petri, Andrea, & aliorum scripta apocrypha, imò & Angelorum testimonia cum scripturâ Canonica pugnantia rejicienda. Si enim vel angelus è cælo aliud Evangelium predicaverit, Anathema sit, Gal. i. De Scriptura verò autoritate, perfectione, perspicuitate & interpretatione plura tradunt Theologi.]

IV. Autoritas Prophetarum, Apostolorum, aliorumque Doctorum Canonicorum per quos Spiritus S. locutus est, infallibilis & authentica est.

Auctoritas verò Synodorum & Doctorum Ecclesiæ certa est & infallibilis, quatenus cum norma Scripturæ Canonice consentit: Sin minus erronea, & rejicienda est. Non ergò X. C. Synodus Constantiensis decrevit communionem sub una specie. Ergò vera est. Hieronymus approbavit cælibatium. Ergò est licitus.

ELENCHUS

Testimonii divini committitur I. Cùm autem divina falsa ponitur pro verâ. ut, *Cùm vel ex spectrorum apparitionibus, vel Enthusiasticis somniantium visionibus, vel incantatorum simulachris, falsa fidei dogmata probantur & explicantur.*

II. Cùm Testimonium impertinens, quod nihil ad rhombum facit, extra scopum adducitur. ut, *1. Cor. 3. dicitur, Vniuscujusq; opus probabit ignis. Inde concluditur. Ergò erit ignis purgatorius.*

[Loquitur enim de igne tribulationis.]

III. Cùm Testimonium truncatè & mutilatè citatur. Ita Diabolus citans illud Psal. 91. *Angelis suis mandavit de te, &c. omisit illas voces, In vltis tuis: quæ verum argumenti Diabolici prorsus incidebant.*

IV. Cùm testimonium malitiosè corrumpitur interpretando pervertitur: ut cùm quis ex verbis Christi *Marc. 9. Si te manus aut pes offenderit, abscinde illa, &c. colligeret. E. Origenes rectè fecit, quòd se castravit propter regnum coelorum.*

[Christus enim non de mutilando corpore, sed de primendis malis affectibus & mortificando veteri homine illic concionatur.]

V. Cùm denique in genere contra Canones Testimonii Divini peccatur.

Restat Testimonium Humanum.

CAPUT XXXVI.

1. Testimonium humanum est, quod hominem autorem habet.
2. Estque vel commune (*publicum*) vel proprium.
3. Commune est, quod plurimum est, & deque pluribus testatur.

Ad hoc Testimonium commune referuntur 1. Leges non scriptæ, quales sunt leges naturæ, & consuetudines. 2. Leges scriptæ, utpote jus civile, leges Romana, juris allegationes. 3. Rescripta, placita, Senatus consulta, plebiscita, responsa, edicta, intimationes, constitutiones, &c. 4. Illustres sententiæ, proverbia, adagia, dicta sapientum. ut, *Nosce teipsum: Pares paribus congregantur, &c.* 5. Sensus communis, cum experientia, & notoria rei gestæ fama, rumor item communis, &c.

4. Proprium est, quod certi alicujus hominis singulare est, inq; unâ aliquâ re testificandâ occupatur.

Ad hoc pertinent. 1. Singulorum autorum peculiaris præcipue, quales sunt Ciceronis, Menandri, Seneca, Aristotelis, Platonis, &c. 2. Testimonia certarum personarum sive præsentium sive absentium; sive mortuorum, sive vivorum. 3. Confessiones: eæque vel libere, vel vi expressæ, vel astu elicite. 4. Obligationes, sponsiones & stipulationes. 5. Juramenta. 6. Pignora, monumenta, libelli, vades, arrhæ, præfides, obsides, & quæcumque aliquam iudicii vim habent, qualia sunt arma, cruentatio cadaverum, mutatio vultus & affectuum, variatio pulsus, immutatio coloris, excitatio sudoris, & innumera alia.

Exempla inventionis.

Restestata. Testimonium commune.

Cuius sua defensio permessa est. — *Lex naturæ.*

Licita cades furis. — *Lex XII. tabularum.*

Superbia invisum vitium. — *Nosce teipsum.*

Restestata. Testimonium proprium.

Rempub contineri præmio & pœna — *Solon dixit.*

Iustitiam colendam — *Virgilius.*

Arum radices amaras, fructus vero dulces — *Aristoteles.*

Præstare damnum — *Obligatio, &c.*

Rem ita esse vel non — *Confessio, juramentum, &c.*

Hinc axiomata: *Lex naturæ defensionem sui permittit.*

Lege XII. tabularum nocturnum furem quoquo modo
 terficere impune permittitur. Proverbium Nolce te ipsum
 superbiam in visum vitium esse monet. Rempublicam
 tineri premio & pœna rectè Solon asseruit. Virgilius iustitiam
 colendam esse monuit. Artium radices amaras, fructus
 dulces rectè Aristoteles censuit. Ille mecum de damno
 stando pactus est. Confessus est liberè se furtum commi-
 suravit se hoc non fecisse, &c.

Ex iisdem disputantur etiam quæstiones dubia
 gumento tertio a Testimonio humano ducto. Non
 omnis cades est nefaria. Quia lex non scripta ad sui defen-
 sionem latronem; lex scripta verò furem nocturnum occidendum
 permittit. Non superciliosè alii despiciendi. Quia Sapientia
 aliam, ut quisquis seipsum nesciat, monuerunt. Respublicam
 tinetur premio & pœna. Quia Solon dixit. Artium radices
 amara, fructus dulces. Quia Aristoteles affirmavit, &c.

[Observa reciprocationem à re testata ad testem esse
 scuriorem & infirmiozem. Nam qui verax est, is quidem
 verum testimonium dicit: Sed non qui verum testimonium
 forte dicit, is etiam omninò verax est. Non enim valet,
 verum testimonium dicit, verax est. Ille dixit verum tes-
 timonium Ergò est verax. Propositio enim est contingens
 quia mendaces, imò ipse Diabolus, quandoq; verum dicunt.
 Quòd si ita informarem. Qui verax est, testimonium verum
 dicit, ratione quidem veracitatis connexionem necessariam ha-
 beret: sed quia homo mutabilis, etiam contingens est, cer-
 tior tamen superiori.] Testimonii humani sunt hi
 NONES.

I. Autoritati humanæ credendum est, quæ
 tenus firmis utitur rationibus & démonstra-
 tionibus.

In Testimoniis enim humanis non viden-
 dum, quis dixerit, sed quid & quam verè di-
 xerit.

[Hic namque valet illud: Amicus Plato, amicus So-
 crates, sed magis amica veritas; non verò tò còrtis
 &c.]

¶ *Omnia siquidem auctoritatibus antiquior habenda veritas, i. Ethic. c. 6.*]
Itaque

II. Ab autoritate humana ducuntur tantum argumenta affirmativa (*quatenus assensio legitima ratione probatur*) non verò negativa.

Non ergo valet; *Aristoteles non dixit mundum esse corruptibilem. Ergò non est corruptibilis. Galenus nil scripsit de morbo venereo. Ergò morbus venereus non est.*

[*Neque enim Aristoteles, neque Galenus omnia voluere aut potuere definire & conscribere.*]

III. Autoritas & consuetudo humana cedunt rationi & naturæ. Hæc verò cedunt auctoritati divinæ. *Lex enim inferior cedit superiori.*

IV. Testimonium prudentis, gravis, constantis, cordati, rerum periti, in dignitate constituti, amanti pietatis & veritatis, sobrii & integris sensibus præditi, præferendum est testimonio imprudentis, leviculi, imperiti, prostituti, obscuro, ebrii, sensu & ratione destituti, &c. Et: *Artifici de artis suæ operibus, sobriè, serio, & attente testanti credendum est. Et: Oculati testes potiores sunt auritis.*

V. Testimonium humanum certos habet gradus, ideoque alterum habetur altero firmitius.

[*Sicut enim homo varius est, ita & testimonii humani fides variat. Est enim Theologus, i. Ctus, Medicus, Philosophus, Politicus, Oeconomicus, Mechanicus, &c. est persona publica, privata; est peritus, imperitus; moribus probatus, vitiosus; illustris, obscurus; Serio loquitur cum prudentia & constantia, vel joco, obiter aut minus attente. Est testu oculatus, auritus, &c. D. Libav.]*

VI. Quæ per communem experientiam & notoriam famam ab omnibus promiscue comprobantur, anteferenda sunt iis, quæ a uno atque altero privato proferuntur.

[*Intellige, si principiis divinis, demonstrationibus artium, & expressæ veritati non adversentur.*]

Huc pertinet & hic Canon: Quod magis pars definit, prævalet.

[*Si nimirum cætera sint paria. Si enim testimonium unius fultum sit firmiter rationibus, preferendum est plurium testimonio fundamentis cariosis innitenti: Ita Paphnutius patres concilii Niceni sacerdotibus compurgantibus interdicens autoritate Pauli convicit. Hic enim valet regula: Multitudo errantium errori non parit periculum.*]

VII. Decreta Imperii, Rescripta Principum, Senatus consulta, aliæque à magistratibus proposita valent, si nil contra pietatem, leges universales, obligationesque reciprocas præcipiant.

IX. Testimonia Academica, & publica, itemque opificum in qualibet tribu sigillis & subscriptionibus confirmata, ac legitime impetrata firma sunt.

ELENCHUS

Testimonii Humani committitur eodem modo quo in Divino, ut cum I. Testimonium falsum præsumitur pro vero.

II. Cum impertinenter allegatur.

III. Cum truncatè citatur.

IV. Cum malitiosè corrumpitur & interpretatur invertitur. ut, cum ex verbis Catechismi Lutheri: verbum PRO VOBIS requirit omninò corda credentia & illud

Qui FIDEM habet his verbis, &c. quidam inferunt.
Ergo tantum fide corpus Christi manducatur.

[Lutherus enim quod loquitur de fine & salutari fructu cœnæ, isti ad substantiam referunt.]

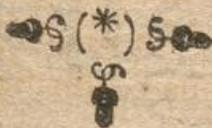
V. Cum testimonia humana adducuntur ad destruendum Divinum. ut, cum auctoritates patrum preferuntur auctoritati Canonica.

VI. Cum ex vulgari rumore inconstanti certissimum esse aliquid asserimus. Talis enim rumor fallacissimus.

VII. Cum testimonium profertur ab hoste alicujus, ut, cum Pontificii probant ex Cochleo Lutherum subitaneâ morte interisse & cada ver ejus ante sepulturam intolerabilem fetorem spirasse: vel ex Surio, Calvinum in confirmationem sua doctrine virum quendam, qui fucatâ specie se mortuum simulasset, à mortuis excitare voluisse, qui præter omnem expectationem in pheretro mortuus inventus, fraudem ejus omnibus conspiciendam dederit. Cochleus enim & SURIUS jurati eorundem hostes fuerunt.

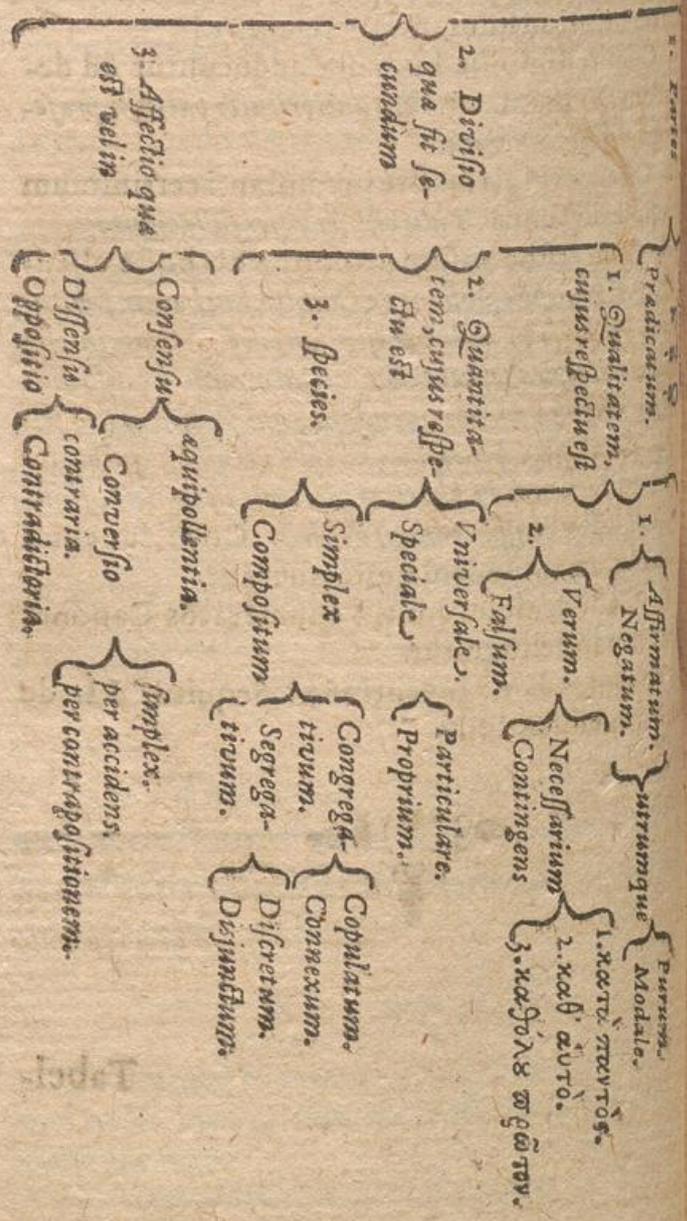
IX. Cum denique contra enumeratos Canones quoquo modo delinquitur.

Sic fuit liber I. de Inventione: Sequitur II. de Judicio sive dispositione.

Tabel-

Tabella Axiomatum.
In Axiomate consideranda

Tabella